Р444

ПЕСМАРИЦА

ЛЮБОМИРА П. НЕНАДОВИЋА.

ПРВА СВЕСКА.

И.578

ВЕМУНЪ.

КЊИГОПЕЧАТЊОМЪ І. К. СОПРОНА.

1852.

САДРЖАЙ.

Княжевъ погледъ. (преводъ изъ Чокеа).

Песме:

I. Првый коракъ у светъ.

II. Утѣха.

III. Молитва.

IV. Єдина надежда.

V. Господаръ душе.

VI. Богъ боговъ.

Котарски сердари враћаю робље (народна песма).

О постанку и траяню првогъ совѣта (синода или сената) у Княжеству Србіи.

КНЯЖЕВЪ ПОГЛЕДЪ.

(Прев. изъ Чокеа.)

ДВОРЪ.

Познато є, да є князъ Вилхелмъ после смрти отца свога ступіо на владанѣ у педесетъ другой години свога живота. Мало є князева у оно време было тако вешти, и могло бы се казати и учени као онъ; мало ій є было кои су толико по Европи путовали колико онъ, и то не одъ єдногъ владателя до другогъ да се само весели и части, него путовао є съ найвећомъ озбильносћу да се за будуће своє опредѣленіє изобрази. Онъ є живіо простіє него какавъ имућанъ грађанинъ, али опетъ ніє быо ни тврдица. Онъ за себе ніє млого требао; а друго све є давао на помаганѣ наука, и свакоме ономъ кои є помоћи требао. Исто тако просто као што є и онъ быо, дао є воспитати свога синовца. Нѣгова жена беше умрла іоштъ поодавно, и сбогъ домаћегъ мира ніє се хтео по другій путъ женити. — За младогъ своегъ сыновца осимъ потребни учителя, држао є онъ іоштъ само єдногъ слугу; но и за себе самогъ ніє више држао него єдногъ слугу, кувара и єдногъ секретара. Своегъ сыновца, кои му є и наслѣдникъ быо, ніє онъ волео; и го-

тово могло бы се рећи да є на нѣга мрзіо. Зашто? — Ко бы знао зашто владателъи редко своє наслѣднике любе съ свегъ срдца, єръ у ньима по већой части виде оне кои єдва чекаю да оно што су они учинили поправляю или са свимъ разруше.

Старій князъ быо є строгъ и самоволянъ, у осталомъ любіо є поредакъ и сяйность око себе. Како у нѣговомъ двору, тако и у читавой нѣговой држави ишло є све по установленомъ обичаю као сатъ. Нико се ніє смео усудити више или манѣ штогодъ учинити него што є прописано. Князъ самъ собомъ прегледао є сва прошенія, мешао се у сваке маленкости, и хтео є о свему да зна, и съ тимъ изгуби прегледъ целога, као што то обично быва. Премда су сви млађій чиновници свакогъ месеца исвѣстія шиляли, изъ кои су доглавни чиновници опетъ друге изводе правили и уредно своме светломъ владателю предавали; опетъ было є у свакомъ краю нѣгове државе сама бѣда, и нужда и незадовольство. Онъ є мысліо кадъ сва та извѣстія прочита, да є и сво станѣ свога княжества прегледао. Сирома како се вара, и незна да ништа друго ніє видіо осимъ броєва, нумера, празни имена, и по гдикоє найпонизніє примѣтбе. Онъ є мысліо да є то нешто важно, што є читаво своє државно управлянѣ у машину претворіо; и онъ є сам фаліо простый механизмусъ те машине, и свагда му є мило было кадъ бы чуо гди когодъ рекне: да є нуждань такавъ великій духъ као што є онъ, да томъ машиномъ управля. Но онъ ніє опажавао да то нѣгово слепо механизи-

рано државно управленіе, башъ зато было є мртво и ніе имало духа ни срдца, и да є нѣговъ народъ у своме првомъ станю одъ други сусѣдни народа изостаяо, кои су у наукама, нравствености и народнѣмъ напредку снажили се напредовали, докъ су нѣгове школе, фабрике и све друго по старинскомъ начину остаяле.

„Шта є то, те ми ненапредуємо као други народи? кадъ я трошимъ тога ради толике новце“ — упыта єдномъ старый князъ у сбору свои чиновника и дворяна. То пытанѣ ишло є одъ уста до уста, и єданъ другомъ повторавао є, безъ да є се ико усудіо на то питанѣ отцу отечества свепокорнѣйше одговорити.

На то приђе младый и у свакомъ обзиру наученый баронъ отъ Лайнау, кои текъ одъ неколико дана беше за секретара тайногъ совѣта поставлѣнъ. Сирома баронъ мысляше да ће ово найболя прилика быти, да свою паметь покаже, и да томъ приликомъ изяви свою благодарность и почитаніе спрам' своегъ владателя.

„Ваша светлость“ почне Лайнау, „само мало више слободе да намъ се даде, и да буде више слободногъ дѣланя место сами извѣстія и артія. И войска ништа друго ніе него машина, али свака войска, ма како она у воєной вештини научена была, мора у битки уступити, ако се удари са ономъ войскомъ у коіой убеђенѣ и єдна мысао свакогъ поєдинце одушевлява.“

На ове речи залюля свою седу главу єданъ пензіонираный маршалъ, и пошто є се дубоко предъ князомъ

поклоніо, рекне: „како држава, тако и войска, могу, мораю и треба да буду ништа друго, него єдна мртва машина коя нема своє слободне волѣ. Државу одушевлява духъ владателя, а войску мысао нѣногъ началника. И тако кадъ є владатель у станю да сва средства државе своє на єдну намѣру употреби, быва свемогућъ; као и предводитель войске што быва непобѣдимъ, кадъ све оне стотине хиляда руку на нѣгову заповѣсть стоє. Онъ є самъ душа, и те нѣгове душе войска є тѣло.

Младомъ секретару Лайнау недаде нѣгово убеђенѣ ћутати, него на то премда мало уплашенимъ гласомъ примѣти: „башъ у томе чини ми се да лежи єдна велика погрѣшка, коя државе и войске у пропасть води, што се люди као лутке безъ мозга и разума сматраю, и што се више руке и ноге, него духъ и срце употребляваю. Єдна войска кою каква велика намѣра и мысао одушевлява, и кадъ бы се побѣдила и растерала, она ће у свакой найманьой части, као лернейска гуя што живи, ма є на колико комада пресекао, и таква войска место одсечене главе добиће нове главе, и остаће моћна и яка; а напротивъ єдна войска коя ништа друго ніє него мртва машина — —“

„Ћути!“ продере се старый князъ, „ты кои незнашъ далѣ одъ носа, да учишъ єдногъ маршала кои є оседіо у рату, ты, што іоштъ неумешъ ни перо зарезати ко што треба.“

Сирома секретаръ Лайнау савъ се запламти у лицу одъ стида — а одма затымъ одъ лютине, кадъ му князъ прстомъ покаже врата. Онъ се поклони, и лютито оде.

Князъ погледи за ньимъ съ презреніємъ и незадовольствомъ. — Около стоєћи примѣте овай погледъ и сви и неотице изпрате га истимъ погледима. Садъ маршалъ почне говорити како гдикои млады люди кои іоштъ ни собомъ нису кадри да управляю, хтели бы найпаметніємъ и найболѣмъ измеђъ свію живи владателя (при овимъ речма погледа съ найвећимъ почитаніємъ на князa) да некакве болѣ совѣте даю. Затымъ предузме речь представникъ, кои и онако радо бы єдногъ своґъ сыновца на Лайнауово место метуо, и као узгредъ готово напомене за тогъ своґъ сыновца почемъ се изрази: да нису башъ сви младићи тако безобразни да мысле да су мудри као старци. Потомъ настави разговоръ дворскій маршалъ, кои мрзаше на Лайнауа зато, што се онъ ніє нѣговой кћери коя доста ружна беше, удварао. — И у томъ смислу говораше свакій редомъ.

Сутра данъ добіє баронъ Лайнау свемилостивѣйше рѣшеніє да се може спремити да путує на неколико година да се учи больой памети, и да учи пера зарезивати, па после тога да се пріяви за какво секретарско место.

ПУТОВАНЯ И ПОЗНАНСТВА

Баронъ отъ Лайнау лупи се лютито шакомъ по челу, єрбо увиђаше да ніє имао право; али не у ствари него само у форми. Човекъ има свагда право паметанъ быти. „Будало матора, зар у твомъ целомъ животу нећешъ никадъ досетльивъ и мало лукавъ да будешъ? и заръ ћешъ до века ты самъ своіой срећи на путу стаяти?“ — тако говораше онъ самъ себи, спремаюћи своє ствари за путованѣ, и сузе му на очи груну. Међутымъ морамо овомъ приликомъ ми примѣтити, да ова као што самъ себи рече „матора будала“ ніє више одъ двадесетъ и четири године имала. Оно има истина и млого стари будала, али с' тымъ се немогу правдати млађи.

Онъ се дакле крене на путованѣ, да учи како се пера зарезую, или таково што; онъ немађаше више ни отца ни майке, али имађаше иманя доста, и зато быо є баронъ у пуномъ смислу речи.

Путуюћи тако доће онъ у Швайцерску. Лепота велики швайцерски брда привлачила га и забавляла, али ніє могао трпити оне изъ свакояки права начинѣне уставе, и люде низкогъ мышлѣня. Онъ доће у Паризъ — Француска онда іоштъ ніє имала Наполеона — онда се мучили о стању финансіє. Разкошъ, беда, нужда и сиротиня была є у свакомъ краю. Доће у Лондонъ, гди му се допадне слободный духъ сваке уредбе, и гди остане дуже време.

Идући єдномъ крозъ улице, чує на страни у єдномъ дућану гди се књиге продаю, єдну препирку; онъ погледа у дућанъ и позна єдногъ своґъ земляка, съ коимъ се на явнимъ местима почесто виђао и састаяо, и што є се више съ њимъ дружіо, тымъ му се већма допадао. Онъ се зваше графъ отъ Штрайтенбергъ, младъ, изображенъ, паметанъ, и учтивъ човекъ. И свађаше се нешто са продавцемъ, и кадъ види барона Лайнауа, зовне га знакомъ, и овай радо дође му у дућанъ.

„Я самъ вамъ у таквомъ положеню садъ, да незнамъ шта да радимъ“ рекне барону немачки, и показуюћи му књиго-продавца настави далѣ: „купіо самъ одъ овога єдну лепу сбирку земљовида, образа, лепи и редки књига, и могу рећи доста єфтино. То є было пре два месеца. Наша є погодба писмено учинѣна и утврђена, єръ самъ я чекао на новце, кои требало бы да су іоштъ пре четрнайстъ дана дошли. Садъ помыслите само у каквой самъ сметньи Мой стрицъ пише ми данасъ, да се одма у Немачку вратимъ и да ћу текъ у Амстердаму добыти єдну препоруку да примимъ око сто Француски дуката, да съ тымъ до куће дођемъ, а овде у Лондонъ нешалѣ ми ни крайцаре. Али я самъ овомъ трговцу триста дуката дужанъ. И продаю неће онъ натрагъ да прими. Онъ ми прети са постоєћимъ законима и уредбама, а я немамъ до само двадесетъ дуката, съ чимъ єдва ако дођемъ съ моимъ слугомъ до Амстердама. Билъ вы знали како бы се помогао?“

Баронъ Лайнау замысли се мало. Графъ настави опетъ говоръ: „ако сте вы, господине, при новцу, а вы платите за мене ове ствари што самь избрао, єръ я небы было радъ да ій оставимъ. А я ћу вамъ новце одма послати, како се кући вратимъ.“

Баронъ замысли се опетъ и обори главу предасе и запита га: „а одкуда сте вы баш управо, господинъ графе.?“

Графъ одговори му нешто сбунѣно, и каже му да є родомъ изъ оне исте престолне вароши, одакле є баронъ изагнанъ да иде да учи пера зарезивати.

Баронъ погледа му оштро у очи, слегне съ раменима и рекне му: „истина, одкако самь съ универзитета дошао нисамь више у той вароши живио до само пола године; али варошъ нієе тако велика, и я нисамь никадъ чуо о каквой графовской фамиліи коя бы се звала Штрайтенбергъ.“

Претвореный у графа младићъ зарумени се. — „Али оћетели вы мени на мою честну речь веровати, да ћу я вама одма чимъ кући дођемъ триста дуката послати кудъ вы оћете?“ запита графъ сумняюћимъ гласомъ.

„Зашто не?“ одговори Лайнау. „Я ћу вамъ позаймити — съ толико новаца могу разполагати — али само подъ єднымъ уговоромъ.“

„Подъ каквимъ годъ оћете!“ повиче графъ, „я ћу вамъ писмено дати. Вы право и имате што се мало сумняте, почемъ я — — —“

„Ни найманѣ, господинъ графе! доброта и искреность на лицу вашемъ даѥ ми найболѣ поверенѣ. И заиста я бы радъ быо да видимъ може ли човекъ, кои такво поштено лице има преварити. Дакле уговоръ.“ — — —

„Не, любезный бароне! вы мыслите сувише поштено. Вы имате узрокъ да о мени сумняте, єръ самь вамъ вєћъ нешто казо што ніє истина. Али я ћу вама доказати да самь я изъ исте престолне вароши; и вы имате савршено право да тамо никаквогъ графа Штрайтенберга нема. Али я ћу вамъ садъ казати ко самь я управо.“ . .

„Ништа, ништа господинъ графе;“ пресече му речь Лайнау. „Безъ свакогъ правданя, кажите ми само, оћетели вы пристати на уговоръ подъ коимъ вамъ я новце позаймлюємъ?“

„Я пристаємъ на свакій уговоръ, ево моѥ руке на то.“

„Добро дакле: я захтевамъ да вы позаймлѣне новце пошто дођете вашой кући, пошлѣте настойнику мои добара. Я ћу вамъ нѣговъ адресъ дати. Друго пакъ да ми ни сада ни после, нити да момъ настойнику пишете гди вы седите и како се зовете. Вы сте вашу честну речъ и руку заложили. То ѥ мени доста.“ При овимъ речма извади баронъ Лайнау, єдну банкноту и пружи графу: „истина да ова банка више вреди него што ѥ вама нуждно, али то неће ни мени ни вами шкодити.“

Графъ загрли барона, и притисне га пріятельски на своє прси, по томъ окрене се кньигопродавцу и плати му. Докъ є трговацъ новце меняо окренесе графъ барону: „мы се морамо пре негъ што я Енглезку оставимъ, болѣ познати. Дођите садъ самномъ у мой квартиръ, да заєдно ручамо. Коя чаша шампаня умекшаће васъ, и вы ће те ми дозволити да кажемъ, кога сте вы управо изъ станя очаянія готово извадили. Оћете ли?“

„Зашто не? али вы сте пешице господине графъ?“

„Єсамь.“

„И я самь такође. Зато допустите ми да зовнемъ єдногъ фіакера.“

Баронъ Лайнау оде и — недође више. Графъ га є читава два сата бадава чекао. Найпосле нареди те му се куплѣне ствари однесу кући. Сутра данъ добіє онъ одъ барона єдно писманце, у комъ се правдаше што се ніє прошлогъ дана съ колима повратіо, почемъ є было у мыслима врло занятъ да путує у Русію. Онъ му є приложіо адресъ нѣговогъ настойника, рекне му укратко сбогомъ, єръ тогъ истогъ дана полази изъ Лондона.

Графу беше мало мучно, што му є баронъ ту прилику одказао, да му своя чуства благодарности изрази, и да съ ньимъ іоштъ већма пріятельство утврди. — Али повиче онъ весело „баронъ Лайнау, наше є пріятельство, већъ утврђено! Ты си неизказанъ човекъ! ты си правый Не-

мацъ! таква племенитостъ душеніе само за Енглеза створена. И управо Енглезъ има само поносъ, али Немацъ има племенитость. И то є чимъ се народи разликую.“

Графъ остави писмо барона међу своє найвеће драгоцености — „то є мой пріятель“! повтораваше често. По томъ ишао є и тражіо є докъ годъ ніе нашо квартиръ нѣговъ, гди є се надао іоштъ затећи га; али преварио се, и бадава га є тражіо.

ОПЕТЪ ЄДАНЪ ПОГЛЕДЪ ВЛАДАТЕЛЯ.

Баронъ Лайнау истогъ дана кадъ є графу писао, кренуо є се изъ Лондона и одпловио у Копенхагенъ, а одатле преко Штоколма доће у Петерсбургъ. У Петерсбургу было є тако срећанъ те буде препорученъ у двору. Катарина велика, коіой є онъ было представлѣнъ, примила га є съ таквимъ одличіемъ, да є се и самъ Лайнау чудио како є онъ и съ чиме до такве чести дошао. — „Боже помози,“ рекне му смешећи се нѣговъ пріятель, кои га є кодъ царице представіо.“ Царица є жена, а вы сте младъ и лепъ момакъ, вы желите у руску воєну службу ступити. Небрините се ваша є желя већъ изпунѣна. Та найбольи владатељи остаю свагда у границама людске природе, безъ да они зато знаду и верую. Млоги су заслужени официри одбієни одъ службе. Али вама помаже сама природа.“

„Вы мыслите дакле да ће мени царица команду надъ каквомъ компаніомъ дати?“

„Зацело! любезный бароне, и я се смемъ обкладити, да ћете вы добыти више него што се надате. Я самь примѣтіо царичинъ погледъ, кадъ є іоштъ єданъ путъ за вама погледала. Графъ Разумовскій опазіо є тай погледъ, и княгиня Дашковъ, па и самъ Потемкинъ. И онда сви су о вама што може быти болѣ говорили. Потемкинъ указао ми є ту честь да є се точно по вама извѣстіо, и млого васъ є фаліо. И то самь чуо гди царица о вама нешто Потемкину говори. Небрините се ништа, пала вамъ є сикира у медъ.“

Тако и буде. После неколико дана позове га къ себи князъ Потемкинъ, кои га изненада обрадує съ єдномъ дипломомъ подполковника при єдной скоро установленой коняничкой регименти. Младый подполковникъ добіє и ту милость, да може у своіой новой униформи царици руку полюбити. Потомъ пошлѣ га Потемкинъ што пре къ нѣговой регименти; у коіой слѣдовао є заставама Романцова и Репнина у Молдавію и противу Очакова; онъ є быо при обсади и освоєню овога града, гди є се тако сгрушавао на свирѣпство Руса, да є быо готовъ изкати одпустъ изъ службе. Али одъ тогъ небуде ништа, єръ царица за нѣгову храбростъ при томе юришу повыси га на степенъ полковника; чему є се и онъ самъ чудіо. „Заиста“ пише онъ своимъ пріятелю у Петерсбургу: „ово моє повышеніє мора да є плодъ іоштъ оногъ удалѣногъ владательскогъ погледа, єр-

бо я при Очакову нисамь мого никакве храбрости показати, почемъ я самь стаяо съ моіомъ регименомъ као безпосленый гледаоцъ само зато, да, ако бы они кои се туку и юришаю почели бежати да ій враћамъ и у ватру гонимъ. Но фала Богу што до те нужде ніе дошло.“

Полковникъ Лайнау добіе при руской войски єдну регименту у Финладской противу Шведа. Овуда є се тукао читаву годину; при томъ учини се миръ у табору кодъ Верене.

За то време имао є баронъ доста прилика своя изкуства умложити, и по кадъ кадъ такође и на таконазваногъ графа отъ Штрайтенберга мыслити, комъ є у Лондону помогао. Єръ томе господину графу никако ніе пало на умъ да нѣговомъ надстойнику пише и новце узаймлѣне пошлѣ. А да є писмо и адресъ добіо у Лондону о томе є было графъ сигуранъ; єръ онай кои є носіо донео му є точанъ одговоръ. Барону не беше башъ толико стало за изгублѣни три до четири стотине французки дуката (луидора), колико зато, што има людіи кои имаю на лицу све черте поштеня, а притомъ опетъ тако лажу; т. є. такови людіи кои су тако безъ поштеня и срца, да ій ни онда ништа за ньіову честъ невеже кадъ имъ се човекъ сасвимъ у ньіово поверенѣ преда.

Но ипакъ немогаше онъ нигда графа заборавити, или на нѣга замрзити. Онъ є имао нешто коє самъ ніе знао што га привлачи къ нѣму. И свагда мыслећи о нѣму браніо га є у самомъ себи, и шта више правдаюћи се

похвальивао бы га. Може быти да є графъ пао у какву несрећу, да є осиромашіо или може быти да є умрео.— А и безъ тога баронъ є осећао да є доста богатъ; и радо бы іоштъ єданпутъ толико новаца дао, само кадъ бы могао разабрати шта є съ графомъ было.

Іоштъ кадъ є постао полковникомъ, смисліо є онъ, почемъ му се и єданъ купацъ приявіо, да сва своя добра у Немачкой прода, и да друга у Русіи купи, и ню за своє отечество да избере. Єръ вратити се у своє отечество ніе имао одвећъ велике наклоности. „Ко зна, кадъ бы се ти у свой завичай вратіо, да не бы твой милостивый отацъ отечества опетъ милостивѣйше благоизволіо, да те пошлѣ на путованѣ да учишъ пера зарезивати.“ Тако мысляше снъ, и пише своmъ надстойнику да сву нѣгову очевину прода. Овай тако и учини, и прода све осимъ єдногъ маюра на комъ є старый и вѣрный настойникъ живіо, и баронъ ніе му хтео за живота нѣговогъ то уживанѣ одузети.

Случайно упозна се полковникъ са єднымъ польскимъ старостомъ. Кои, у новчаной нужди, понуди га за єфтину цену да му своя пространа добра у Польской прода, коя су добаръ приходъ доносила. Полковникъ узме дозволенѣ, и пошто є видіо добра, погоди се и купи. И садъ онъ мысляше да є се осигурао, и да є єданъ одъ найбогатіи племића. Свакъ є се радовао нѣговой срећи. Онъ се реши на своmъ польскомъ Тускулануму да ужива филозовско спокойство и миръ. Узме одпустъ одъ руске войске, покупує

справе, за землѣдѣліє, инштрументе за физику, и єдну лепу библіотеку, скупи око себе млого немачки радина, занација и вѣштака. Смести се у своmъ полячкомъ двору и поправляюћи и улепшаваюћи га, мысляше по кадъ кадъ и на женитбу; єрбо му є се већъ тридесета година живота приближавала.

Довде му є све єднако срећа наклонѣна и верна была; на єданпутъ наступе му и зли дани. Польска сбогъ своіи државни скупштина и сбогъ устава почне се комешати. Баронъ истина ніє се хтео у туђъ посао мешати, али ипакъ кадъ бы га годъ сусѣдне старосте и войводе запитали, было є толико поштенъ и савестанъ да имъ є свагда саветъ давао: „Будите задовольни и са онымъ што є найгоре, само ако є домаће, али чувайте се добро уплива одъ страны сила. Вы сте изгублѣни ако се вы за инатъ свои поєдины партая раздвоите и ослабите, вы сте пропали ако позовете Прайску или Русію да васъ одржи.“

Одъ то доба сматранъ є баронъ безъ да є онъ о томъ што знао за привржениka Косћусковогъ, и за непріятеля руске партає. И премда се онъ ніє ни у што мешао опетъ є прирачунатъ осталыма. Нѣгово име заєдно са осталима кои су се замерили пошлѣ се у Петерсбургъ. То му сруши сво нѣгово поверенѣ. Руси доћу съ великомъ войскомъ у Польску одрже побѣду у Украйни и кодъ Дубѣнке. Польска разбиєна войска врвила є крозъ баронова добра. И онъ самъ буде тако стеснѣнъ да є съ ньима морао ићи. Руска войска доће прикрили нѣгова добра, оплѣни, па и самъ нѣговъ

дворацъ изгоре. Суваровъ и Игелстромъ после изсѣченогъ жительства у Праги, нису имали волю да добра єдногъ рускогъ полковника, кои се съ Поляцыма држао, сачуваю. Онъ изгуби све гди є годъ што имао, и благодаріо є Богу да є само са животомъ као и млоги Поляци у Немачку измакао.

Добрый баронъ тѣшіо є се, и быо є задоволянъ кадъ є у Дрездъ дошао и помысліо да іоштъ има єданъ маюръ, у комъ кодъ нѣговогъ старогъ настойника живити могаше. Ніє млого тужіо за губиткомъ свога богатства; єрбо є онъ одъ постанка своґъ навикао, да се съ мало задоволява. И држаше се іоштъ за доста богата.

ГОШЋА

Старый настойникъ плакао є одъ радости кадъ види свога господара. Іоштъ изъ Дрезда явіо му є онъ нѣговъ повратакъ съ томъ заповешћу да никомъ неказує, єръ є радъ быо да му нико изъ любопитства са питаняма недосађує, а нешто и сбогъ гордости или сбогъ стида. Премда є онъ презирао пресуду и брблянѣ света, опетъ мрзіо є кадъ се нѣга тиче. Не зато што га то весели или жалости, него што тако названый „светъ“ у томъ правцу єдномъ шкоди а другогъ ползує.

Но баронъ ніє имао узрока да се одвеће плаши; єръ бы то было као некакво чудо, кадъ бы се нѣговъ повратакъ у отечество дознао, осимъ кадъ онъ небы самъ хтео се огласити. — Нѣгово то заоставше добро лежало є на край княжества, далеко одъ главногъ пута а іоштъ далѣ одъ престолне вароши. Никакавъ путникъ ніє туда пролазіо ако већъ по кадкадъ по гдикоя скитница или вандровцы.

Съ почетка допадне се барону овай нѣговъ усамлѣный животъ; али мало по мало досади му се вако мирно као спужъ живити. Онъ набави изъ ближнѣ вароши кньига, и съ тымъ забави се неко време. — Но найпосле учини му се као да є затворенъ, или у заточеніє прогнанъ, коє га є найвише мучило. Одъ нѣгови стари пріятеля нежививляше ни єданъ близу нѣга. Но слабо є за кога и маріо осимъ за єдногъ свештеника кои є у другомъ краю княжества у єдномъ селу живіо. Тай свештеникъ быо є негда нѣговъ воспитатель и учитель. Онъ науми да га потражи. Спреми у свою ловачку торбу све што му є найнужніе; и у лакомъ ловачкомъ одѣлу съ пушкомъ преко леђа єдногъ лепогъ єсенѣгъ ютра крене се на путъ.

Онъ є имо до свештеника Мауриціа два дана ода. Онъ дође на првый конакъ у гостилницу єдне незнатне варошице, гди му се єданъ особитый и за нѣга знаменитый случай догоди. На нѣгово захтеванѣ да му донесу да штогодъ вечера, єръ га ручакъ сбогъ мудре штеднѣ обишао — каже му домаћица да може ако оће у дружству съ єдномъ

господичномъ вечерати, коя є пре єдногъ сата са своимъ отцемъ и слушкиньомъ приспѣла. Безъ сумнѣ та су господа изъ престолне вароши. Господинъ како є дошао узео є єданъ тасъ теа, па є легао у постелю, єрбо га є глава почела болети.

Барону беше све єдно. Али кадъ се асталъ постави, и кадъ према яснымъ свећама лепа господична уђе, види да є срећанъ што ніє самъ вечеро.

Лепа є, то іой неможе нико одрећи, а особито баронъ коме се чиняше да види предъ собомъ какву вилу, или Вѣстницу неба.

На нѣговъ учтивъ поздравъ, она се само поклони ћутећи, и проспе іой се румевъ по лицу. За барона садъ быо є наймиліи посао да лепу господичну за асталомъ послужує, и то є дало поводъ да се найпре по гдикоє єдносложне речи, а потомъ пытаняма и найпосле разговоръ заведе, као што се могу людіи добре савести разговарати, али ипакъ гледали су по кадкадъ чудновато єдно на друго као да нису сасвимъ чисте савести.

Ово двоє морали су безъ сумнѣ люди изъ гостилнице као неко особито появленіє сматрати; єрбо како меанція и нѣгова жена, тако и слуге и слушкинѣ па и неколико грађана изъ те варошице стояли су у тавномъ єдномъ краю те собе, и бленули су у та два своя госта. Єдни шаптаху: „то су заручницы,“ други опетъ: „нису него братъ и сестра,“ и у читавой той варошицы жене нису

лепшегъ човека видиле одъ барона; нити людіи лепше девойке одъ те господичне. Вредно є такавъ паръ люди видити; а особито кадъ се неплаћа.

Господична говораше непрестано о престолномъ граду, барону се ніє досаћивало све више запытивати. Њему ніє лако было толико за варошь, колико да измамлює само речи изъ тако лепій уста, и изразе пуне здравогъ разсуђенія, и нћногъ смысла. И онъ бы читаву ноћь запытивао, да се господична ніє опростила, да іоштъ єданпутъ обиђе своегъ главоболногъ отца.

Баронъ лупао є замышлћно вилюшкомъ у таньиръ као у добошъ, и добовао бы тако целу ноћь да га напослћдку меанція ніє запытао: ели му воля ићи да спава. Онъ пође, али идући поредъ столице гди є господична седила опази онъ на земльи нћну рукавицу. Брзо сграби онъ ту рукавицу као какву драгоценостъ, да съ ньомъ сутра при ютренћмъ поздраву има съ чимъ разговоръ почети.

Онъ ніє рачунао да є тогъ дана сбогъ путованя уморніи было него обычно, другчіє не бы се чудіо кадъ є се сутра данъ пробудіо, да є сунце высоко већъ одскочило и крозъ нћгове пенџере у собу сія. Онъ скочи одма. Непозната господична, рукавица, ютреный поздравъ быле су му прве мысли. Онъ є было врло радостанъ као да му є Богъ зна каква срећа тогъ дана предстояла. Онъ обуче съ найвећомъ пазльивошћу своє альине, сваку найманю прашиницу изъ ловачке альине по у обычаєной войничкой

уредности брижљиво очисти. При томъ послу измакне му се по кадкадъ изъ дубљине нѣговы прсію, по гдикои уздисай, кадъ є на рукавицу, на свою униформу, на своя добра у Польской и на садашньій свой филозофичный животъ помисліо.

Іоштъ є требало чизме да обуче, но међутимъ чує и са сокака гласъ своє другарице при вечери. Єдна кола чуо є онъ поодавно да су се извукла на сокакъ и да се спремаю. Свака му мысао пролети крозъ главу! Онъ тргне пенцеръ и отвори; и на нѣгову жалость онъ види младу Хебу и то у томе тренутку кадъ є она нѣну малу ногу у кола мећала, и међутимъ є дебелый гостилникъ учтиво капу подъ пазуомъ држећи помагао іой. И кадъ є у колима была, погледа пре него што су кола пошла на отвореный пенцеръ ожалошћеногъ полковника, и чинило се да му нѣне лепе очи ютреньій поздравъ желе — потомъ оду кола. Бирташъ лупи вратанца одъ кола и то є звонило барону тако мукло, као ашовъ више гроба нѣговы свію радостій. — Кола су већъ была саєвимъ изчезла.

Кадъ се већъ ништа више ніє могло видити ни чути, навуче полковникъ углађене чизме своє и при овакавимъ маленкостима мора човекъ свагда и духъ знати забављати — и псовао є све псовке, коє є у Молдавіи, Влашкой и Финландіи научіо. Зашто є псовао и клео, у ствари ни самъ ніє знао, но то му є срцу тако пріяло као каковомъ светцу, кадъ благосиля. Ловачку свою

торбу отури тако ногомъ, да є ова у пола округу као бомба, къ вратима одлетила, но у тай несрећный тренутакъ, т. є. кадъ є дебелый домаћинъ съ почитанћмъ и ништа рђаво непредчувствујући с' кафомъ улазіо, и барону своє добро ютро желити хтео. — Ловачка торба падне упропашћеномъ бирташу најпре на главу па съ главе на служавникъ међу шолѣ съ кафомъ и млекомъ тако, да се све преліє на землю. Умало ніе угоститель за просутимъ доручкомъ и самъ пао, єръ му є ключаюћа кафа и млеко сво лице попрскала была.

„Яо!“ викне опареный угоститель

„Яо!“ викне и полковникъ за њимъ: „несретный газда! Иди къ врагу, ко ти є рекао да ми ловачку торбу кафомъ и млекомъ прљашъ.“

Овай дебелый газда, кои є у своіой забуни мысліо да є онъ самъ ову штету учиніо, подигне шолѣ, замоли за опроштенѣ, и изађе. — Случай овай, разведри и развесели мало полковника. Нѣгова лютина была є прошла. А псованѣ преће у смей. Онъ довати ловачку торбу; но кадъ узме рукавицу, слегне раменима и уздане. Али драгоцѣность, кою є одъ своє при вечери другарице наслѣдіо, хтео є — баръ за споменъ тогъ догађая — задржати.

Полковникъ доручкує у гостіоници; онъ се є надао, да ће овде име и пребиванѣ оны страны разумѣти. Но онъ є узалудъ распытивао, єръ нико ніе оне странце за њіова имена пытао. Неразположенъ, плати свой дугъ, уш-

то є и разбієне шолѣ стра доброгъ угостителя урачунао, па затимъ се крене крозъ планину.

ЛОВЪ.

Што є дублѣ баронъ у планину улазіо, тимъ му се већма духъ разведравао. Садъ є мысліо на своѓъ старогъ учителя, пароха Маурицiа; а кадкадъ и на любови достойну при вечери другарицу. Шта више узме и нѣну рукавицу изъ џепа, и сматрао є врло пазльиво. Одъ рукавице заключавао є на форму красне руке и прстію; поредъ руке представляо є себи после рамена, поредъ рамена виткій стасъ, умилну дражесть свію чланова тѣла, и гордо величество невиности.

У овомъ тренућу ніє имао заиста ништа болѣ чинити, него сматраня наставити, єръ нѣговъ путъ ніє показивао никакве за позоръ вредне редкости. Было є башъ на друму крозъ средъ шуме, десно и лево само дрвлѣ и брда. Наєданпутъ се зачує єданъ пуцань близу предъ ньимъ, и тане прозвижди предъ нѣга. Полковникъ стане. „Шта є то!“ повиче, лисица єдна скочи изъ шуме преко пута; одма затимъ изаѣе єданъ ловацъ изъ шибля и засвира у рогъ. „И промашіо си, ловче,“ рекне полковникъ! „умало ніє тане мене у мѣсто лисице, погодило.“

Ловацъ се окрене къ полковнику: „како!“ повиче онай: „єл' могуће.“ Онъ доѣе тихо ближе, скине шеширъ и за-

пыта съ свакомъ учтивостћу: „я се зацело неварамъ? вы сте баронъ Лайнау?“

„А вы — єстъ, я се васъ іоштъ опоминћмъ. Мы смо се гдѣ му драго видили. Право! у Лондону. Вы сте графъ Штрайтенбергъ!“ рекне полковникъ.

„Честитый човече!“ викне графъ, па загрли и полюби се съ барономъ срдачно.

Садъ полети пытанѣ за пытанѣмъ, и радость за радостћу. „Айдте са мномъ!“ рекне графъ: „близу овде стои ловачкій доручакъ спреманъ: ладно печенѣ и стакло вина. Поделићемо га.„

Они пођу. Подъ єднимъ старымъ растомъ, стаяо є доручакъ, кои є младый єданъ ловацъ чувао. Графъ заповеди своме ловцу, да съ псима иде кући, и ручакъ рано да спреми, єръ се ловъ већъ свршіо, и тай странацъ ће нѣговъ гостъ быти.

Кадъ ловацъ измакне, загрли графъ барона опетъ. „Бароне,“ проговори, „я немогу мою радость довольно да изразимъ. Кадъ бы вы само знали, како самъ васъ по иляду пута желіо, да сте кодъ мене; тако сте ми драги постали. Садъ куда ћете, шта намѣравате радити? Можете ли неколико дана кодъ мене остати? оћемо ли заєдно да пођемо? єстели се оженили? имате ли фамиліє?“

Лайнау, нешто искреносћу и срдачностћу графа обузетъ, нешто добрымъ виномъ болѣ разположенъ, призна такођеръ, да є онъ на графа врло често мысліо. Графу є ово было врло мило. „Међу нама влада чудновата симпа-

тія. Я самь васъ волео, бароне, одъ првогъ тренутка нашегъ познанства у Лондону. И кадъ сте ми онда банкноту дали, и изъ найвеће ме сметнѣ изтргли, у кою ме є строгость и тврдоћа могъ стрица донела, — заиста, бароне, никакавъ човекъ такво упечатленѣ на мене ніє учиніо. Я немамъ нієдногъ пріятеля — са своимъ чезньомъ за єднымъ участвуюћимъ срдцемъ, нисамь досадъ ни єдно могао наћи. — Я васъ молимъ, бароне, можете ли быти вы мой пріятель?“

Полковникъ узме обе руке графа, привуче га къ себи, и полюби ћутећи.

„Ахъ, бароне, я самь несрећанъ, врло несрећанъ,“ продужи графъ са жалоснымъ погледомъ на Лайнауа. — „Врло несрећанъ! пытанѣ є, да ли вы“ — — —

„Да ли шта?“ пресече Лайнау жестоко, и помысли на неплаћену лондонску банкноту: „Несрећанъ? Добро! Несрећанъ? Я самь исто тако несрећанъ, као и вы. Тако се болѣ подударамо. Я васъ нећу више оставити. Мы ћемо све што имамо єданъ съ другимъ делити, ако є нуждно. Не, я се нисамь узалудъ хиляду пута собственомъ момъ срдцу заклињао, да поштено такво лице, као ваше, неможе лагати. Графе, мы ћемо быти вѣчни приятельи. Мы смо браћа, єданъ за другогъ одъ Бога створена браћа. При томе останимо.“

„При томе останимо!“ рекне графъ и загрли га „Дакле самь напослѣдку нашао єдногъ, за кимъ самь тако дуго чезнуо.“

„И побратимство у пуномъ реду и форми нека буде!“ настави полковникъ, пошто є обе чаше са остатком изпразнѣне флаше напуніо: „Я самь твой вечно — мой животъ теби принадлежи.“

Графъ, подобнымъ узхићенѣмъ обузетъ, повиче: „Ты си мой пріятель; но никадъ нежали, што си ми пріятель! ты си мой пріятель, ты си мой братъ, и я могу за тебе умрети. Садъ више нисамь несрећанъ.“

Садъ се загрле; но одма се подигну. „Я ћу,“ рекне графъ, „подъ овымъ растомъ мраморный споменикъ подигнути. Ако ми кадгодъ невѣранъ будешъ, онда ћу те къ овомъ расту, къ томъ споменику довести.“

„Како то?“ рекне баронъ: „я мыслимъ, ты си несрећанъ, єръ си може быти безъ имања, а ты велишъ, да ћешъ мраморанъ споменикъ подигнути?“

Графъ се осмѣне и рекне: „о нієт, драгій бароне, у сиромашству несостои се моя несрећа? заръ є то несрећа, неимати новаца?“

„Ты имашъ право, графе,“ приложи Лайнау, „то є было одъ мене непаметно. Я се надамъ, да я и ты, и као просяци, небы несрећни были.“

Тако се продужи говоръ іошъ и далѣ. Руку подъ руку ишли су они крозъ шуму, и кадъ на чистину изађу на цбуновитомъ єдномъ брежульку, кои се изъ среде красне, више сати дугачке и широке равнице подизао, лежаше єданъ лепъ дворацъ предъ ньима.

Полковникъ башъ преповѣдаше графу свою судбу и путованя, воєне походе и догађає у Русіи и Польской, и како є найпосле све изгубіо, а слабо є мотріо на красоту положеня околица, крозъ коє су ишли. Но кадъ напослѣдку шуме изчезну, и они предъ собомъ пространъ, у найлепшемъ вкусу сазиданъ дворацъ съ великимъ предворияма, скачућимъ источницима и штатуама угледа, узбезекне се баронъ, ућути, стане, па око себе погледи и запыта: „чій є овай дворацъ?“

„Могъ уяка!“ одговори графъ: „но я у нѣму обитавамъ. Ты садъ видишъ, я свега имамъ, да тебе угостимъ.“

Баронъ постане озбилянъ, и све озбильніи, што су се ближе дворцу примицали. Онъ надъ капіомъ смотри грбъ владаюћегъ херцога.

У то изађу два служителя изъ двора, и са страхопочитательнымъ ћутанѣмъ приме одъ графа и барона ловачке пушке.

„Можемо ли већъ ручати?“ запыта графъ.

„Ако ваша свѣтлость заповѣда“ одговори єданъ служитель.

Полковникъ Лайнау погледа часъ на графа, часъ на дворацъ. „Шта тай блесанъ рече?“ Запыта Лайнау, показаюћи на одлазећегъ служителя.

„Како?“ запыта графъ.

„Я чу — — —“ одговори баронъ: „чуо самъ као оно“

„Смемъ ли ти садъ већъ казати моє име, драги бароне?“ пресече му пытанѣ графъ: „у Лондону ниси хтео да знашъ.“

„Добро — и време бы томе већъ было!“ одговори баронъ.

„Моє є име Лудвикъ.“

„Врло лепо, али далѣ?“

„Немой тако, ты се нећешъ лютити?„ запыта графъ, и стегне пріятельски баронову руку: „я самь наслѣдный принцъ.“

Полковникъ се уплаши, и хтеде рукомъ за шеширъ да се довати.

„Како?“ Оћешъ ли іоштъ садъ да те къ ономъ расту водимъ, Лайнау, гди си ми се заклео, да ћешъ братинску любавь према мене имати?“ рекне принцъ.

„Основъ пріятельства“ одговори баронъ: „разности међу нама нема.“

„Предъ светомъ, драгій Лайнау,“ приложи принцъ „но међу нама не. Предъ светомъ одай ми обично титулиранѣ! али међу нама я самь твой братъ; тада ме зови моимъ правимъ именомъ — Лудвикомъ.“

РАЗЯСНЕНѢ

У друштву принца заборави полковникъ, да свештеника Мауриція посѣти, кога є управо текъ изъ дугогъ време-

на тражити пошао. Обоица нису у томъ имали неправо, што су мыслили, да су єданъ за другогъ роѣени были. Обоица су волели, мрзили, почитовали или презирали исте предмете, но често изъ основа сасвимъ противположени. Принцъ, премда ніє бистріє памети было одъ полковника, имао є іоштъ выше склоности него овай, да све съ одушевленіємъ обуваћа. Онъ є было раздражльивый чувства; а полковникъ разборитіи, мирніи или баръ господаръ свои чувствованя. Єданъ є дакле блажіо другогъ, гди є овай падао, или му мысли разведравао. Сваки одъ ньи мысліо є, да є другомъ дужанъ найвећу признателность. — Одъ садъ су была ньіова ученя, ньіова задовольства єднака. Као садругъ радо баронъ остане у двору наслѣдногъ принца, и овай оживи садъ у поучаваюћемъ, и разведраваюћемъ обхоѣеню наново. Єръ га є владаюћій херцогъ было сасвимъ занемаріо и скоро мрзіо, зато є животъ принчевъ было досадъ наликъ на животъ каквогъ зароблѣника или заточеника. Принца су истина у земльи тимъ већма због те незаслужене строгости стричева волели, но нико ніє се смео усудити, да то явно изрази. Сви су херцога познавали, и онъ є было човекъ іошть у найбольимъ годинама, наслѣдный принцъ дакле іоштъ за дуго ніє се могао, као наново раѣаюће се сунце почитовати.

За кратко време после своѓъ долазка у Фриденсхаимъ (Миролюблѣ), тако се звао дворацъ наслѣдногъ принца, добіє полковникъ увѣраваюће доказательство о суровости владаюћегъ херцога према своѓъ синовцу.

Принцъ є хтео своmъ пріятелю новчаный єданъ поклонъ да учини, будући є знао, како є полковникъ већу часть своmъ имања изгубіо, и да се пре у оскудномъ него ли у добромъ станю налази. Онъ му поднесе дакле поклонъ, говорећи, да є то интересъ одъ оногъ капитала, кои є онъ негда одъ барона у Лондону приміо. „И премда самь новце твомъ настойнику одма, чимъ самь дошао, вратіо,“ дода принцъ, „но ипакъ морамъ ти целогъ живота интересъ плаћати, єръ самь онда быо у найвећемъ очаяню. Херцогъ ме є безъ помоћи оставіо, а при томъ самь іошть нћгову строгу заповћсть быо приміо, да се нити задужимъ, нити да являмъ, ко самь. Къ томе позове ме онъ изненадно натрагъ у отечество — и я незнамъ, каква бы слћдства отудъ произишла, да самь нћгову заповћсть и найманћ пренебрегао.“

Садъ стану о мнимомъ исплаћеню дуга говорити. Принцъ се зачуди, кадъ чує, да баронъ о томъ ништа незна. Онъ докаже исплаћенћ са признаницомъ поштанскогъ надлежательства. На то оду они къ настойнику, и поштеный овай старацъ заклиняо се, да никадъ ту суму ніе приміо. Съ места заповеди принцъ, да се испитиваня у поштанскомъ надлежательству предузму, и признаницу ону истомъ надлежательству изнесе; тада ово покаже херцогову заповћсть, по коіой су се морала писма принца, пре године по повратку нћговомъ съ пута, нћму издавати. — Загонетка садъ є была рћшена.

Но башъ истый трудъ, кои се за ово разрѣшенѣ употребіо, донесе іоштъ и друга слѣдства. Херцогъ постане на барона Лайнауа тыме, и што се овай опетъ у землю вратіо, позоранъ. По свой прилици држао га є за єдногъ незадовольника, кои се є башъ зато наслѣдномъ принцу придружіо. И после краткогъ времена заповѣсть приспе, да принцъ барона Лайнауа одъ себе удали.

Овдѣ ништа друго нієе остаяло, него покорность, ако принцъ нієе хтео земальскогъ управителя къ строжіимъ намѣрама раздражити. Полковникъ поврати се у свой малый дворацъ, и примао є овдѣ сваке неделѣ посѣте своегъ высокогъ пріятеля; или ако су посѣте изостале, то писма нису, или су се кадкадъ и на средъ пута састаяли. Оба ова пріятеля постану єданъ другомъ нуждни, и строгость, коя имъ се одъ стране выше власти указивала, само ій є іоштъ веѣма сѣдинявала.

ПРОМЕНЕ.

Єдногъ бурногъ зимнѣгъ ютра — наполю беше великій снегъ — іоштъ беше мракъ, и полковникъ є іоштъ у постельи лежао — зачує се вика предъ нѣговимъ дворцемъ. Некъ остане на великимъ вратима куцати; ова се отворе; нагло се почне узлазити и силазити низъ степене. Полковникъ помысли, да є наслѣдный принцъ дошао кога онъ одъ неколико дана збогъ рђавогъ времена нієе видіо.

После неколико тренутака ступи у спаваћу собу баронову старый настойникъ съ горећомъ свећомъ и єднымъ великимъ писмомъ. — „Ко є тако рано къ нама дошао?“ запыта баронъ. — „Єданъ скоротеча изъ престолногъ града съ овимъ писмомъ, — одъ херцога,“ одговори настойникъ.

Баронъ се уплаши. Нѣгова свѣтлость херцогъ кога погледъ полковникъ нигда ніє могао заборавити, ніє могуће да штогодъ добро шилѣ. „Сигурно каква милостива заповѣсть, помысли баронъ, да наслѣдномъ принцу врата покажемъ, кадъ ме у момъ дворцу потражи.“ Но адресъ писма гласіо є: „Предсѣдателю нашегъ тайногъ совѣта, барону Августу Лайнау-у. — “

„Шта!“ викне полковникъ, и скочи изъ постелѣ: „я предсѣдатель тайногъ совѣта? єсу ли люди полудили, или оће мене будаломъ да праве?“

Онъ отвори писмо, и прочита своє наименованѣ на прво достоянство државно у подпуной форми сачинѣно; іоштъ є была и заповѣсть придодата, да баронъ одма у престолный градъ иде. Подписанъ є быо Лудвикъ. И онъ є іоштъ собственомъ рукомъ на краю писма придодао, „првый посао при ступаню на мою владу єсть тай, да Васъ любезный бароне, къ себи позовемъ. Дођите дакле одма.“

Баронъ є быо, што кажу као изъ облака пао. Заръ є дакле херцогъ умро?“ Упыта онъ настойника, но овай о томъ ніє ништа знао. Настойникъ оде и запыта скоро-

течу, и овай каже му да є херцогъ одъ удара (шлога) на пречацъ умро. Настойникъ задркће при овымъ речма читавимъ тѣломъ, єръ онъ такву смртъ ніє волео. Онъ поити къ барону и каже му: „Нѣгова светлость, блаженопочившій херцогъ умрла є. „Но рѣчь ударъ непређе му преко єзыка.

„Шта како? наєданпутъ?“ повиче баронъ.

„Блаженопочившій быо є увѣкъ брзъ и рѣшителанъ у свему што є годъ почео.“

„Али како? одъ болести или одъ какве друге несреће?“

„Нѣгова светлость благоволила су слу-слу-случайно умрети.“

„Тако!“ рекне полковникъ, навуче брзо путничке альине, седне у кола своєг настойника, и похити у престолный градъ.

РАЗГОВОРИ О ПОГЛЕДУ КНЯЗЕВА.

Уводъ у Анекдоту кою управо оћемо да преповѣдамо, доиста є дужій постао, него што ће быти и сама анекдота. Ово є наравно слѣдство, кадъ човѣкъ болѣ зна гатати него приповѣдати, и кадъ нема познаванѣ оны правила, съ коима се добро извештеный списатель допада. Овай што вамъ прича — и онако човекъ, кои има прилично година, немари толико за списательскомъ славомъ

колико за любовъ къ истини. Нека му се дакле за зло неприми оно, што є досадъ рекао, што къ ствари непринадлежи.

Познато є, како є херцогъ Лудвикъ одма при ступаню на владу учиніо млоге промѣне, како у управляню, тако и у персоналу првы чиновника и двора. Раскошность за украшенѣ своґъ достоянства нiє онъ любіо; онъ є мыслію, да владатель єданъ треба найвећу сяйность у своимъ дѣлима, и найвыше достоянство у заслужности своґъ позыва да покаже. Да бы новацъ у теченіє поставіо, нiє онъ ни ушкоплѣнике на театру за певанѣ плаћао, нити є у играню — коцканю — губіо, нити є ювелирима, златарима и другимъ служительима безполезноґъ раскошства великій хлебъ при себи давао. Али є онъ провео крозъ свою землю постояне путове —; онъ истина нiє сиромашнымъ людма милостинѣ деліо, али є зато явне радничке школе и куће подизао; и премда є слабо на протоколе и на млоге форме пазіо, али є башъ тиме бржій ходъ послова установіо. Мудри чиновницы были су му истина особито мили, но поштени были су му іоштъ дражіи. Неумолимъ быо є према немарльивымъ и грешећимъ званичницыма, а іоштъ строжіи према вышимъ него према нижимъ држављымъ чиновницыма, и саму ньіову суровость спроћу найнезнатнієґъ граћанина озбильно худећи, быо є исто тако увѣкъ готовъ, да заслуженога награди. Но кодъ нѣга є само онай вредіо као заслужанъ човекъ, кои є не само званичне своє дужности вѣрно и прилѣжно из-

вршавао, („зато сте вы новцемъ и одличіяма довольно наплаћени!“ говоріо бы онъ чешће) него кои є држави и ондѣ ползу или славу прибавляо, гди му се ніє могло заповѣдати, да ради.

Неможе се описати, како су наєданпутъ послови у своимъ точномъ реду оживили. Пре него што є година дана протекла, быо є у цѣлой држави другій духъ, другій тонъ овладао. Выши званичницы, были су лично одговорни за дѣла нижій, и то одъ предсѣдателя тайногъ совѣта, до безплатежногъ практиканта, и зато морали су мотрити на дѣятелность други званичника съ неуморномъ брижльивостћу. Требало є само видити, съ каквомъ є учтивостћу и найнезнатніи одъ народа приманъ, преслушаванъ и оправлянъ бывао — шта више, скоро є невѣроватно, поштански званичницы и писари пасоша, изгубе свою неуглаћеность, и науче се быти учтиви.

Я ћу може быти на другомъ и сходніємъ мѣсту описати поправке явногъ управляня, коє є херцогъ Лудвикъ учиніо. Нека ми се опрости, што самь опетъ и овдѣ више говоріо, него што къ ствари принадлежи. Али ко ће о ономъ ћутати, нашто се съ благосилянѣмъ мора мыслити.

„Добро,“ рече єдногъ дана своимъ пріятелю херцогъ врло добро разположенъ, „добро драгій Лайнау, наше ствари стоє као што треба. Я познаємъ людма по очима, да су съ нама задовольни. Я се радуємъ, єръ зацѣло добывамъ све више почитаня за себе. По обштемъ

мнѣнію кое у земльи влада, учи се човекъ познавати, ко на врѣу стои. — Наравно ты у млогимъ стварма више чинишъ него я, и треба да чинишъ; но моя є заслуга што самь я тебе на чело послова ставіо, и ако ми то као заслугу нећешъ да признашъ, то є я називамъ срећомъ. Шта намъ іоштъ недостає? мы имамо доста да радимо. Іоштъ понешто остає да се поправи. Но съ праведльивостћу и любави може владатель свима поштенимъ задоста да учини, башъ и онда, кадъ они недобываю увекъ све оно, што желе. Найвише се радуємъ што самь мою околину и друштво очистіо; што су интриге и несрећно ласкательство престале; и што увѣренъ быти могу, да свакій чини свою дужность зато, што ову воли, а не што бы хтео предамномъ да се покаже.“

„О добрый владателю!“ рекне предсѣдатель тайногъ совѣта: „мыслишъ ли ты тако сбиля?“

„— На свакій начинъ.“

„А я самь о противномъ увѣренъ,“ рекне баронъ „у земльи єдной као кодъ насъ гди владатель има право на све, и на зло и неправду, гди га законъ неограничава, єрбо є онъ самъ законъ: ту нема никакве праве сигурности за животъ и иманѣ поєдины, єръ све лежи у власти владателя. Кодъ бриге свакога за себе самогъ, претвори се добродѣтель у голу умешность и притворство. Свакій употреблява у колико годъ може, уређеня землѣ, или ћудъ и уредбе земальскогъ управителя, на собствену корист; и заръ му се може зато замѣрити?

*

— Нешто изванредно морало бы быти, кадъ кодъ насъ найневиніи, найпоштеніи човекъ, противъ кога нико ништа незна, небы єднымъ погледомъ твоимъ као тежкій злочинацъ жигосанъ быти могао. Съ места ће се у нѣговымъ поступцыма иляду преступленя одкрити, коя му могу иманѣ, честь, слободу и животъ одузети. Гди владатель има право, да чини неправо, онде ће и нѣгове погрешке исто толико обожателя наћи, колико и нѣгове добродѣтельи, и ту выше нема за друге неповредимогъ права. Поштенѣ владателя єсте найгорый и найнесигурніи державный уставъ; то є азіятскій державный уставъ. Найчеститіи човекъ у твоме херцогству има толико сигурности за свою честь и иманѣ, колико и за сталность твоє добродѣтельи.“

„Тада бы кодъ насъ горе было, него у Турской.“

„И я тако мыслимъ, и то тымъ бы горе было, што се кодъ насъ са закономъ формомъ свакомъ слобода и благостанѣ одузети може, а тамо текъ са суровомъ силомъ. Єръ кодъ насъ законъ ніє мера, ніє обрана права свакогъ грађанина, него само наочари за званичнике и чиновнике, да бы се съ ныма право поєдины разпознало. Но исте наочари, како се кадъ држе, могу увећати, а могу опетъ и умалити, а тако исто и место запальивогъ стакла служити. Шта є дакле законъ, право и сигурность кодъ насъ?“

„— Я те неразумѣмъ Лайнау!“ одговори херцогъ.

„Єръ си одвећъ поштенъ и неможешъ такову гнусность да себи представишъ. Али то є твоя коцка, твоя несрећна судба, што си владатель, па нити кадгодъ до подпуногъ познаваня оны доћи можешъ, кои те окружаваю, нити можешъ средствомъ други себе самогъ да познашъ. Владатељи постаю обично тирани, не што то они оће башъ да буду, него што они кои га окружаваю, оће да буду робови. Што ти веће погрешке чинишъ, тимъ ће се већма исте фалити и у звезде ковати. Буди тиранъ, и ласкатељи, обожаваюћи те, къ ногама ће ти пасти, што се сада нико неусуђує чинити, єръ бы твой благородный начинъ мышленя свакогъ посраміо. Ты учишъ само онога и оно познавати, шта є онъ, кадъ у твою околину ступи. Свакій се претвара и променює, да бы се теби допао, а жели и оће свакій да ти се допадне, заиста не тебе ради, него ради своє користи и своє сигурности. Говори се, да є некакавъ волшебный кругъ око владателя повученъ; но неповлачи га уроћена честитость и достоянство владателя, него уроћена нискость и подлость, и гадно самолюбіе придворника. Доиста, мало има людій, кои немарећи ни зашто, близу престола, свою истину и добродѣтель више, него ћудь своегъ владателя почитую. И може быти мало има владателя, коима бы се нека внимателность поклонила, кадъ бы се као приватни люди у народу унутрашньомъ собственомъ вредностћу важни учинити хтѣли. Она є пословица већма истинита, него што се верує: да владатељи имаю редко праве пріятелѣ.“ —

„Но опеть, я тебе имамъ?“ рекне тронутъ херцогъ.

„Зато и ты єси редкость међу владательима.“

— Ты си — признай само — данасъ нешто зле волѣ. Оћемо ли дакле до Фриденсхайма да на коньима одемо?“

„Я самь врло лепо разположенъ. Башъ бы вредно было, да се испыта и дозна, ко одъ насъ двоице у овой ствари погрешно мысли?“

„— Али како ћемо то да пробамо?“

„Избери єдномъ напримѣръ найпоштенієгъ човека у твоіой држави за ту жалостну ролу. Учини се, да си на нѣга разлюћенъ или баръ съ ньимъ незадоволянъ, али подуже. Тадъ само пази, како ће се сви противъ нѣга окренути, како ће невиный у злочинца преображенъ быти, само да бы се теби по вольи учинило. Тада се увѣри, да и найчеститіи у твоіой земльи, ако само ты оћешъ да га упропастишъ, нити є са своіомъ честћу, нити своимъ иманѣмъ сигуранъ. — Ты познаєшъ на примѣръ архиварскогъ регистратора Хелмонда, онога знаня пуногъ, неуморно дѣятелногъ, вѣрногъ, поштеногъ човека, на кога се нико неможе потужити, єръ онъ свима помаже; кои при свемъ томъ што малу плату има, нигда ніє повишенѣ захтевао, и притомъ скоро увѣкъ одправля послове државногъ архивара, кои напротивъ поредъ велике плате и осталогъ великогъ иманя само леньствує.“

„— Доиста, я самь већъ о томъ мысліо, да плату доброгъ Хелмонда мало повысимо. Тай човекъ има троє, четворо деце, а мало собственогъ иманя. Списательство,

съ коимъ онъ узгредно ради, неможе му млого доносити. Али да му я горакъ какавъ часъ проузрокуємъ, то небы могао.“

„Али наука, кою ћемо отуда добыти, млого бы вредила. Изложи єданпутъ тога невинога човека вольи твоій ласкателя. За садъ іоштъ нема нико ништа противъ нѣга; за кратко време свак' ће живый себи учинѣна зла одъ онога знати доказати. Тада ћешъ ты твоє люде познати. Но поштеный Хелмондъ, я ти даємъ рѣчь, да неће клонути. А я ћу башъ кадъ треба у то се умешати, и све му обяснити. Но онда мора онъ царски награђенъ быти за мученичку ролу, коіой смо мы, ради вышій цѣли, жертвовали.“

„— Я немогу да знамъ, шта ће се противъ тога човека имати казати. —“

„Башъ зато дай да ту комедію изиграмо. Може быти да я немамъ право.“

„— Добро, Лайнау, нека буде. Я жертвуємъ поштеногъ и невиногъ Хелмонда томъ страданю. Оћу да видимъ, да ли су мои люди робови.“

ПОГЛЕДЪ НА КНЯЗЕВЕ.

„Єл' оно, што преко піяце иде, регистраторъ Хелмондъ?“ Запыта єдногъ дана на прозоръ своє придворне сале наслонѣнъ, херцогъ, оне што су око нѣга стояли.

„Єсть, то є онъ!“ рекну сви.

„Незнамъ ништа рђавогъ о нѣму, али нешто немогу да га гледамъ,“ продужи херцогъ.

„Онъ истина има нешто подмукло, притворно у себи, но притомъ сасвимъ є честанъ човекъ!“ рекне потайный судейскій савѣтникъ Штромъ.

„Да у нѣговымъ чертама лежи нешто ладно, подсмешльиво, несносно, неможе се одрећи, „рече државный архиваръ Ванденъ: „но колико я знамъ, онъ є поштенъ човекъ.“

„Поштенъ човекъ!“ викне херцогъ жестоко, почемъ чело намрштти, и на архивара уништаваюћій погледъ управи: „Ванделу, вы по свой прилицы ваше люде слабо познаєте. Вы сте одвећъ добродушни. Хелмонду нетреба вѣровати, или бы иначе природа у нѣму лажомъ постала. Онъ ми се чини да є пунъ отрова и лукавства. Выше ми о томъ човеку немойте говорити, — я бы желіо, да є онъ свуда, само не у моіой служби.“

Архиваръ побледи, кадъ є лютитый погледъ херцоговъ спазіо. — Сви занеме.

„Ванделу!“ викне Херцогъ после неколико тренутака: „зашто бледите? Я се ненадамъ, да се вы съ тымъ човекомъ слажете?“

„Сачувай Боже, ваша свѣтлость, я не стоимъ башъ съ ньимъ у никаквомъ савезу, осимъ у колико званіє моє изискує!“ одговори архиваръ: „я нисамь съ ньимъ никадъ ништа ни хтео да имамъ, єръ као што є ваша свѣтлость

згодно примѣтила, чини се, да млого варљивости у нѣму лежи. Я самь већъ више пута вашу свѣтлость найпонизніе хтео молити, да га одпустите изъ службе. Онъ є списатель, па корешпондира съ млогимъ странцыма, а има найважнія државна акта у рукама. Я му несмемъ вѣровати.“

„Безъ да се нѣгово преступленѣ доказало“ придода Херцогъ, „немогу му одпустъ дати, иначе бы было неправеданъ.“

„Я самь га честнымъ човекомъ назвао,“ рекне тайный судейскій савѣтникъ Штромъ, „єръ я нерадо противъ кога рѣчь подижемъ. Човекъ тай има жену и децу, я ій небы хтео несрећныма учинити. Но кадъ се већъ речь о нѣму повела, страхопочитанѣ предъ вашомъ свѣтлости забраньивало ми є признати, да є Хелмондъ своимъ безобразнымъ списательствомъ већъ десетъ пута заточеніе у кули, или прогнанство заслужіо. Ни престоли, ни храмови, ни явна ни приватна часть одъ отровны, єзуитско-лукавы и подмукли нападаня овогъ човека нису безбѣдна. Я на себе узимамъ, да тужбу подигнемъ и да докажемъ, да є Хелмондъ већъ више пута у своимъ повременомъ кньижевномъ листу, како државно управлянѣ, тако и высоке владателѣ нашегъ херцогства презреню народа изложіо. Како ће се моћи онде, гди се оваква продрзльивость неказни, любавь къ владателю, и страхопочитанѣ предъ законима утемельити?“

Садъ узме рѣчь єданъ врховный црквеный савѣтникъ, за тымъ неколико генерала, найпосле врховный управитель полиціе, и тако єданъ за другимъ, и свакій є знао толико преступленя већи и маньи о Хелмонду казати, да се овай човекъ доиста барону Лайнау найпосле ніе више видіо чистъ, као што се у првый ма' чиніо, єръ буду за свакояке тужбе и обезчесћаваюће анекдоте не само доказательства обећана, него іоштъ и неки почитаня достойни люди као сведоцы именовани.

„Єл' тай човекъ доиста тако рђавъ и опасанъ," повиче упрепашћенъ херцогъ: „зашто га нисте одавно на одговоръ позвали, и съ ньимъ поступали по постоећимъ уредбама и законима?" Потомъ съ незадовольствомъ оде херцогъ измеђъ ньи.

СЛѢДСТВА ТОГА.

Регистраторъ Хелмондъ наскоро осети дѣйство оногъ погледа своегъ владателя. Свак' се почне страшльиво одъ нѣга укланяти. Одъ уста до уста разгласи се, да онъ добро не стои, и да є онъ кодъ херцога у немилость пао. Выши званичницы предусретали су га набусито и съ презреніемъ, или съ ладноћомъ. Нѣму равни удалявали су се пазльиво одъ нѣга. Нѣгови непріятельи и нѣгови прећашньи завидльивцы почну га пакостно боцкати и светити му се.

Наскоро примѣти Хелмондъ, да се нешто за нѣга кува. Пытао є овогъ и оногъ — но свакъ є слезао раменима и ћутао. Хелмондъ є ћутао мирно. — „Шта дражи ове люде противъ мене?“ говоріо є самъ у себи. „Нисамь никогъ увредіо, ништа нисамь скривіо, дужности моє испунявамъ — шта имаю противъ мене? Фала Богу, што ньіово пріятельство ніє нуждно за моє задовольство.“

Тако є онъ тѣшећи се говоріо, но у себи мысліо є другчіє. Ова одвратность и ладноћа тиштала га є више, него што бы самъ быо вѣровао. Остави се дакле свега друштва, коя є и онако слабо посѣћавао, и живіо є зато више садъ своіой породицы. Онъ є имао добру жену, єдну любави достойну кћерь, и два надежде пуна сына одъ дванаєстъ и четрнаєстъ година. Дражестна Есима, зеница ока нѣны родителя, была є сасвимъ изображена, да найблагороднієгъ човека своіомъ рукомъ усрећи; имала є већъ деветнаєстъ година, но іоштъ се нико ніє быо нашао, да нѣну лепу руку запроси. Єръ ніє имала мираза. Хелмондъ є быо више оскуданъ него имућанъ човекъ. Плата нѣгова ніє достизала за воспитанѣ нѣгове деце у престолномъ граду, зато є морао празне своє часове списательству посветити, при свемъ томъ, што є мало талента, слѣдовательно и мало среће имао.

Да небы спокойство фамиліє своє нарушавао, затвори Хелмондъ свою туту у своє груди, и кодъ куће ніє ни єдне речи казивао одъ свега, што му се догађало.

Но съ тымъ страшніи быо є после првый громовный ударъ наступаюће непогоде, о чему нису они ни мыслили.

Єдногъ дана позове Хелмонда државный архиваръ къ себи. Хелмондъ дође. Г. Ванденъ предсретне га озбильно, покаже му найновію свезку Хелмондовогъ месечногъ часописа, и упыта: „ко' є припослао у ваше новине извѣстіе о стаю дуга наше землѣ?“

„Ніе нико господине државный архиваре. Я самь га самъ у новине ставіо.“

„Ко' вамъ є зато дао пуномоћіе?“

„Ніе нико. Но подобна извѣстія стаяла су и до садъ више пута у новинама, и противъ тога вы никадъ ништа ниете имали?“

„Я ваше новине не читамъ, зато ништа противъ ньи нисамь ни могао говорити. Но наставленѣ ваше забрањуе вамъ, безъ могъ допуштеня ма какво архиварско извѣстіе, каквимъ му драго начиномъ другима саобштити.“

„Али станѣ дуга разноси се у млогимъ преписцима по вароши; и изводъ одъ тога стаяо є већъ у єднымъ новинама. Я нисамь дакле изъ архиве податке узео.“

„Све то васъ неможе оправдати, да вы као чиновникъ подпуной явности онакове ствари предате. Одлазите, вы сте подъ одговоромъ.“

Неколико дана затымъ буде Хелмондъ предъ вышій судъ позватъ. Но пре него што то буде, догоди се другій случай. Херцогъ заиште да види неку тайну преписку, кою є умрлый князъ, нѣговъ стрицъ съ єднымъ

министромъ стране єдне велике силе водіо, и о коіой є Херцогъ у заграничномъ єдномъ часопису неко извѣстіе нашао. Државный архиваръ потражи оригиналъ одъ регистратора, а овай, подъ чіимъ су надзиранѣмъ стаяла, ніє ій могао наћи. Државный архиваръ мане неповольно и сумнително главомъ.

Другій данъ ступе полицайни служительи у Хелмондову кућу, обяве му на заповѣсть нѣгове свѣтлости кућевный затворъ, и запечате све папире, кои су се после главномъ управителю полиціе морали предати. — Жалостна запевка у целой породици. Само Хелмондъ, свестанъ о своіой невиности, све є тѣшіо, колико є могао. Онъ остане неустрашимъ.

При редовномъ претресаню Хелмондовы папира, коє се у нѣговомъ присутству радило, истина ненађе се споменута преписка, али се нађу неки други документи изъ државне архиве. Хелмондъ се изясни, да ій є онъ у своє обиталиште зато донео, што пре због болести канцеларію ніе могао посѣћавати, и зато є допуштенѣ извадіо быо, да може своє послове и кодъ куће радити. А што исти документи нису іоштъ у архиву враћени, призна, да є заборавіо быо то учинити. Због тога моли онъ, да му се опрости.

Садъ прочитаю нѣгове саставке и приватна писма, да бы наишли на трагове, да онъ ніе може быти са споменутомъ тайномъ преписком злоупотребљнѣ учиніо? И доиста неки изрази нѣговы извански пріятеля, чинила су

се, да су у станю, нѣга подозрителнымъ учинити. Нѣговомъ рукомъ саставлѣна писма буду изнаѣена, у коима се онъ доста непристойно о избору предсѣдателя тайногъ савѣта, новымъ херцогомъ учинѣнымъ, изражавао, предсѣдателя любимцемъ и ласкателѣмъ херцоговымъ называо, и одъ херцога и нѣговы човеколюбивы промѣна, и управляня, мало добра за землю обећавао. Хелмондъ истина представи, како су та писма одма у првымъ неделяма наступленя владе херцога Лудвика писана, и да є одъ тада онъ своє мышленѣ исто тако као и цела земля, промѣніо; — онъ истина представи и обясни, да нѣму иста писма, као узгредъ повѣрителнымъ пріятельима изражена мнѣнія, исто тако немогу се за зло примити, као и кадъ бы когодъ у приватнымъ круговима своимъ пріятелю устмено изявіо, како онъ мысли. Али несрећне врсте быле су написане. Такви врстій буде наѣено іоштъ и о другимъ стварма писане, коє су нѣгово незадовольство побудиле быле. — Све се обрати у обтужителне точке противъ нѣга. И онъ као држављный злочинацъ и невѣрный чиновникъ, буде на формалный затворъ осуѣенъ.

Кадъ ово Хелмондъ чує, исправи се и смешећи рекне: „кадъ се насилнымъ начиномъ траже преступленя на мени, мораю се наћи. Я ћу признати, да самь у заборавности неколико података изъ архиве кодъ куће оставіо, изъ чега наравно ніє никаква несрећа за државу произишла; я ћу признати, да самь у повѣрителнымъ ре-

чима мнѣнія моимъ пріятельима о найновіимъ државнымъ промѣнама писао, изъ чега опетъ држави ніе никаква штета учинѣна. Доцніе моя писма, пріятельима писана, и явна изясненя у момъ часопису могу показати, како самь се я добрымъ и мудрымъ уредбама новогъ правительства у мышленю измѣнуо. — Но све є ово по свой прилици узалудъ. Али, господо, кадъ бы се кодъ свакогъ поєдиногъ одъ васъ све речи или изъ заборавности или други узрока штогодъ учинѣно, хтело строго испытивати; кадъ бы се ваши папири, ваша приватна писма, вама у повторителнымъ круговима писана мнѣнія посмотрити и оцѣнити хтѣла — мало бы ньи може быти было, кои небы исто тако казнь заслуживали, као и я!!!

Ови изрази узбуде у вышемъ суду найвећу неповольность. Хелмондъ є іоштъ дуго гордо, силно, и овымъ тономъ говоріо. Обште мумланѣ прекине му беседу. Предсѣдатель каже му да ћути, и да изађе наполѣ.

Тадъ устане седый дворскій савѣтникъ Ферлахъ и рекне: „Ніе право, да Хелмондову обрану прекидамо. И што то чинимо, доказуємо тымъ, да онъ има право. Мы нисмо противъ нѣга изпытиванѣ судейски, него непріятельски започели. Я протестирамъ противъ овогъ поступка, и нећу у томе ништа помагати; и захтевамъ, да се моя протестація у протоколу назначи.“

Све буде узалудъ, да старогъ Ферлаха на болѣ окрену, бадава су га опоминяли, да ће у немилость кодъ херцога пасти. „У служби наше землѣ я самь остаріо и

оседіо, и увекъ самь правичность воліо. Нѣгова свѣтлость нека мысли о мени, како оће. Но ако оваквы испыти и поступцы буду одобрени, онда нека и мени нѣгова свѣтлость допусти, да о нѣму опетъ я мыслимъ како оћу!“

Како баронъ Лайнау, тако и херцогъ дознаду за затворъ Хелмондовъ, и станѣ нѣговогъ процеса; они пусте, да посао иде као што є започетъ. Но кадъ упорна израженя старогъ Ферлаха херцогу явлѣна буду, чиняше се херцогъ дирнутъ. Сви дворяни сматрали су погледъ княза. У свима породи се пытанѣ: „дали морамо и нѣга — Ферлаха — упропастити?“

У кући Хелмондовой была є велика туга. Домаћина нема. — Онъ є было у затвору, и тежкимъ злочинствама окривлѣнъ. Никога къ нѣму нису пуштали, и сама нѣгова жена и деца нису смела съ ньиме безъ свѣдока говорити. После неколико неделя нестане новаца у кући; госпоћа Хелмондова обрати се на своє старе пріятелѣ; но ови су гледали, да є се каквымъ годъ начиномъ отресу, давали су іой маленкости, и удалявали су се одъ то доба одъ оне куће, на кою є єдномъ и немилость и проклетство пало.

ДРАГОЦѢНЫЙ НАКИТЪ.

Херцогъ Лудвикъ дао є было измалати се, и свой дикъ у неколико туцета златны бурмутица, діямантима и

бисеромъ украшены, оставити, да бы съ тымъ посланицыма добры гласова, списательима, кои су му кньиге посвећивали и т. д. поклоне по дворскомъ обичаю чинити могао. Баронъ Лайнау, єдногъ єсенѣгъ вечера, у япунце своє завієнъ, крозъ престолный градъ шетаюћи се, и поредъ куће дворскогъ златара пролазећи, сврати се узгредъ кодъ златара, да види како онай ради.

Златаръ, зачуђенъ о долазку предсѣдателя, дочека га у дућану, и чиняше се, да є у некой великой забуни. Бурмутице быле су и у оближньой соби, но онъ као што се чиняше ніе хтео тамо предсѣдателя одвести. Подъ некаквымъ изговоромъ отрчи онъ брзо у ту собу, но одма доће съ неколико бурмутица. Докъ ій є баронъ прегледао, отворе се опетъ врата оближнѣ собе, и єдна млада девойка съ плачнымъ очима изаће изъ нѣ. На єданпутъ зажари се баронъ у лицу као ватра, кадъ погледъ свой на ту лепу женску баци, и у ньой свою негдашню при вечери другарицу позна, кою поредъ свы свои велики државны послова — іоштъ ніе быо, іоштъ ніе хтео заборавити.

Онъ іой се поклони ћутећи. Она се зарумени, и са спуштенымъ очима, проће поредъ нѣга къ стакленымъ вратима, крозъ коя се излази на сокакъ. Докъ іой златаръ хтеде врата отворити, рекне баронъ: „Господична, вама ніе добро?“ Она уступи, одъ нѣга задржана, неколико корачаи натрагъ, и падне смртнобледа на єдну за ньомъ стоећу столицу. Баронъ притрчи къ ньой съ яко

куцаюћимъ срдцемъ; а жена златарова донесе єдно стаклo ладне воде. Клонута девойка напіє се. После неколико минута одговори: „Мени є болѣ, опростите, што самь вамъ досаду учинила.“ Затымъ устане, и недаде се никаквомъ молбомъ склонити, да іоштъ заостане. „То морате вы баръ допустити, да васъ я до ваше куће одпратимъ!“ рекне баронъ, узме, и при своме нѣномъ затезаню — нѣну руку и одведе є сокакомъ. На нѣгова пытаня одговарала є девойка врло укратко; на нѣговомъ сажаленю, што нѣму тако драго познанство оваквымъ околностима обнавля, захвали она са сувопарномъ учтивошћу. Но сирота девойка єдва є могла говорити; и говорила є тако тихо и полако, као каква умирућа душа; дрктала є на нѣговой руцы, као да се на смрть води. Предъ кућомъ, у кою она брзо утрчи, поклони му се благодарно и изчезне.

Предсѣдатель тайногъ совѣта быо є већъ сво присутство духа изгубіо. Неколико тренутака постои; затымъ пође као снiваюћи, и помысли: „О Боже, како є она любави вредна!“ — Хтео є затымъ къ златару да се поврати, да бы се о непознатой болѣ извѣстіо; но ніе могао дочекати, докъ бы му златаръ све, и узрокъ нѣны суза казао; и тумарао є скоро безъ душе, докъ до єдне шуме не дође, коя є скоро по сата одъ главногъ града лежала.

Текъ овде пробуди се одъ свои санове, угледа зачућенъ у мѣсто златара, старе, высоке растове, кои су

му надъ главомъ шуштали; самъ себи смеяо є се, пође опетъ къ вароши и рекне, себи самомъ извињаваући се: „Заиста самь ето луда. — Я те обожавамъ анђелу, кои ме презирешъ.“ За по сата стигне къ златару, кои га одма одведе у собу, гди су бурмутице стаяле.

Овде дозна име господичне. То є была Есима Хелмондова. Но узрокъ нѣны суза буде по дугомъ противленю, изказанъ. Господична, безъ знаня своє майке, кою є туга у болесть бацила, зато є продала свой драгоцѣный накитъ, наслѣђену єдну низу бисера и діямanta, да бы кућевный трошакъ подмиривати могла. Господична є приповѣдила, како невиный отацъ у тавницы чами, како є цела породица безъ помоћи, и како є ню само крайня нужда натерала, да свой накитъ, што є найволила, прода. Златаръ є истина тай накитъ купіо, али господични своєвольно понудіо, да іой га іоштъ те године за онолику суму поврати.

„Съ мѣста пошљите той девойцы нѣнъ савъ накитъ, новце за то добыћете до єдногъ сата. — Али само учините то одма,“ рекне баронъ, и оде врло тронутъ одатле.

Већъ є было мракъ, кадъ златаръ зачуђеной лепой девойцы, нѣнъ биселъ и діяманте однесе и преда. Она ніе хтела примити. „Вы морате узети!“ рекне златаръ: „мени є то заповеђено. Новце за ньи я самь већъ добыо.“ Садъ навали Есима већма на нѣга: „Како? новце? одъ кога?“ Слабодушный златаръ, кога главна добродѣ-

тель ніє было ћутанѣ, призна све. Есима сва поцрвени. Златаръ остави накитъ на асталъ, и одма оде.

Златаръ є врло добро учиніо, што є отишао, єръ є смућена Есима требала усамлѣность. По сата седила є сниваюћи, безсвестна, плачући и са скрштенымъ рукама. Предсѣдатель тайногъ савѣта было іой є до данашнѣгъ дана лично непознатъ, — єръ є она живила врло усамлѣна. — Кадъ є кодъ златара за свой накитъ у соби плакала, и овай брзо у собу улетіо, и рекао: „господична, утрите ваше сузе! Нѣгово превосходителство, господинъ предсѣдатель тайногъ савѣта овогъ ће часа ући!“ была се є она яко уплашила. Єръ се є Есима страшила овогъ высокогъ превосходителства одъ како є нѣнъ отацъ затворенъ. Зато се є хтела брзо удалити. Но како у дућанъ ступи, и младогъ и племенитогъ барона види, — и то онога, съ кимъ є негда у гостіоници заєдно вечерала, онога, на кога є одтада чешће мыслила, како є при вечери учтивъ было, и любавно, а особито према ньой обходіо се, коє други люди нечине; — онога, съ кимъ є се нѣно срдце или уображенѣ кадкадъ радо, но детиньски невино забављало; — — ахъ! у таквымъ годинама занима се често срдце и уображенѣ са сновима! — онога, на кога є се съ вѣромъ, или болѣ суєвѣрно надала, да ће га опетъ наћи и видити, безъ да є о томъ отцу или майки и єдногъ словца одкрила, — — доста, како га види, и онако яко узбуђена изгуби свесть и присуство духа. Ни найманѣ небыяше іой добро. Онъ є съ

ньомъ до нѣне куће дошао; но она є єдва то знала, и сумняла є о томе, кадъ є сама была. Али садъ ніє више сумняла, єръ одкуплѣный накитъ лежаше на асталу. Она га узме изъ накићеногъ сандучића, притисне га на срдце ясно єцаюћи и тихо проговори: „опетъ самъ те добыла, и садъ си ми двоиномъ миліи.“

АПЂЕО ХРАНИТЕЛЬ.

Есима пуна повѣреня на доброту своґъ моћногъ тайногъ пріятеля хтела є прилику сву употребити, да одъ херцога милостъ за отца добиє. „Отацъ є нашъ спасенъ!“ рекре Есима съ радостно светлећимъ очима, кадъ се къ материной постельи приближи: „я ћу да пишемъ предсѣдателю тайногъ совѣта Лайнау, онъ є добродушанъ човекъ!“ и садъ се више ніє могла уздржавати. Она приповеди майки савъ догађай съ нѣнимъ накитомъ. Срдце добре ове девойке было є пуно радости, и како є Есима барона описивала одъ главе до пете — то ніє было више наликъ на смртногъ него на полубога.

Приповеђеный овай догађай было є найбольи лекъ за болестну майку. Госпоћа Хелмондовица, тврдомъ вѣромъ и повѣренѣмъ обузета, да ће Лайнау бити у стању помоћи; била се другогъ дана већъ доста окрѣпила, да изъ кревета устане. Есима є писала целогъ тогъ дана писма господину предсѣдателю тайногъ совѣта Лайнау и

сва є наново подерала. Єръ у нѣжну молбу кѣери за срећу родителя, хтело се є такође и чувство неко друго умешати, коє тамо ниє принадлежало. И при свемъ томъ морала се барону због изплаћеногъ драгоцѣногъ накита коя благодарна рѣчъ казати. Али како ће се та рѣчъ наћи коя бы само унутрашню признательностъ изразила, али осимъ тога ништа друго? — и мати є неколико писама писала; но Есима нађе ій сва да су врло сувопарна и по канцеларискомъ начину.

„Како ће се оногъ странца срце за нашомъ нуждомъ побудити, кадъ се наша туга безъ срдачности и топлоте изявлює?“ рекне Есима.

Тако и ноћъ наступи, а писмо іоштъ ненаписано. Тада заключи мати и кѣи, да свака, по наособ' писмо састави; па онда да оно што є найболѣ изъ оба писма изваде, и тако ладноћу єднога съ жаромъ другогъ да разблаже.

Текъ што су посао овай започели, прекине ій служкиня, коя госпођи Хелмодовицы яви, да неко оће съ ньомъ да говори. Чимъ буде дозволѣно, ступи неко унутра и после првы узаймно изявлѣны учтиви поздрава, каже имъ онъ, да по налогу нѣгове свѣтлости херцога долази да се мати и кѣи због судбе госпоодина Хелмонда одвећъ небрину и да не стои съ ньиме опасно.

Госпођа Хелмондовица, съ пунимъ очима суза на вѣстника радости осмѣяваюћисе, радо бы га была загрли-

ла, а Есима одъ радости немогући говорити хтеламу є къ ногама пасти. Она є стаяла зажаренимъ оборенимъ очима, коє су се текъ кадкадъ са сузама светлећи къ нѣму подизале.

„Премда противъ господина Хелмонда подигнутый процесъ неможе быти на єданпутъ самоволно прекинутъ“ настави гласоноша разговоръ „но свршіо се онъ како му драго свакояко ће нѣгова свѣтлостъ за господина Хелмонда и нѣгову фамилію као отацъ бригу водити. Я желимъ, да бы васъ ово моє увѣренѣ умирило и свакій вамъ страхъ одузело.“

„Ахъ!“ повиче госпоѣа Хелмондовица: „како є милостивъ нашъ князъ и господаръ! Богъ съ неба нека га награди. Али мой несрећный мужъ! — да ли му смемъ ову утѣху обзнанити?“

„Онъ є већъ о свему извештенъ, и добро є разположенъ. Наравно вы ћете іоштъ неколико неделя морати сами живити. Али ви обе можете нѣгово ослобоѣенѣ ускорити.“

„Чиме?“ повичу обе, пружаюћи руке молбено.

„Ако никомъ некажете, како херцогъ у смотреню васъ мысли, као и то, да самь я збогъ тога кодъ васъ быо.“

„О, а можемо ли ћутати? Мы ћемо у молитви къ створителю ваше име спомињати!“ рекне Есима.

„А како є ваше име?“ упыта госпоѣа Хелмондовица.

„Майко, то є онай истый добротворъ, коме смо садъ писали!“

Баронъ радо прими позывъ, да се кодъ ньи мало задржи, и ньиове тужбе и увѣреня признательства чує; а особито, кадъ госпоѣа Хелмондовица рече, да ће целогъ вечера сама быти.

„Већъ одъ дужегъ времена бежа одъ насъ свакій као одъ кужны,“ рекне госпоѣа Хелмондовица, „па іоштъ и сами они, коє смо за найболѣ пріятелѣ држали, укланяю се одъ насъ у нашой несрећи.“

„То дакле примите мене за вашегъ пріятеля у нужди“ продужи баронъ, „допустите ми, да я вашъ заштитникъ будемъ, докъ вашегъ благодѣтеля изъ затвора ослобоѣена недобыєте.“

Баронъ є быо намысліо, да се дуже незадржи, него колико буде потребно, да херцогову заповесть изврши — неколико минути прогутаю цело вече. И мати и кћи быле су племените душе.

Кадъ ій Лайнау остави, падне мати и кћи єдна другой плачући око врата. И потомъ о томе анѣелу хранителю говориле су до неко доба ноћи — и сутра данъ ваздань. И одсадъ ніє се на зло толковало, кадъ є анѣео хранитель іоштъ коє вече себи труда дао, да ій посѣти, и да се о желяма и потребама саморане породице извѣсти.

ПРЕСУДА.

„Ты си право имао, Лайнау!“ зловольно рекне херцогъ, и баци акта Хелмондовогъ процеса: „князеви нису ни упола толико склони да тирани буду, колико су ньіови дворяни къ робству склонѣни. Безстидни ласкательи! Дакле само єданъ мигъ, само єданъ погледъ быо є доволянъ, да свой ньіовой честности край учини. Законъ и право, што ньима самима заштиту дає, газе кукавице своєвольно своимъ ногама, само да се мени допадну. Животъ, честь, слобода, иманѣ, ништа више ніє сигурно. Тако є, драгій мой Лайнау, я видимъ, да робови немогу быти пріятельи, нити князеви могу имати праве пріятелѣ, него бы ій морали међу себи равнима тражити. Ты ми баръ остани вѣранъ съ твоимъ истинама, разтерай сваку сеньку око мене, другчіє я самь изгублѣнъ.“

Херцогъ и Лайнау загрле се, и закуну се єданъ другомъ съ новомъ любови.

„О пріятелю,“ настави херцогъ, „заръ ніє то гадно, да се добрый Хелмондъ своге званія лиши, изъ землѣ прогна, нѣгово иманѣ да се узапти, и то све због єдне заборавности због неколико речій, коє є онъ одавна іоштъ у повѣрителномъ друштву казао, због обзнане рачуна, кои су већъ у свачіимъ рукама были, и за коє да се у тайности чуваю, никакавъ законъ ніє налагао? Па и то побуђенѣ, што су се папири тайне приписке

нашли међу државнымъ писмама твога предходника, кои ій є безъ знаня архивара и регистратора узео было, ніє могао доброгъ Хелмонда оправдати. Приписали су му у злочинство, было да є о томъ знао или не. Кривъ є свакояко. Али Ферлахову обрану и протестацію у протоколу судейскомъ, да ћемо о државномъ трошку печатати. Стварь долази садъ предъ апелаціоный судъ. Іоштъ ћу овога пресуду чекати, и онда ћемо радити.“

Но пресуда апелационогъ суда была є на страни Хелмодовой. Херцогъ прими исту радостно. Одма зовне къ себи предсѣдателя тайногъ совѣта и рекне му: „Лайнау, невиностъ є побѣда!“

„Ербо су у апелациономъ суду дознали, како те є яко пресуда првогъ суда разлютила. Да си твою праву намѣру и мысли іоштъ за неко време затаяти могао, ко зна, да ли небы Хелмондъ и одъ апелационогъ суда као кривацъ осуђенъ было!“ одговори баронъ.

„Я ћу тай судъ укинути“ настави херцогъ, „и поставићу другій новый коме президентъ быће слободный и праведный Ферлахъ. Іоштъ ћу државногъ архивара Вандела нѣговогъ званія да лишимъ, и оправданогъ Хелмонда на нѣгово место да поставимъ.“

„Али што ћу наученогъ и поштеногъ тогъ човека на нѣгово право место да поставимъ“ продужи Херцогъ, „то є само моя дужность, кою имамъ према државы. Но мы смо Лайнау, дужни Хелмонду друго што учинити; єръ

смо ми нѣга и нѣговъ кућевный миръ учинили жертвомъ наше пробе и испитиваня. Я самъ овомъ пробомъ много научио; научио, да смо ми Князеви сажаленя достойни люди, кои због свогъ положеня на жалостъ нисмо у стању саме себе или оне люде познати, кои насъ окружаваю; да ми князеви само єднымъ случайнымъ и ништа ненамѣраваюћимъ мнѣниємъ, са самымъ погледомъ очию више зла причинити можемо, него што намъ є у власти добромъ вольомъ и разумомъ какво добро учинити; да између двадесетъ наши подайника єдва єданъ довольно узвишено и поштено мысли, да истину и правду више свега люби. За све ово имамъ я Хелмонду благодарити, нѣму самъ дужанъ я захвалити што си ми ти Лайнау, неизмѣрно миліи постао него што си ми досадъ было. Съ чимъ ћемо Хелмонда наградити?

СЛѢДСТВА.

Као громомъ ударени буду млоги, нарочно членови суда и господинъ Ванделъ. Кадъ слѣдуюћегъ дана пролети гласъ о потврђеню пресуде апелационогъ суда и о заключеняма херцоговимъ; кад се разчує, како є самъ предсѣдатель тайногъ совѣта, по заповѣсти нѣгове свѣтлости, затвореномъ Хелмонду обзнанио нѣгову невиностъ, слободу и повишенѣ званія и плате; како га є после у собствена своя кола узео, и нѣговой га фамиліи као у триумфу одвео; — Кадъ се расчує, да є неколико дана затымъ

државный архиваръ Хелмондъ за трапезомъ херцоговомъ ручао, великимъ одличиємъ почествованъ био, и да є мало но лепо єдно польско добро близу престолногъ града на поклонъ добио.

Садъ опетъ навале стари приятельи Хелмондове фамилиє гомилама у кућу, око коє су мало пре далеко обилазили. Єданъ се стане правдати и тужити, да башъ за време процеса ниє кодъ куће био, другій да є био болестанъ, трећій да є био сасвимъ остао безъ новаца, четвртый, да є пословима обтерећенъ био. Садъ се појаве наново Есимини пређашни залюблѣницы и обожатељи. Опетъ поврве позивне листе на веселя, састанке, балове, друштва, приватне концерте, на возанѣ у шетню и. т. д.

Госпоћа Хелмодовица, огорчена, хтела є све одбити. „Не, драга жено!“ рече іой мужъ, „немой зато да постанемо пустиньицы што су люди слаби. Я ћу люде волети као и досадъ али ћу мало ньима вѣровати. Да бы човекъ на овомъ свету срећанъ био, мора самъ себе мало варати; у вѣри на човечество исто за болѣ држати, него што є, а у дѣланю за горе, него што може быти. Већа є несрећа, целогъ живота плашити се одъ землѣтреса, него у каквомъ землѣтресу погинути. Болѣ є єданпутъ а и десетъ пута у животу преваренъ быти, него се непрестано одъ преваре бояти. Ми ћемо изъ любави све людма чинити, но ништа одъ ньиове любави нећемо очекивати.

МНѢНІЄ СВѢТА.

У престолной вароши као и у целой земльи свакъ є хвалио справедльивостъ Херцога Лудвика справедльивость и желю, да доброгъ Хелмонда због претрплѣне неправде награди. Нико наравно осимъ барона Лайнау, ніе знао, како су ствари стаяле; и да све што є херцогъ учинио ніе было никакво валикодушиє, него нѣгова дужность да дѣло єдно препречи коє є доиста до нечовечности было дошло. Єръ безъ нѣговогъ погледа, безъ нѣговы израза, неби Хелмондъ никадъ као преступникъ обтуженъ быо. — Но люди су такви. Они похвалюю и обожаваю дѣла великаша, безъ да изворъ тога познаю.

Кадъ пролеће наступи, баронъ Лайнау посѣти породицу Хелмондову на нѣномъ польскомъ добру. Єдногъ вечера, кадъ се само песма єлавуя чула, плакала є лепа Есима на нѣговимъ прсима, она исповѣди му нѣну любавъ, кою є онъ ньой вѣкъ одавна у срцу своимъ быо обећао. Они су были срећни. Благословъ родителя слѣдовао є. Херцогъ прими на себе све трошкове своегъ приятеля.

Кадъ се после венчаня предсѣдатель тайногъ совѣта баронъ Лайнау съ лепомъ своіомъ невестомъ по сокацыма главне вароши возао, махалису люди главомъ и говорили: „Тако, тако? — Е дабогме, она є лепа то нико неодриче. Хмъ, хмъ! Садъ є све ясно, нашъ херцогъ волео є барона, а баронъ волео є кћеръ Хелмондову; зато є и морао быти

Хелмондъ силомъ за невиногъ проглашенъ, судъ што га є осудио укинутъ, сирома државни архиваръ Ванделъ са звания своґъ сметнутъ, а Хелмондъ званиями, титулама, польскимъ добрама и т. д. обасутъ. То се лако може видити. Кадъ бы само свак' таквоґъ зета имао! Нашъ херцоґъ поштенъ є човекъ, али слабъ врло слабъ! — Онъ невиди, шта се око нѣга чини. А ми остали видимо све то ясніє, премда изъ далека — но добрый нашъ херцоґъ заслеплѣнъ є. Тако быва съ млогимъ великимъ людма на свету.“

У престолномъ граду и у целой земльи свакій є садъ судио слабостъ херцога Лудвика, кратковидностъ, и строгостъ према оныма, кои су збоґъ Хелмондовоґъ процеса у немилостъ пали. — Но исто су га тако неправедно кудили, као што су га пре обожавали. Баронъ Лайнау чує све и извѣсти о томъ Херцога.

„Я се тымъ учимъ,“ рекне Херцоґъ Лудвиґъ смешећисе: „тежко є то да князъ єданъ свою околину, но исто тако тежко є народу да своґъ княза добро позна и оцени. То є скоро немоґуће. Колика неспоразумленя, политична злоупотребленя, забуне и несреће владателя и народа изъ ови извора проистичу!“

ПЕСМЕ.

I.

ПРВЫЙ КОРАКЪ У СВЕТЪ.

Я до сада живіо самь
На той земльи међу людма.
Алъ искусанъ быо нисамь,
Ньинимъ страст'ма нити ћудма.

Живіо самь у детиньству,
И мисліо да є вечно.
Живіо самь у незнанству
И живіо врло срећно.

Живіо самь у любави
И подъ нѣномъ владомъ само.
Нисамь пыт'о шта є далѣ
Изванъ нѣногъ круга тамо.

Живіо самь у мыслима
Съ мртвымъ людма забавльо се.
И изъ кньига искрености,
И поштеня начит'о се.

Живіо самь у воздуху,
Съ анђелима другуюћи —
Живіо самь међъ странцыма,
Тамо амо путуюћи.

Летіо самь я слободанъ,
Душомъ савъ светъ грлио самь;
У животу што ме срело,
То све срцемъ любіо самь.

Мысліо самь я до сада,
Да на свету сви су люди,
Мога срца, моє желѣ,
Мога чуства, моє ћуди.

Али доцканъ видіо самь,
Да се све то другче креће.
И да нема међу людма,
Идеалне оне среће.

И да човекъ — то животно —
Што найвише увекъ вара;
На той земльи живи зато,
Да светъ овай пакломъ ствара.

Данасъ я самь съ неба пао,
Пао међу людске страсти.
И све прошле у животу,
Загорчище мени сласти.

Съ богомъ мои идеали,
О коима я самь саньо.
И невини сви идоли,
Коима самь я се кланьо.

Съ богомъ моє ярко сунце,
Другчіе ми сада грієшъ.
У зрацыма твоимъ вињу,
Да се целомъ свету смеешъ.

Съ богомъ лепе све висине,
Кудъ лећаше душа моя.
Съ богомъ — овде нигди нема
Жуђенога могъ покоя.

Моє небо я изгуби,
На землю се црну врати.
Гди с' човеку свака срећа
Одъ човека опетъ крати.

Съ богомъ лепе моє мысли,
Што о свету я имадо.
На єданпутъ изгуби васъ,
И заєдно съ вама падо.

II.

УТЂХА.

„Помощъ моя отъ господа, сотворшаго небо и землю,“
Царъ Давидъ.

Кадъ човека тежка жалость,
Или каква беда снађе;
Кажите ми грешни люди,
Гди утѣху онъ да нађе?

Тражіо самь я утѣхе,
У Шилеру и Байрону.
Тражіо самь у Волтеру,
У Петрарки и Милтону

Све самь редомъ претурао,
Гди годъ нађо какву кньигу.
И свуда самь налазіо,
Већу тугу, већу бригу.

Да богатствомъ я с' утѣшимъ,
Држа пуне руке злата.
Али и то к'о и кньиге,
Баціо самь све за врата.

О Давиде, єданъ само,
Съ твоіомъ арфомъ ты ми дође.
Читаюћи тебе само,
Сва ми горка туга проће.

Єръ у теби има само,
Што є кадро да утѣши.
Кадъ се савъ светъ са гоненѣмъ,
На човека накостреши.

Кадъ човека снађе беда,
Кадъ га сплету людске страсти:
Онъ у небо нека гледа
Тамо наше све су сласти.

III.

МОЛИТВА.

„Вонми моленію моєму, яко смирих' ся зѣло, избави мя отъ гонящихъ мя, яко укрѣпиша ся паче мене.“
Ц. Давидъ.

О господи, комъ сва срца,
Од'векъ довекъ песме пою.
Прими сада и одъ мене —
Тужну песму ову мою.

Я никога овде немамъ
Съ кимъ да тугу мою делимъ.
Я међъ людма ништа немамъ,
За чимъ жудно одсадъ желимъ.

Душа моя о господи,
Узноси се само теби.
У молитви да олакша,
Своме срцу, и сама себи.

Обзире се на све стране,
За ню свудъ є земля пуста.
Са сви страна зинула су
Нечастива на ню уста.

Єдина си ты утѣха,
Кою тражи душа моя.
Єдиный си ты судія,
Єдина є правда твоя.

*

Нема за ме' ништа земля
Ты си оба моя света.
Теби вишньій, о господи,
Посвећуємъ моя лета.

Боже, кои правду любишъ,
Немой мене оставити.
Немой Боже мою младость
Горкой туги жертвовати.

IV.

ЄДИНА НАДЕЖДА.

„На Бога уповахъ, неубоют' ся,
что сотворитъ мнѣ человѣкъ."
Ц. Давидъ.

О господи! теби само
Моє руке горе дижемъ.
У тай просторъ неизмерный,
Моимъ гласомъ теби вичемъ.

Очи моє горе гледе,
У то твоє плаво небо.
Песма моя зове само
Съ неба твоє име свето.

Гди си, гди си о господи,
Одъ свудъ ми є души тесно.
Осимъ тебе за ме све є
Овде Боже неутешно.

Гди си хвало Израиля!
Што црвено сушишъ море.
Што праведномъ у средъ огня,
Ниси дао да изгоре.

О господи ты си свуда,
Ты све моє речи чуєшъ.
Ты ме вечномъ твоіомъ правдомъ,
Силный Боже ублажуєшъ.

V.

ГОСПОДАРЪ ДУШЕ.

„Царства земная пойте Богу,
воспойте господеви.“

Боже, кога сви язицы,
И народи свуда пою.
Когъ с' и мала у колевцы
Неразумна деца бою.

Само теби я самь поданъ,
Тебе само я признаємъ.
Тебе самовладаюћемъ
Честь и славу я одаємъ.

Нико право више нема,
Моіомъ душомъ управляти.
Ты си Боже мой господаръ,
Ты мой отацъ, моя мати.

О, предъ тобомъ само Боже,
Колена ћу приклонити.
Никомъ другомъ — теби само,
Свагда ћу се я молити.

Нећу да ме човекъ брани,
Нећу нѣму да се тужимъ.
Теби само я ћу Боже,
Да се кланямъ и да служимъ.

Теби с' єдномъ исповедамъ,
Ты ми само Боже суди.
Никоме се другомъ недамъ,
Неправедни сви су люди.

Осимъ тебе нема Бога,
Осимъ тебе нема правде,
Сви закони и сви люди,
По страстима само раде.

Суди Боже — изъ твогъ царства
Грешникъ нема кудъ утећи.
Суди Боже — онъ предъ тобомъ,
Лажь никакву несме рећи.

VI.

„БОГЪ БОГОВЪ.“

Блаженъ онай о господи,
Кои тебе зове свуда.
Блаженъ, спасенъ онай само,
Ко с' у твою правду узда.

Ты никога іоште ниси
Страдаюћегъ оставіо.
У свакоме краю ты си
Праведнога заштитіо.

Моя с' душа теби само
Єдиноме поверава.
У грудима чиста савѣсть,
Твоіомъ с' правдомъ утѣшава.

Котарски сердари враћаю роблѣ.

Вино пію до два побратима,
У планини подъ танкомъ єликомъ,
Када су се напоили вина,
Онда вели Цмиляничъ Илія
Побратиме Мандушићу Вуче:
„Када смо се напоили вина
„Шта бы ютросъ юнакъ найволіо?“
Тадай Вуче беше бесѣдіо:
„О Илія богомъ побратиме,
„Я бы ютросъ юнакъ найволіо
„Кадъ бы мени Аберъ кршанъ стиго',
„Да ударе на Котаре Турцы.
„Рука ми є десна засилила,
„Сабля бритка крви зажельила.
„Добаръ дорать боя и мегдана.
„Одъ како самь саблю набавіо,
„Ніє самь є крви напоіо,“
Таманъ быо у рієчи Вуче,
Помоли се юнакъ уз' планину.
Гледаю га до два побратима,
Ко ће оно изъ Котара быти,
Ал' быяше Вучевичъ Никола,
На кобили танкой бедевіи,
Оно танку бедевію гони,
Гологлаво на босой кобили.

А кадъ виђе Вука Мандушића
Оно грломъ бієліємъ викну:
„О уяче Мандушићу Вуче
„Вы сѣдите те пієте вино,
„Сиротиня цвили у невольи.
„Ко є вама конѣ набавіо?
„Набавила сиротиня люта,
„Коли вамъ є поково оружѣ
„Коли вамъ є порезо альине?
„Разма єдна сиротиня люта.
„Вы сѣдите те пієте вино
„Сиротиня цвили у невольи —
„На Котаре ударише Турцы.
„Све Котаре Турцы поробише,
„Поробише па ихъ попалише,
„Изъ Котара роблѣ изведоше.“
А вели му Мандушићу Вуче:
„Мой сестрићу Вучевићъ Никола,
„Доклена су Турцы поробили?“
„Мой уяче Мандушићу Вуче
„На Котаре ударише Турцы,
„Све Котаре дойнѣ поробише
„Поробише па ихъ попалише,
„Изъ Котара роблѣ одведоше.
„На Котаре ударише горнѣ,
„Најпре мою поробише кулу,
„Мою секу одведоше Єку,
„А одъ моє куле и авліє
„До чардака силногъ Заорића,
„Заорића чардакъ поробише,
„И нѣгову сестру одведоше.
„Одъ чардака силна Заорића

„До у кулу Мрконѣ сердара
„Мрконьину поробише кулу
„И сею му Анђу одведоше,
„А одъ куле Петра Мрконьића
„До чардака силна Смиљанића.
„Смиљанића чардакъ поробише
„И вѣрну му одведоше љубу,
„А до куле Янковићъ Стояна
„И нѣгову кулу поробише
„И сею му Милю одведоше
„Па одъ куле силна Янковића
„До чардака деветъ Ивковића,
„Ивковића поробише кулу
„Косану имъ одведоше сею,
„Па одъ куле деветъ Ивковића
„До чардака са Зміяня Райка —
„И савъ Райковъ чардакъ поробише
„А секу му Санду одведоше,
„А до твоє куле и авліє
„Твою уйко поробише кулу
„Твою сею Манду одведоше,
„Све Котаре поробише Турцы
„До нашега славна намастира.
„Намастира цркву поробише
„Исѣкоше по ньой свештенике.“
Онда вели Мандушићу Вуче:
„Мой сестрићу Вучевићъ Никола
„Мош' ли знати одкле быше Турцы?“
„Незнамъ уйко, яди ме незнали —
„А како ћу познавати Турке,
„Када яшу крозъ даниште редомъ,“
— Мой сестрићу Вучевићъ Никола

„Ты бы ласно Турке познавао,
„Ако єсу одъ Босне Бошняцы,
„Они чуданъ єгленъ єгленишу,
„О цурама и о невѣстама,
„Ко' є ђегодь драгу загледао —
„Ил' ђевойцы вѣру заложіо,
„Да є неће вѣромъ преварити.
„Аколи су одъ Дрине Дриняни
„Они други єгленъ єгленишу
„О крушкама и о ябукама,
„Како имъ є воће пређатило,
„Аколи су Краишници люти
„Они чуданъ єгленъ єгленишу
„О ратима и о парипыма.
„Аколи су люти Ерцеговцы,
„Они други єгленъ єгленишу,
„О пушкама и о мачевима
„Кои какво оружѣ имаде,
„Ко' ће найпре у богазъ удрити
„Изъ богаза главу изнієти
„Ял' извести свезана юнака.“
„Незнамъ дайко яди ме незнали.
„Како бых' ты познавао Турке
„Када яшу крозъ даниште редомъ
„Редомъ яшу а редомъ бесѣде,
„Они кажу конѣ ишћерати
„На Кунару студеномъ бунару
„Онђе кажу конѣ раз'яати
„Одморити себе и парипе —
„Напити се віна и ракіє.
„Неколико поглавица виђе:
„Найпрвога на коню сивалю,

„Биєла му и глава и брада,
„Велика га брада притиснула,
„Покрила му пушком' тепелуке,
„Крозъ браду му токе сиєваю.
„За ньиме є Заорића Ружа,
„Покріо є старацъ кабаницомъ —
„Мила му є па с' на ню обзире,
„Драга му є па съ ньоме жуборка.
Онда рече Мандушићу Вуче:
„Знамъ га юнакъ яди ти га знали
„То є главомъ старацъ Ђейван-ага
„Горе гує у краини нема.
„— За ньимъ други юнакъ на дорату
„Мрке масти а мале узрасти
„Загаріо съ мркомъ наустницомъ
„За ньимъ люба силногъ Смиляница
„Покрило є Туре кабаницомъ —"
— Знамъ га сыне яди ти га знали
То є главомъ Одабаша Суша
Горе гує у Турака нема.
„— За ньимъ опетъ други на ђогату
„На ђогату врата широкога,
„Нђга врло гари наустница,
„На рамена затуріо брке
„На прсыма токе колаліє
„За ньимъ Миля силногъ Янковића
„Покрило є Туре кабаницомъ —
„Мила му є па с' на ню обзире
„А драга му па съ ньоме жуборка"
„Знамъ га сынко яди ти га знали
То є главомъ одъ Кладуше Муіо
Горе гує у краини нема.

„— За њимъ яше юнакъ на вранчићу
„На вранчићу у кратку ћурчићу
„За њимъ Коса деветъ Ивковића
„Покрило є Туре кабаницомъ —
„Мила му є па с' на ню обзире
„Драга му є па съ њоме жуборка.“
— Знамъ га сыне яди ти га знали
То є главомъ ускокъ Радоица,
Радоица турска удворица —
Горе гує у краини нема.
„— За њимъ яше юнакъ на малину
„На глави му феса финофеса
„На страну є фесићъ накривіо,
„За њимъ Єка моя мила сея.
„Прикрило є кабаницомъ Туре, —
„Мила му є па се на ню сміє
„Драга му є па съ њоме жуборка —“
— Знамъ га сыне, яди ти га знали
То є главомъ Мустафинъ Алиле
Жешће гує нема у Турака —
„— Опетъ за њимъ юнакъ на дорату
„Алайли га барякъ поклопіо
„За њимъ Анка Петра Мрконьића.“
Знамъ га сыне яди ти га знали
То є главомъ Тонковићъ Османе.
А Османе турски баряктаре,
„— А што ћу ти казивати далѣ
„То я прве поглавице вићо'
„За њимъ сератъ и Краина иде
„Свакій води изъ Котара роба —
„Има дайко тридесетъ робиня
„Найотрагу кака утворица,

„На кулашу коню маниташу
„На кулашу ниђе ништа нема,
„До єднога голога колтака*)
„Опасо се шареномъ узицомъ
„О кулашу топузъ обесіо
„У нѣг' кажу триста починяка**)
„Ни пола ихъ ніе заковао —
„Съ друге стране тулумъ обѣсіо,
„А пуна га віна наточіо,
„Те не крива нѣгову кулашу,
„За ньимъ Манда твоя мила сека,
„Предъ ньимъ Санда са Зміяня Райка
„Па се Туре съ ньима разговара.“
— А знадемъ га яди ти га знали
То є главомъ Тале Личанине,
Жешће гує нема у Турака
Што ће приє у богазъ удрити,
Изъ богаза главу изниєти
Ял' извести свезана юнака,
— Па онъ грломъ бієліємъ викну:
„Побратиме Цмиляниħъ Илія,
„Ако мыслишъ самномъ другювати
„Яши коня припасуй оружѣ
„Да ми наше сестре испратимо
„И ньіове свате даривамо —
„Изъ пушака врућиє крушака
„Одъ сабаля крвавихъ марама —“
— Два сердара на ноге скочише
Па готове конѣ притискоше —
Изиђоше на Макаръ стиєне
Од'клено се виђоше Котари,

*) Дрвено седло. **) Клинаца.

Погледаше низъ своє Котаре
Ал' Котаре тама притиснула,
Нит' се неба ни земльице види
Єра горе по Котарма куле.
Кадъ то виђе Мандушићу Вуче
Удари се по колену рукомъ —
„Мой сестрићу Вучевићъ Никола
„Гони сынко танку бєдевію
„Ты є гони у наше Котаре,
„Ако узправъ нађешъ кою кулу,
— „На свакой су гвоздене прангіє,
Ты запали прангіє на кули
„Некъ се купе котарски сердари,
„Нека нама на Кунаре иду
„Да ми наше сестре избавимо.“ —
Тадъ Никола отиште кобилу,
Два сердара конѣ окретоше —
Они иду узъ Кунаръ планину,
На поредо добре конѣ яшу,
Голе саблѣ носе у рукама
Крозъ єлове гране отискую,
У бієле дочекую руке.
— Алъ изишли на Кунара Турцы,
Кодъ бунара конѣ разяшили
Они сѣде ладно пію віно,
А на яндалъ старацъ Ђеиване,
И подъ єломъ піє ладно віно,
А Ружа му Заорића служи.
Онъ угледа два србска сердара,
Па є вако старацъ бесѣдіо:
„Моя душо, Заорића Ружо!
„Каква су 'но два србска сердара

;„Што но яшу конѣ одъ мегдана
„Голе саблѣ носе у рукама —
„Бацаю ихъ крозъ єлове гране
„У бѣле ихъ дочекую руке"
А Ружа му Заорића каже:
— „О нелудуй ты потурице стара
„Ты познаєшъ обадва сердара
„Два сердара одъ равна Котара
„Оны хоће сестре испратити
„И ньіове свате даривати —"
— Тадъ сердари конѣ разяшише
На яндалъ су конѣ разянули —
Таманъ конѣ были разяшили
На Котару пукоше прангіє
Мало сѣли мало починули
Докъ єто ти Янковићъ Стояна,
На своєму дебеломъ путалю —
Сердарыма Божю помоћъ викну
Сердари му Бога приватише
Докъ єто ти Заорићъ Иліє
На своєму дебелу ђогату —
Па сердаромъ Божю помоћъ виче
Сердари му Бога приватише
— Докъ єто ти Петра Мрконьина
На своєму дебелу врачићу
Сердарыма Божю помоћъ викну
И они му Бога приватише.
Уто доба деветъ Ивковића
А на своихъ деветъ добри коня —
Ивковићи Бога називали.
Докъ єто ти Вучетићъ Николе
А на своіой танкой бедевіи,

Па Никола Божю помоћъ викну.
— То су быле прве поглавице —
— Стадоше се изкуплятъ юнаци
Сви юнаци што су одъ потребе.
Оны сѣде ладно пію віно.
А непіє Вуче Мандушићу
Веће ода а дората вода
Єръ се Вуче арли догодіо
Па овако дружству бесѣдіо:
О сердари моя браћо драга
„Свы сердари — па се искуписте
„И юнаци што су одъ потребе —
„А нема намь са Зміаня Райка
„Нема Райка родила га майка —
„Нема Райка нема кавгаціє
„Ко ће нама заметнути кавгу?
„Да є нама са Зміяня Райко,
„Онъ бы давно кавгу заметнуо
Таманъ Вуче у ричи быо —
Райковъ зеканъ узъ планину врисну
На нѣму се Райко накривіо
На десну се понагао страну,
Съ лиєве му бритка сабля сину.
У руцы му дрвена чутура
Пуна му є Зміянске ракіє
Све зекана гони узъ планину,
А дрвеномъ нагинѣ чутуромъ.
Када Райко дођера зекана
Сердарима Божю помоћъ викну
Сви сердари на ноге скочише
И сви Райку Бога приватише
Райко виче са свога зекана

„О сердари црнъ вамъ образъ бьо
„Вы сѣдите те пієте вино
„А Турцы вамъ ваше сестре любе,
„Зашто ниете заметнули кавгу
„Заръ чекате са Зміяня Райка
„Ево Райка ево кавгаціє
„Садъ ће Райко кавгу заметнути,
„Ако ћете мене послушати
„Напите се жежене ракіє
„Ради срдца и ради слободе
„Добриє се коня доватите,
„Па по єдну пушку избаците
„Ко по другу избаціо пушку
„Турска нѣму изниєла срце.
„Већъ за оштро гвожђе приватите
„Алакните Бога погледните —
„Вы отуда я ћу одовуда
„Коће приє доћи на средину.
Райко рече а наже чутуру —
Па чутуромъ о землю удріо
Па своєга нађера зекана
А биєлимъ грломъ завикао —
„Курво єдна старый ђейван-ага
„Добра ти си роба заробіо
„Заробіо Ружу Заорића.
„Ето на те са Зміяня Райка,
„Немой рећи да є приєвара,“
Па на нѣга нађера зекана
А Потеже двиє пушке мале,
На старца є ватру оборио.
На огань га Турцы дочекаше
Па на нѣга ватру оборище

Савъ у тами Райко остануо,
Нитъ се нѣга ни зекана види,
Одъ брзога праха и олова,
Богъ му дао рану незадао
Олово га прифатитъ неможе.
Таманъ турске издушише пушке
А сердари яко опалише,
Докъ сердарске пушке издушише
Паде тама одъ неба до Тола
Одъ брзога пра' и олова
И одъ коньске паре и юначке,
Ни братъ брата познати неможе
А дела ли Турчинъ каурина,
Већъ потомъ су познавали Турке
У Турака биєли саруцы,
А да видишъ немила састанка
Грми сева а крвъ се пролива
Стои цыка бриткиє сабаля
Стои вриска ата и парипа
Стои єка млогогъ ранѣника
Неки вичу яо моя майко
Неки виче причекай ме друже.
Было ценякъ*) четири саата
Докле сањи на планини было,
А кадъ было у планини сањи
А да видишъ Мандушића Вука
Окреће се на истоку сунца
Па се моли Богу єдиноме:
„Дай ми Боже вѣтра са планине
„Да разшћера таму по планини,

*) Бой.

„Да я видимъ данасъ у планини
„Ко ли гине ко ли задобива“
А вѣтаръ му низъ планину дуну
Те рашћера по планини таму
Па погледа Мандушићу Вуче
Ту є войска силна изгинула
Нема буса ђе неима труса
Нити траве ђе неима главе.
Онъ преврће леше узъ планину
Тражи Вуче свога побратима
Побратима Смиљанићъ Илію
Алъ Илію наћи немогаше
Тадъ погледа на даниште Вуче
Онъ угледа триєстъ ђевояка
Све сестара Котарски сердара
Њима Вуче дођера дората
Па онъ њима стаде бесѣдити:
„Ой богавамъ триєстъ ђевояка
„Виђесте ли побратима мога
„Побратима — силногъ Смиљанића
А Манда є Вуку бесѣдила
„А мой брате Мандушићу Вуче
„Кадъ є ценякъ у планини био
„Кадъ є было у трећему саату,
„Овудъ Ильо наћера дората
„Голу саблю носи у рукама
„Па онъ виче Одабаши Суши
„Станде курво Одабаша Суша —
„Ты си мою заробіо любу —“
„То смо нѣга чуле и виђеле.“
Докъ ето ти Янковићъ Стояна
На своєму дебелу путалю

Путаля є у крвъ обоио
И онъ води одъ Кладуше Мую,
Свезатиє наопако руку
А срете га Мандушићу Вуче
Па упыта за Илію свога
А Стоянъ му казатъ неумиє.
Докъ етоти силна Заорића
Ђогата є у крвъ обоио,
И онъ води старца Ђейванагу
Свезатиє наопако руку
А срете га Мандушићу Вуче
Па упыта за Илію свога
А сердаръ му казатъ неумђе.
Докъ етоти Петра Мрконьића
И онъ вранца у крвъ обоио,
И онъ води Танковићъ Османа
Свезатиє наопако руку
А Вуче га за Илію пыта
А Петаръ му казатъ неумиє.
Докъ етоти Вучетићъ Николе
А на своіой танкой бедевіи
Бедевію у крвъ обоио
И онъ води Гоянинъ Алила
Свезатиє руку наопако
А Вуче га за Илію пыта
Никола му казатъ неумиє.
Докъ ето ти деветъ Ивковића
На своиє деветъ добри коня,
Како но ти деветъ браће миле
На поредо добре конѣ яшу
А грле се крвавимъ рукама.
Неки носи осѣчену главу

Неки води свезана юнака
Упыта ій Вуче за Илію
Ивковићи казатъ неумию.
Докъ ето ти са Зміяня Райка
Зекана є укрвъ обоио,
И онъ води одъ Орашца Тала,
Свезаніє наопако руку,
Упита га за Илію Вуче
Нѣму Райко казатъ неумиє.
Райко Тала за єлику веже
Па сѣдоше ладно пити віно
А непіє Вуче Мандушићу
Веће ода а дората вода,
Єръ му нема главна побратима
Побратима Смиляниħъ Иліє.
А докъ юнакъ на сумеђи викну
На сумеђи Турской и каурской
„Ђе си брате Мандушићу Вуче,
„Кадъ валяде тебе неимаде
„Вечъ су моє малаксале руке
„Све секући низъ планину Турке
„Садъ ме седамъ Туракъ обколѣло
„Готови су уватитъ ме жива.“
Райко викну изъ бієла грла
„О сердари црнъ вамъ образъ быо
„Вы сѣдите те віно пиєте,
„А браћа намъ гину на срамоту.
Па уморна притисну зекана,
Окрену га Райко на сумеђу
А за ньиме Мандушићу Вуче
На своєму дебелу дорату
Райко викну грломъ бієлиємъ:

„Станъ те Турцы срамота васъ была
„Срамота є седамъ на єднога
„Ето на васъ са Змияня Райка
„Нерецыте да є приєвара.
А кадъ Турци Райка угледаше
Плећа даше биєгати сташе,
Неколике уягмише главе
Уватише Одабашу Сушу
Доведоше Сушу на даниште,
Вежу роблѣ за танке єлике
А сердари ладно пію віно,
А Райко имъ быо бесѣдіо:
„О сердари моя браћо драга,
„Дай те мени іоштъ то живо роблѣ
„Я се хоћу погаћати съ ньима
„Вама цаба што сте задобили.
Райку дали оно роблѣ живо
— Я кадъ Райко на ноге скочіо,
Неколике осиєче главе
А некога Райко обѣсіо
Тужногъ Тала на колацъ набио,
Мую гола, и кошулю скида
Па му веза наопако руке,
Па га спреми гола у Удбину
Да онъ каже како имъ є было —
— Муіо меће руке на олтаре
„Да неиде нигда на Котаре.“

О постанку и траяшю првогъ совѣта (синода или сената), у Княжеству Србіи.

(1805. год.)

Србія пренута одъ сна, напредовала є у ратовима, и снажила се све выше. Войводе у своимъ логорима, быле су неограничене, и смрть и животъ ньіовы войника и подчинѣны, были су у ньіовымъ рукама. Єдино непрестано боренѣ съ Турцыма, држало є све у слоги и послушности — и што су гди слаблыій были, тымъ су выше єданъ другогъ слушали. Постояногъ правителства, или законе власти ніє было. Кара-Ђорђе своимъ далеко чувенымъ именомъ и гласомъ заповедао є само морално, свыма войводама, и преко ньи целомъ народу. Свакъ є осећао да треба єданъ найстаріи да буде, али Срби, борећи се противу самовольства турскогъ, нису ради были предати се ничіемъ другомъ самовольству. Свакій є пожеліо да законъ, на когъ се сви сагласе, буде найвећій и првый управитель; а войводе да буду извршителыи законом уређены основа.

У половини Януарія 1805 године, поврате се изъ Петерсбурга србски посланицы: Прота Ненадовићъ и Іова

Протићъ, и доведу са собомъ ученогъ и поштеногъ Србина, Божу Груіовића професора съ универзитета Харковскогъ, родомъ изъ Руме. Повраћени посланицы, одма су представили Карађорђу и войводама, како ни єданъ дворъ ни држава, неће се за Србію заузети донде, докле Србія, не постави єдно законо правителство, и представе пребацываня чаторискогъ министера иностраны дѣла у Петерсбургу, да у Србіи войводе самовольно убіяю и плячкаю, и да ни єдно правителство неће ступити у преговоре съ поєдинымъ людма и са ономъ земльомъ, у коіой нема сталны закона. — Бадава су они казивали, — да є Карађорђе одъ свакогъ уздигнутогъ окружія имао уза'се по єдногъ човека, съ коимъ є све што се нѣговогъ окружія тиче — радіо. — Чаторискій после дугогъ пребациваня, изразіо се, да Србія, осимъ воєне власти, мора имати и државный совѣтъ или синодъ. Єръ само у єдномъ човеку, нити држава, нити народъ може имати повереньѣ.

Првый є посао дакле сада было, поставити совѣтъ, и тыме увести форму постояногъ правителства и реда државногъ. Прота Ненадовићъ настоявао є око Карађорђа, Якова Ненадовића, кнеза Симе, Милана Обреновића и другій войвода, а такође и око духовны старешина; исто тако и другій депутирацъ Іова Протићъ навальивао є на друге старешине, а особито на Миленка Добриньца, да се советъ што пре, ма како, ма гди установи. Карађорђе готовъ на све оно, што є ишло у ползу

народа, пристане одма — и све войводе и савъ народъ єдва су чекали, да се подвргну закону и уредбама, и свакій є радо по нешто одъ своє айдучке слободе жертвовати био готовъ, за любовь обштегъ србскогъ напредка и свои ближньи. Но нападанѣ турско са свію страна, ніє дозволило Србима, ради тога правити скупштину. Како народъ тако и све войводе, имали су свуда итніегъ и важніегъ посла.

Текъ што є Карађорђе 29 Юнія 1805 год. Карановацъ попаліо, и Турке изтерао; а дође му гласъ да є Порта нишкогъ Афисъ-пашу поставила везиромъ Београдскимъ, и заповедила му да скупи войске колико оће, и колико му треба, и да подигнуте Србе покори. Афисъ-паша почне купити войску, и уздаюћи се тврдо, да ће Србе побѣдити и у старе ланце оковати, наручи, те се сашіє неколико хиляда малы, одъ сукна скроєны и сашивены капа, (као што є онда обичай био у пожаревачкомъ окружію да рая носи,) и спреми неколико кола малы бритвица; Афисъ-паша мысліо є да покоренымъ Србима скине фесове съ главе, и да имъ да, те мале црне капе; да имъ одузме оружѣ, и место нѣга да имъ подели мале козарске бритвице. Да бы іоштъ сигурніи био са своіомъ побѣдомъ, пошлѣ своегъ Омеръ-агу у Ужице Муселиму, да скупи войску одъ Босне, и да буде и онъ готовъ, и кадъ чує да є Афисъ-паша пошао, онда и онъ свою войску да крене Београду, и тако да войводе сбуне, и да Србе наново учине раіомъ.

Ко' изъ очаянія подигне оружѣ да се брани, за тога нема стра'а ни смрти. — Србске старешине ништа се тымъ гласомъ несбуне. Карађорђе оде одма у Ягодинско окружіе да скупи войску, па да иде да дочека Афизъ-пашу. Прота Ненадовићъ пошлѣ съ Карановца свой топъ по Божи Груіовићу и Васи Велимировићу у Бранковину, а онъ самъ поита къ Ужицы, да бы съ Яковомъ и Миланомъ ма одъ коє руке могли забунити Турке — или да бы баремъ могли уговорити, да се Ужичани немешаю ништа у боєве; докъ Карађорђе неузбіе Афизъ-пашу.

Прота се састане и сагласи съ Яковомъ и Миланомъ. Поруче Турцыма у градъ, и они пошлю 20 Турака у планину Црну-косу Србима на договоръ. Срби запытаю Турке: 1-во зашто су дозвали они къ себи Бегу Новлянина, и Фочића Осман-агу изъ Босне? 2-го Што имъ є дошао Афизъ-пашинъ Омеръ-ага изъ Ниша? и 3-ће Зашто су почели да купе войску изъ Босне, и што ће имъ та войска? — „Божа вера мы некупимо войске“ одговоре Турцы Ужичани „а Омеръ-ага изъ Ниша дошао є са Афизъ-пашиномъ бурунтіомъ, и онъ га зна шта ће, и шта ради.“ И тако за све редомъ правдали су се лукави Ужичани Србима. Яковъ Ненадовићъ устане и прекине разговоръ: „Доста є вашегъ ерскогъ извіяня. Ево вамъ последню кажемо: изтерайте вы изъ града Омеръ-агу, Бегу Новлянина, и Османъ-агу Фочића, и ньіову войску, па мы ћемо ићи своимъ кућама, а вы останите

у миру, и живите съ нама као и до сада у любави. А вы се нама одупрети неможете, вы сте чули и добро знате, да намъ є босански везиръ Бећиръ-паша, кадъ смо заискали, морао предати оне силне четирѝ даиє, те смо имъ главе поодсецали. Вы сте чули и добро знате, да су шабачки Турцы лане, волели изтерати изъ града Мусагу Фочића, са нѣговы триста яничара, него съ нама се туђи; и сада живе съ нама у любави, а другче бы погорели и изгинули; тако треба и вы да чините, другчіє немате се никаквомъ добру надати.“

Турцы се узжуборе и међу собомъ почну се договарати. — После краткогъ договора, єданъ старый Турчинъ рекне србскимъ поглавицама: „Аиръ! старешине рає, нама динъ неподноси, да ій мы у ваше руке предамо, а и неможемо — нити ій можемо изтерати.“ — „Е па лепо!“ одговори Яковъ Ненадовићъ, — „вы сте сами своє куће попалили. — Идите и поздравте ми Османъ-агу Фочића, нека се опомене, да є нѣговъ братъ посекао мога брата, кнеза Алексу, и кажите му, да Ненадовићи и Фочићи немогу више нигда заєдно у Србіи живити.“ Турцы уплашени врате се у ужичкій градъ; а разлућене србске поглавице разиђу се да купе войску. Прота дође у Бранковину, наложи Божи Грујовићу да разпише на све кметове и булюкбаше, да што више войске скупе и у Бранковину доведу — а онъ самъ собомъ, брже болѣ оде на Забрежѣ, а одатле ноћу у Земунъ ради цебане и друге войничке потребе. Докъ є се войска у Бранкови-

ни, подъ великій свиленый барякъ, кои є у гробу кнеза Алексе быо пободенъ, скупила, и Прота быо є већъ приспѣо са џебаномъ. Войска є была весела и одушевлѣна. Сви се крену. Прота пошлѣ те яви Якову и Милану, да ће провести войску преко Малѣна планине и Пожеге, єрбо другимъ путемъ ніє могао топове вући — и да се стараю, да небы изненада на Турке нагазили.

Войводе съ войскомъ све се скупе. Ужице се обколе. Срби жестоко тукући се поправе метеризе око целы Ужица, а Турцы око своій кућа поватали бусіє, па се живо бране изъ пушака и топовима са града. Србска войска разделѣна на войводе стаяла є око целы Ужица. Одъ Поникова са запада быо є кнезъ Милићъ Кедићъ изъ Суводаня са подгорскомъ войскомъ, и хаџи Мелентіє архимандритъ рачанскій съ єднымъ одѣленіємъ соколске войске. — Яковъ Ненадовићъ са Валѣвскомъ войскомъ стаяо є одъ сѣвера на брегу Татинцу, и Крчагову до Крушчице. — Миланъ Обреновићъ са рудничкомъ войскомъ уватіо є реку Ђетиню у коіой войсцы нѣговъ млађій братъ Милошъ, вешто є разполагао. — Прота Милутинъ изъ Гуча са Драгачевачкомъ войскомъ быо є одъ юга са Забучя. Све є то было у движенію, све се то тукло, Турцы Ужичани были су притешнѣни, али су се оштро бранили. И што є већа опасность была тымъ су се већма и живлѣ бранили. Нигди нема правогъ юнашства безъ очаянія. Срби су поправили метеризе близу око града, али докъ су ій направили скупо су ій плати-

ли. Куршуми са обе стране летили су као киша. У томъ приспѣ Прота Ненадовићъ са новомъ войскомъ и са своя два топа, и то су были први и єдини топови у целой србской войсци. Прота намести свою войску и топове према граду на Крушчици.

Ужице леже у равници, и наоколо су брда као венацъ — и войске могле су єдна другу видити. Кадъ топови са Крушчице почну грувати, србска войска наново оживи, подигне се весела вика изъ свію србски логора, Турцы се забезекну и уплаше, Срби се почну за юришъ спремати — пушке мале умукну, само су топови єданъ за другимъ разлежали се и преламали крозъ брегове и долине ужичке. Єданъ топъ са своимъ сумпоровитимъ крпама обвієнымъ ђулетомъ, удари у мунаре џамієи свали га, а друго исто такво ђуле удари и запали џамію, коя є одъ боровы дасака была начинѣна. 200 до 300 ужички Цыгана были су направили бусію одъ камена, и одатле Србима доста яда чинили — но другій топъ продре каменѣ изпредъ ньи, и запалѣне сумпоровите крпе коє су гореле међъ ньима, смету ій и они побегну сви преко воде ђетинѣ граду, а прота Милутинъ са драгачевцыма заузме ньіову бусію. Џамія была є у средъ вароши — но како она, тако и цела варошь была є у пламену. Време є было тихо и мирно. Ни одкудъ ветаръ ніє дувао, и пламенъ управо є до у ведро небо избіяо. — У свимъ србскимъ логорима зачу се вика: „угекоше Турцы! утекоше Турцы!“ И сви оставе своє за-

сѣде и юрише у варошь. Сви су знали да у вароши у єдной кући има 60. Срба затворени — зато ни єдномъ Србину ніє на паметь плячка пре пала, докъ се ніє та кућа нашла, и затворени очайницы изъ гореће куће ослободили. Турцы утеку сви граду, Срби заузму попалѣну и оплячкану варошь. То є све было на данъ светогъ Иліє 20. Юлія 1805 године, и траяо є бой ноћу, и одъ ютра до 4 сата после подне; и у то доба већъ место 5. хиляда турски кућа, ништа друго ніє се могло видити осимъ саме изгоретине и чађъ.

Ни у єдной вароши, до то доба, нису Турцы и ньіове жене и деца, већій стра' претрпили, него ту, — єрбо є градъ одвећъ малый, и што ніє могло унутра стати, то є и мушко и женско и мало и старо, пріонуло узъ градъ, као рой пчела узъ грану — и ништа се друго ніє чуло, него яукъ жена, вриска деце, и тешко уздисанѣ стары іогунасти Турака, кои су се вићали да су већъ у рукама рає.

Войводе зауставе србску войску. Наместе страже, да се войска небы близо прекучила турской, безъ помоћи оставлѣной сиротиньи. Дође єданъ одъ Турака и яви да Турцы желе и моле, да изаћу на разговоръ. То имъ се дозволи. И 20. Турака са белимъ брадама приближе се србской войсцы. После првы поздрава одъ турске стране по турскомъ, а одъ србске стране по србскомъ обичаю — почну се разговори. Турцы рекну: „Вала видимо, да є ово све к'сметъ (судбина) одъ Бога, и што

є коме уписано при рођеню, мора да претрпи — него како ћемо одъ садъ?“ — „Добро ћемо“ одговоре српске старешине: „вы истерайте Омеръ-агу Нишкога, Бегу Новлянина, Османъ-агу Фочића, и ньіову войску, кои су донели угаракъ те запалили ваше куће. 2-го донесите 50. хиляда гроша, да поделимо войсци коя є своє кућевне послове оставила, и тукући се овде дангубила. 3-ће да доведете 80. коня да дамо онима коима су коньи изгинули. — Они кои оће и могу нека седе и далѣ у Ужици, а кои неће, путъ имъ є отворенъ у Босну!“

Турци пристану да ће Омерд-агу, Новлянина Бегу и Фочића и ньіову войску истерати изъ града, али да немогу нити имаю одкудъ новце и конѣ Србима дати. Срби остану при своємъ првомъ захтеваню. — Исти Турцы, донели су одъ Омеръ-аге Афисъ-пашину бурунтію, проти Ненадовићу, у коіой вели: „Ты као човекъ кньижевникъ, знаћешъ и знашъ да є греота одъ Бога и проклето одъ свію пророка воєвати на цара. Него умири народъ и окрени га опетъ подъ царевъ скутъ; и такоми цареве речи, онъ ће ти дати бератъ и ферманъ као и твомъ отцу, и да будешъ великій кнезъ као и твой отацъ, и да скеле на Палежу и на Забрежю буду твоє као што су быле твогъ отца.“ Прота сгужва бурунтію и врати є говорећи: „Кажите Омеръ-аги, да ни я, ни кнежина мога отца, ништа друго нећемо одъ Турака, до ньіову крвь и ньіове главе, они су мени отца, а кнежини и отца и кнеза посекли, и кадъ бы се сви Турцы изъ

крштены држава изселили, опетъ нама Србима, небы могли оно повратити што су намъ узели.“ — И одма почне надстоявати іоштъ више, да се одъ србскій захтевања ништа непопусти. Турцы оду на договоръ — и после краткогъ времена пристану — и дошесу 50 хиляда гроша, и доведу 80 коня. Яковъ и Миланъ брояли су и делили новце и конѣ мѣжъ войницыма. Свакій войвода добыо є по 30 40 до 50 дуката, а войницима давано є по єданъ и по выше дуката, како се кои показао. Дукатъ ишао є онда у 10. гроша.

Проти Ненадовићу доведу Турцы найболѣга хата подъ сребрнымъ рахтомъ и своимъ оправомъ. „Нећу я тога коня“ одговори Прота, него оћу да ми доведете, онога белогъ хата, на комъ є Османъ-ага Фочићъ дояшіо у Ужице; єръ нѣговъ братъ, кадъ є мога отца посекао, одвео є истогъ онаквогъ могъ хата!“ Бадава су Турцы говорили, да Фочићевъ хатъ ніе тако добаръ, као тай, и да невреди толико, бадава су Миланъ и Яковъ фалили тога доведеногъ хата, Прота остане постоянъ, и тражіо є да му се хатъ Фочићевъ изведе и преда. Фочићъ и Турны затезали су се. Прота се врати у войску, и Мутапъ побратимъ Протинъ, своимъ обично затежућимъ гласомъ повиче у войсци: „айдете браћо, посѣкао ми є отца! поарао ми кућу! одвео ми коня — па садъ, побеђенъ и затворенъ у граду, кодъ оволике наше войске, да га яше на срамоту — айдете браћо на градъ!“ — Баряци се наново развію, добоши залупаю, войници

полете своимъ булюбашама, арбіє зазвече у пушкам, читавъ се логоръ крене. — На то одма уплашени Турцы, пошлю хаци-Ибраима Валѣвца, и іоште два старца, кои кажу да пристаю макаръ се съ Фочићемъ побили. Прота пошлѣ у градъ Цинцара Марка, Илію Кломпу кои є познавао Фочићева хата, и іоште четири момка, коима се придруже они Турцы и оду у градъ. Фочићъ ніє могао прегорети хата и свою срамоту. Хатъ буде изведенъ го' изъ ара, Турцы почну викати и псовати Фочића. — И онъ є двапутъ запиняо пиштоль да убіє хата, и оба пута, Турцы кои су имали жене и децу око града, окрећали су своє пушке на нѣга. На последку Фочићъ попусти. — Но момцы кои су изъ србскогъ логора дошли за хата, нехтедну примити гола хата говорећи: „Мы га несмемо безъ све оправе водити.“ Фочићъ зачоведи те се изнесе сребрнъ рахтъ и сва друга оправа, и момцы опреме и оките што су болѣ могли, и вр'ъ свега сребрне кубуре. Докъ су коня опремили, Фочићъ є єднако стаяо и гледао. — Кадъ буде сасвимъ опремлѣнъ, и зауздань — завришти хатъ што є игда могао, — Фочићъ се заплаче, полюби хата у чело — и момцы га одведу, и предаду Проти у нѣговомъ логору, на брегу Татинцу. Онда и Лука Лазаревићъ, кои є доцніє постао войводомъ, поручи у градъ Беги Новлянину, кои му є брата, кнеза Ранка, пре петъ година убіо, те му и онъ свога хата са своимъ оправомъ пошлѣ. Сва србска войска, прими та два хата, као найлепшій споменъ ужичке

побѣде, и као неко мало покаянѣ за изсечене своє кнезове. Миръ буде свуда. Войводе србске скупе се, изберу и поставе Алексу Поповића за войводу Ужичкогъ окружія. Потомъ издаду гласъ: да свакій Србинъ може доћи слободно у Ужице, и да може продати и куповати ако што буде, єръ є чаршіа была сва изгорела. — Ємство мира и сигурности были су Турцы и србске старешине. Турцы отераю своє несрећне госте у Босну. А Срби 22. Юлія пуцнявомъ топова, огласе миръ и слободу Ужичкомъ окружію. — И войске и поглавари разиђу се свакій на своє огньиште.

Садъ айдемо Кара-Ђорђу и Миленку да видимо шта они на ономъ краю са Афис-пашомъ раде.

Кара-Ђорђе кадъ є чуо да Афис-паша иде съ войскомъ, и да носи да дели Србима робске црне капе, и мале бритвице, место оружја, поита и скупи потайно войску око Ягодине, и чекао є непрестано да Афис-паша пређе преко Мораве. Кара-Ђорђе чекао є Афис-пашу у заседи што се зове Жилѣ, гди є такова шума и згода за Србе была, као што є у Китогу. — Афис-паша чує и дозна гди га Кара-Ђорђе чека, и несмедне прећи Мораву, — и види да є запао међу две ватре, єрбо предъ ньимъ є быо Кара-Ђорђе, а съ друге стране Миленко, кои є у шанцу на Иванковци быо, и кои є ишао са своіомъ войскомъ за ньимъ. Афис-паша нађе се у чуду, и пошлѣ три своя Турчина у Миленковъ станъ. Миленко седіо є у своме шатору, кадъ му пріяве Турке, и кадъ

ій пусти подъ шаторъ рекне имъ: „вы сте први одъ Турака, кои живи подъ овымъ шаторомъ стоите, до садъ само су ньіове главе долазиле. — Какво ми добро доносите?“ „Добро ако Богъ да,“ одговоре Турцы, „Насъ є послао Афис-паша, и поздравля те, да му се уклонишъ съ пута, да прође са царевомъ войскомъ и са ферманомъ, и да иде у Београдъ на своє везирство. И поздравіо те іоштъ, како седне у Београдъ на везирску столицу, да ће одма цару писати, да ти царъ пошлѣ бератъ, да ти будешъ найвећій кнезъ у пашалуку.“ „Нема ништа одъ тога Турцы!“ одговори Миленко: „Кадъ є Афис-паша са царскимъ ферманомъ, а онъ нека иде царскимъ друмомъ, преко Мораве и Ягодине па далѣ у Београдъ — куда су везири одъ Косова па до данасъ, у Србію улазили и излазили. А што ми берате обећава, знайте да я волимъ быти войвода овогъ края, него кнезъ надъ целимъ пашалукомъ. И да ми круну обећа, я му недамъ преко пожаревачкогъ окружія прећи.“ Турцы, да бы Миленка склонили примѣте му: да є у нѣга мала войска, а Афис-паша да има велику и силну войску, и да ће силомъ продрети и проћи у Београдъ кудъ му є воля. „Вала Турчине што Богъ да!“ одговори Миленко: „И я самь сигуранъ, да я то дочекати живъ нећу, и кажите Афис-паши, да ће само преко моє мртве главе корачати у моє окружіе, а нека зна и то, кадъ моя глава падне, да и нѣгова неможе дуго узправо остати, я имамъ другова кои ће га у средъ нѣгова шатора заклати. Такавъ

поздравъ и последньи одговоръ понесите Афис-паши. А Богъ нека буде у помоћи правой страни.“

Турцы оду. Миленко примѣти да Афис-паша несме преко Ягодине, и извѣсти се поуздано, да ће са своимъ своіомъ войскомъ ударити на нѣга. Зато онъ одма пошлѣ и яви Кара-Ђорђу, да ће Афис-паша сутра на нѣга ударити, зато нека и онъ свою войску прикучи близу, и нека у истый ма' удари Турцыма за леђа. Како се Кара-Ђорђе извѣсти о томе, крене одма войску, и почне є преводити преко Мораве. Афис-паша као што се Миленко надао, крене сву войску, и удари на Миленка у Иванковцу, гди є читавъ данъ войска Турска юришала, и была є храбро одъ Срба изъ шарампова одбієна. Пало є са обе стране доста, али є Турака петъ пута више погинуло, єрбо су Срби изъ заседе и шанца незаклонѣне Турке дочекивали и немилице гађали. При последнѣмъ юришу выше є Турака вукло мртве и ранѣне, него што се тукло. Само четири стотине мртвы турски коня, лежало є око србскогъ шанца. Мракъ прекине непрестано турско юришанѣ. Кадъ се смркне — Афис-паша повратн се са своіомъ войскомъ у Параћинъ. — Кара-Ђорђе и Младенъ, како войску преко Мораве преведу, поитаю на Иванковце Миленку у помоћь. Но мракъ ій увати. Брзоконьици одвоє се и стигну на шанацъ Миленковъ, гди є се србска войска одмарала, мртве сараньивала и ранѣнике завіяла. Кадъ Миленко осѣти конянике гди у мраку трче нѣговомъ шанцу, скочи и повиче: „На ноге юнацы,

ето опетъ Афис-паше.“ И войска мислећи, да се є Афис-паша повратіо, опали плотунъ изъ шанца на коњанике у мраку, одъ кои више одъ десетъ пало є одма. Они одма повуку се натрагъ и добошима огласе да су Срби, и тако се познаду.

Сутра рано Кара-Ђорђе изведе сву войску и топове, на брдо више Параћина. И почне изъ топова тући Параћинъ. Афис-паша уплаши се, и одма са войскомъ побегне у Нишъ, гди после неколико дана, коє одъ стра, коє стида и срамоте умре. Афис-паша умре, и невиди свою нову везирску столицу у Београду, а камо ли да раздели покоренимъ Србима, спремљене робске одъ црногъ сукна сашивене капе, и да имъ одузме оружѣ а да подели бритвице мале, коє є све са собомъ, на неколико коня носіо.

Како Афис-паша утече изъ Параћина, — Кара-Ђорђе пошлѣ, те му дође неколико одабранїи Турака изъ Параћина и каже имъ: „Вы Турцы седите на миру, я моіой войсцы недамъ на Параћинъ. Срби одъ сада нека опетъ долазе у чаршію, нека купую и продаю, шта ко оће, за главу свакогъ Србина, вы ћете ми одговарати, а за сигурность вашу и ваши челядіи и имања, я добаръ стоимъ. Србска войска нетуче се съ царемъ, нити є у кавзи съ другимъ пашалуцыма, осимъ само са београдскимъ даияма, субашама и са зулумћарима. И тешко вама, ако кои одъ васъ почне противу насъ радити, и даияма помагати! — Вы сте и сада у нашимъ рукама, мы нећемо,

чинити оно одъ васъ што бы ваши зулумћари чинили одъ насъ. Мы васъ оставлямо на миру, — али ако вы непокажете се вредни овогъ великодушія, — Кара-Ђорђе ево даєе вамъ речь, да ни єдногъ оцака неће быти у Параћину. Я полазимъ у Тополу, и немойте мислити, да є Топо, а далѣ одъ Параћина, него што є Нишъ и Афис-паша. — Упамтите добро — ако у вече побуните се на Србе, я ћу осванути овде; ако у зору пристанете са зликовцыма, я ћу омркнути на овомъ истомъ брду, па макаръ гди быо. — То кажите свима у Параћину!“ Турцы се поклоне и оду. — Србска войска, свака са своимъ старешиномъ оде у свой завичай, а Кара-Ђорђе дође у Тополу — одакле разпише войводама по целой Србіи, срећный успѣхъ србскогъ оружя, надъ Афис-пашомъ. То є было у првой половини месеца Августа.

Турцы свуда побеђени, стаяли су и чудили се шта бы одъ ньиовогъ господства, и одъ послушности раєе. — Срби были су весели, кадъ су погледали, колико су славны дѣла свршили. Осимъ другій маный боєва, за то су кратко време, освоили и попалили Карановацъ, спалили Ужице и Турке по своіой вольи дотерали и умирили; разбили войску силногъ Афис-паше. Угушеный народный поносъ почне се будити. Свакій Србинъ кудъ є годъ кои ишао быо є весео и певао, и радо є слушао своє старешине. Чоане альине, сребрне пушке и хатовы, нису быле ретко сти међу Србима. Войводе и старешине почну чуствовати свой степенъ, и старали су се за народъ као годъ

за себе саме. — Садъ су имали Срби времена мислити, на своє унутрашнѣ ствари, и време є већъ было, да имаду правителство и совѣтъ, кои ће у место народа стаяти. Прота Ненадовићъ согласи се са комендантима Яковомъ, Миланомъ, и кнезъ Симомъ, да позову све друге войводе и народъ изъ свію краєва, и да у манастиру Боговаћи држе скупштину, — гди да се сложно договоре како ће се и ко ће одъ садъ земльомъ управляти. Божа Груіовићъ седіо є у Бранковини и писао є устроєніє совѣта, и целогъ унутрашнѣгъ правителства. Прота, Яковъ, Миланъ, кнезъ Сима, и многе друге войводе и народъ буду сазвани, да се скупе у Боговаћу 14. Августа — а тако исто буде писано Кара-Ђорђу, да и онъ дође у очи велике госпоће у Боговаћу, гди ће се држати скупштина, и гди ће га владика вальевскій Антимъ, на светой тайни миропомазати и заклети за предводителя народне войске и врховногъ войводу. Яковъ довео є своя два топа да пуцаю на црквене возгласе, и наручено є было оближньимъ булюбашама, да доведу 7—800 люди съ пушкама, да мећу плотуне, и да Кара-Ђорђе, кои є и до садъ было главны, буде одъ садъ законый, и у име целогъ народа признатъ за врховногъ вожда; оближня места спремила су све што є потребно за скупштину одъ хиляде людій. Божа Груіовићъ спреміо се было да говори слово, съ коимъ є желіо побудити народъ іоштъ къ већемъ одушевленію за народну слободу, слогу и напредакъ. Было є готово устроєніє за советъ и быле су побележене дуж-

ности врховногъ войводе спрамъ народа, и народа спрамъ нѣга, а у єдно и форма заклетве Кара—Ђорђеве. За чле-нове синода (совѣта) были су већъ у пола избрани: за Валѣвску наию, кметъ Васа Велимировићъ. — За Шабач-ку: Коя Ивановићъ. — Миланъ є довео Стояна изъ Берчи-ћа за Рудничку — и тако млоги. — Све є то готово бы-ло, и све є чекало на Кара-Ђорђа. — Но у вече 14. Августа стигне Татаринъ одъ Кара-Ђорђа, и донесе писмо у комъ явля: да онъ неможе доћи у Боговађу на скуп-штину, него да є онъ наредіо да буде скупштина у Бор-ку кодъ куће кнеза Симе, и свима скуплѣнимъ у Богова-ђи войводама заповеда, да дођу у Боракъ на скупштину. — Тай гласъ буде неповолянъ за све скуплѣне у Бого-вађи. Народъ утиша игре, свирке и песме, и у гомила-ма єданъ другомъ є шаптао: „неће Кара—Ђорђе да дође.“ Войводе покунѣ главе, и мыслили су и тражили узрока, зашто Кара-Ђорђе неће да дође, и никаква другогъ узро-ка нису могли наћи, него, што се Кара-Ђорђе ніє хтео понизити, да дође на позивъ другій войвода. Скуплѣне старешине, а особыто Яковъ и Миланъ, чувствовали су тай поступакъ Кара-Ђорђевъ. Али іоште слабо и ровито станѣ, и стра одъ Турака држало є све у слоги. Разпу-сте скуплѣне люде, само одберу єдно триста кметова, и владика Антимъ и старешине, дигну се те изъ Богова-ђе у Боракъ, гди є све за скупштину приправлѣно было.

Први разговори на той скуштини, были су о цеба-ни, пушкама и топовима — и заключено буде, да се о

єсени држи опетъ скупштина, и да се на той скупштини опредѣли, и пореже данакъ, колико ће се одъ главе узимати, да бы могли съ тиме момцы се издржавати, оружѣ, а особыто цебана куповати, и због тога учинѣный вечъ дугъ да бы се могао изплатити. Разговоръ се поведе о установленю светогъ синода (народнѣгъ совѣта). „Коєкуде!“ рекне Кара-Ђорђе Проти Ненадовићу, кои є највише навальивао да синодъ предузме власть; „коєкуде! ето людій у скупштины, па избери оне у коима има нѣгово окружіе повереньѣ, и кои добію пуномоћіе, па онда идите у манастиръ Волявчу, па седите и судите, и радите како најболѣ знате.“ — Свакій войвода представи за члена, по єдногъ своегъ одабраногъ кмета; тако за валѣвску наию буде представлѣнъ Васа Велимировићъ изъ Любинића. За шабачку Коя Ивановићъ изъ Свилу ве. За рудничку Стоянъ изъ Берчића — за београдску Павле Поповићъ изъ Врашића — покажу Кара-Ђорђу кои є за коє окружіе опредѣленъ, и онъ рекне: „срећно да Богъ да,“ съ тимъ є речма народный совѣтъ потврђенъ, и то су быле дипломе првы членова совѣта. — Карађорђе продужи речь новоизбранымъ членовима: „Садъ идите у манастиръ Волявчу, и радите колико годъ можете, старайте се и данюи ноћу, особыто гледайте да неячи нестрада одъ ячега, да праведанъ незакука на вашъ судъ — да бы тако и одъ мене мало бриге и терета скинули — али васъ є мало, вы іошть немате право заступати целу Србію, и у име целогъ народа радити —

зато, нека Груіовићъ пише одъ моє стране на сва окружія, нека се у свакомъ окружію скупе старешине, булюбаше (место капетана быле су булюбаше), попови, калуђери и осталогъ народа, што више тымъ болѣ, и да изберу онда онога у комъ найвише повереня имаю, кога познаю да є правъ и поштенъ човекъ, и кадъ се сагласе сви за єдногъ онда да га закуну, да му даду пуномоћіе, и да га пошлю у совѣтъ, и свакогъ тако избраногъ и посланогъ совѣтника я признаємъ, и вы признайте, а другчіе не. Свакій кои дође у совѣтъ да се на ново закуне, да ће одъ свегъ срца радити за савъ народъ у обште, а у особъ за своє окружіе; да ће право говорити и творити, да неће нигда сакрити и затаити какво у нѣговомъ окружію учинѣно зло дѣло, коє бы требало казнити, или какво добро дѣло, коє бы требало похвалити и наградити, — свакій синодціа или совѣтникъ да буде дужанъ о своемъ окружію у синоду извѣстіе давати, а советъ мени.“ Кара-Ђорђе є дуго іоштъ говоріо новомъ совету, — и одатле буду разпослана писма на сва окружіа, да народъ изабере и пошлѣ у Волявчу своє повернике и заступнике.

Скупштина се сврши и разиђе. Кара-Ђорђе при полазку обећа се, да ће скоро доћи у Волявчу, да види како и шта тай новій совѣтъ ради. —

Прота Ненадовићъ, кои є быо предсѣдатель, Божа Груіовићъ, секретаръ, и она четири именована члена оду одма изъ Борка у манастиръ Волявчу. Єданъ селякъ оте-

ше и направи асталъ одъ липови дасака, и наместе га у єдну калуђерску собицу, и око нѣга мету две клупе. На асталъ мету манастирскій крстъ, єдну воштану свећу, и єдно лепо Евангеліє *) кое є са кадифомъ обвієно было, и у среди ликъ Ісуса Христа, а на свакомъ ћошку лико-ви одъ четири Евангелиста, сребромъ оковани были, — одма буду све канцеларійске потребе, као зелена чоа за асталъ, црвеный восакъ, артіа, и друге ситнице на-ручене.

Смедеревско окружіє како чує за синодъ или со-вѣтъ, избере кнеза Янка, и са пуномоћіємъ пошлѣ га у Волявчу. Ћупрійско окружіє пошлѣ Ђурицу изъ Ресаве. Ягодинско окружіє пошлѣ Вукомана изъ Сабанте. Пожа-ревачко изабере и пошлѣ Іову Протића. Свакій є донео пуномоћіє одъ своґъ народа и окружія, на комъ су были млоги подписани, и на свакомъ пуномоћію стаяла є упи-сана заклетва оноґъ кои є полазіо у Волявчу за совѣтъ. И свакій съ таковимъ пуномоћіємъ морао є быти примлѣнъ, и имао є право говорити у име целоґъ своґъ окружія. И тако скуплѣны и опуномоћены са сви страна готово, на-

*) То Евангеліє Василіє Карамзинъ, чувеный рускій списа-тель, поклоніо Проти при нѣговомъ полазку изъ є Петербурга, 14. Декемврія, и на томъ Евангелію свы првы совѣтници по-ложили су заклетву. То є евангеліє стаяло у совѣту до 1813. год. и по томъ до 1815. год. ніє се знало за нѣга, те го-дине, дође опетъ Проти у руке, кое онъ и данасъ као най-већу драгоцѣность уважава и чува.

родни заступницы, почну пресуђивати, мирити, комисіе изашиляти, тапіе на землѣ давати. — Народъ кадъ чуе за совѣтъ почне навальивати са свію страна са тужбама или са потраживаняма. И све е то совѣтъ решавао и люде задовольне кући шиляо. Калуђери са сви страна, одма су се были скупили, да имъ совѣтъ привилегіе на села и землѣ потврди или нове изда, кое совѣтъ одбіе съ тимъ изговоромъ, да то немогу нити смеду чинити безъ велике скупштине, и да советъ, кои іоштъ ніе подпунъ и нема членова изъ свакогъ окружія, неможе решавати тако важне ствари.

Членови синода, у манастиру Волявчи врло су се мучили, са свачимъ, а особито са раномъ. И кадъ су поели затечено монастирско брашно, ишли су млоги редомъ преко брда у Црнуће, и у друга села, и доносили су на леђима брашна, пасуля и друге потребе, кое су куповали по селима за свое новце. Кола у Валявчу нису могла ни съ едне стране доћи. Ніе се имало гди спавати, и срећа те е лето было, другчіе бы се морали іоштъ выше патити. Найпосле, кадъ се свима досади патня, пошлю свога предсѣдателя Проту у Тополу, те представи Кара-Ђорђу, какву оскудицу трпе у Волявчи, него да ій премести ма у кое годъ село, гди бы могли себе и свое конѣ ранити. „Видимъ и самъ да се мучите“ одговори Кара-Ђорђе — „Садъ е време мученя, да Богъ да само да наша деца узживе, а мы целогъ нашегъ живота ићи ћемо изъ Волявче у Волявчу. — Кадъ самь было ви-

діо самь да є Волявча незгодно место за советъ, и неможемо за садъ наћи болѣгъ места одъ монастира Боговаће, зато пресселите синодъ у Боговаћу, а я ћу одма писати Милану и Якову, нека кажу боговаћскимъ калуђерима, да спреме што треба за васъ. Кадъ узмемо Београдъ“ придода Кара-Ђорће смешећи се „а вы ћете седити у везирскомъ сараю.“

Прота врати се у Волявчу, и каже те речи Кара-Ђорћеве синоду, коє буду врло радостно примлѣне. — И после три дана, опрости се светый синодъ са монастиромъ Волявчомъ, и крену се сви у Боговаћу. Ударе на Тополу гди ій Кара-Ђорће задржи и угости — а одатле доћу у Боговаћу. Калуђери приме ій лепо и весело, и даду найвећу и найлепшу игуманову собу, за канцеларію и засѣданіе; а друге собе, коихъ є было доста, поделе членови синода. Ту се већъ болѣ живило и више радило. Монастиръ быо є већій и богатіи, и выше є света долазило. Путъ є быо равніи и за кола лепшій, и калуђерска трапеза, за коіомъ су и сенатори сви заєдно ручавали, была є обильнія и мастнія. При томъ іоште доћу наручене канцелариске ствари: зелена чоя за асталъ, црвеный восакъ, лепа артія, маказе, дивити и т. д. — И будући да советъ ніє имао никакве плате ни прихода, то є Прота Ненадовићъ како за те наручене ствари, тако и за све друге сенатске потребе изъ своє кесе плаћао; а секретаръ Божо Груіовићъ намешћао є, и тако у Боговаћи канцеларія была є у свему своме реду. Писма

су примана и шиљана подъ нумерама. На посланимъ писмама обично стаяо є надписъ: „Матвей Стеф. Ненадовићъ Прота, са правителствующимъ Синодомъ.“

Како є се сместіо советъ у Боговаћи, продужіо є свой посао. — Найглавнія ньіова уредба одатле была є та: што су одма писали у сва окружія, да свако окружіє направи скупштину, на коіой да буду одъ те наиє воєни поглавари, попови, калуђери, булюкбаше (капетани), и одъ свакогъ села по петъ или шестъ людій, и онда сви да изберу три човека, коє познаю као паметне, поштене, правдолюбне, богобоязне, и кои имаю поштованя у своіой околини — и онда та три човека да закуну: да ће они свакоме безъ разлике и брату и душманину по правди и по чистой савѣсти судити, и та три човека мораю се предъ цѣломъ скупштиномъ заклети. И како ніє было доста пысмены людій, писато є и то, да по єдногъ свештеника могу избрати, кои ће по гдишто о дѣлима окружія свога у име тога суда писати. — И тако постану по свой Србіи магистрати, или данашньи окружни судови. — Суденѣ да буде по старински — явно, и да свакій може при суденю доћи, и ћутећи гледати и слушати, одъ кои судіє нису могле пристрастно и криво кога осудити; а млађи кои су гледали суденѣ, учили су се судити. Наређено є и то, да у већимъ и важніимъ пресудама, могу судіє позвати и воєне старешине; а у свему ономъ о чему судови сумняю, да се обра-

те сенату у Боговађу, кои ће у договору са Кара-Ђорђемъ решити и пресуду изрећи. — Сенатска дѣла све више умножавала се; и секретаръ Божа имао є у игуману Мойсеу, и у калуђеру Неофиту добра два помоћника, кои су за чисту любавь српске среће, изъ дана у данъ преписивали писма.

Сенатъ неостане дуго ни у Боговоћи — съ напредкомъ српскогъ оружя и онъ є напредовао, и изъ болѣгъ места у болѣ ишао.

Карађорђе пре годину дана (1804.) кадъ су му се предали пожаревачки Турцы, дође да туче Смедерево — но Смедеревски Турцы изиђу предъ нѣга и кажу му: „Бегъ Ђорђе! немой насъ дирати, ми ћемо изселити се сви изъ вароши у градъ, и у граду мирно ћемо живити; а ты иди, па како годъ съ Београдомъ учинишъ, и мы ћемо пристати, и нећемо се противити.“ И тако Карађорђе остави ій на миру, и даде имъ речь, да ій неће дотле дирати, докъ годъ они мирни буду, и недираю Србе. Турцы се изселе сви у градъ и живили су мирно, чували се да кога Србина неувреде а камоли да убію. — Но садъ Ђуша Вуличевићъ, старешина и поглаваръ Смедеревскогъ окружія — дође у Смедерево у српску варошь, и са Србима до неко доба ноћи піо и веселіо се — па онда онако весео, дигне се самъ те на градску капію. Турцы кадъ осете да се неко прикучує капіи, почну викати: „коє то ноћасъ!“ Ђуша или є ћутао, или што говоріо

незна се, но ишао є све ближе у градъ, крозъ мракъ. Онда Турцы опале изъ пушака и убію га. —

Тай гласъ како стигне Кара-Ђорђу, онъ одма скупи и крене войску на Смедерево. Онъ є одъ свегъ срца жаліо Ђушу, и гласъ о нѣговой смрти ожалостіо га є; али єдва є дочекао што су Турцы задану веру први погазили и миръ нарушили; и тымъ нѣга одъ нѣгове дане речи, да ій неће дирати, сами собомъ одрешили. Кара-Ђорђе быо є сигуранъ, да ће освоити Смедерево, и како крене войску на Смедерево, пише проти Ненадовићу у Боговађу, да поита и дође у Смедерево, да избере у Смедеревскомъ граду кою кућу оће, и да се сенатъ изъ Боговађе, у Смедерево премести. Кара-Ђорђе обседне и почне тући Смедерево. Прота приспѣ изъ Боговађе, и после неколико дана Турцы се предаду; и оду сви низъ Дунаво, осимъ неколило мирны и сиромашны рыбара, за коє су Срби Смедеревцы добри стаяли, и кои остану да живе у Смедереву и да свой занатъ раде.

Кара-Ђорђе, войводе и сва войска србска, уђу весело и певаюћи у градъ; гди измеђъ осталогъ што Турцы на итньи нису могли понети, нађу више одъ 50 великій врећа лепогъ пиринча, коє є Афис-паша быо узъ Дунаво послао, кадъ є изъ Ниша пошао у Београдъ, и поручіо: да стои у Смедереву, па кадъ онъ стигне у Београдъ съ войскомъ, онда и пириначъ да му се пошлѣ. Тай пириначъ разграби войска, осимъ неколико врећа, на коє є Прота свой шалъ баціо, и тымъ те вреће забележіо, за

светый Синодъ; у коє войницы изъ почитанія спрамъ Сената нису дирали.

Войска се одмарала. Кара-Ђорђе є са войводама шетао по бедемима града. Нигда га войницы нису тако ведрогъ и веселогъ видили. И одаюћи по бедему, выше є пута рекао: „Дакле узесмо столицу нашій деспота — и то намъ дає изтѣстну надежду, да ћемо узети и столицу нашій кралѣва и царева!“ — И кадъ є быо према єдной лепой кући, уђе у нутра, и пошто є прегледао, рекне Проти: „Ево лепе и простране куће за канцеларію Сената, зато иди, и све преселите овамо! а ове друге манѣ куће, поделите за ваша обиталишта.“

Прота сутра данъ одма оде у Боговађу, и однесе Сенату радостанъ гласъ да є Смедерево очишћено, и да є Карађорђе рекао да се преместе у Смедерево. Све се спреми. Побожни и гостопримни калуђери, држали су службу тай данъ гди су благодарили Богу за срећанъ успѣхъ и напредакъ србскогъ оружя, и молили се Богу за срећно преселеніє и путованѣ Сената.

Како се Советъ смести у Смедерево почне опетъ свой посао радити, и државный редъ у земльи све више и више уводити. Заузму одма све скеле, да приходъ одъ ђумрука и одъ скеларине иде у народню касу, коє дотле іошъ ніє было — пошлю своє скеленіє на Палежъ, Забрежѣ, Гроцку, и на све скеле узъ Мораву; и отудъ скеленіє шиљяли су приходе и точне рачуне, и за кратко време, Синодъ є изплатіо 1300 гроша (130 д. ц., дукатъ

по 10 гр.) што є се био Прота на основанѣ и на друге синодске потребе задужіо и самъ потрошіо. Ту у Смедереву дошао є у Совѣтъ (синодъ) Младенъ Миловановићъ, изъ Ботунѣ за окружіе Крагуєвачко, кнезъ Василіе за окружіе Ужичко, и Аврамъ Лукићъ за Чачанско. — Истогъ Аврама пошлѣ советъ у Трієстъ, гди є одъ родолюбиви Срба, трієстански трговаца, 2000 форинтій накупіо и донео. Гди Доситей десивши се, одвоіо є половину целе своє готовности, и послао браћи у помоћь.

Ж 664
12°

И 578

ПЕСМАРИЦА

ЛЮБОМИРА П. НЕНАДОВИЋА.

ДРУГА СВЕСКА.

ВЗМУШЋЕ,

КЊИГОПЕЧАТЊОМЪ І. К. СОПРОНА.

1853.

N 6.54

БУДАЛА ДЕВЕТНАЙСТОГЪ ВѢКА.

(Прев. изъ Чокеа.)

УВОДЪ.

У момъ последнѣмъ путованю по сѣверной Нѣмачкой, нисамь хтео пропустити, да се къ єдномъ пріятелю изъ златны година могъ живота не свратимъ. Међутимъ нека ми читатель опрости, што ћу у слѣдующой приповѣдки имена предѣла, мѣста' и лица' прећутати, и мало променути. Прича негуби тимъ ништа одъ своє истине, премда ће є млоги за невѣроватну и немогућу држати.

Тай пріятель дакле, коме самь се свратіо, быо є Оливеръ Флиєлскій, съ коимъ самь као съ приснимъ другомъ на универзитету у Гетингу плодове высоки наука уживао. Флієлскій є тада быо найизредніи младићъ, како по дражестима споляшности своє, тако и по любкости своґъ друженя, а поредъ тога душевнимъ даромъ, изображенѣмъ и карактеромъ своимъ заслужіо є, да га є свакій паметанъ и поштенъ човекъ као доброґъ момка препоручити морао. Случайно наклоность и любавь къ грчкимъ и римскимъ класицима, коє смо обоица као наймилій учебни предметъ уважавали, узрокъ є быо, те смо се упознали, а потомъ наше познанство до у пріятельство узвисили. Я самь нѣга називао моимъ Ахиломъ

а онъ мене своимъ Патроклом. Али заиста онъ є и могао свакомъ умѣтнику као образацъ Ахила служити. Стасомъ и племенитнимъ ходомъ наликъ на каквогъ младогъ полубога, бодросћу и добротомъ своегъ жаркогъ погледа одличанъ, поредъ тога хитріи и окретніи одъ свакогъ, найодважніи пливачъ, найбржіи у трку, найсмѣліи на коню, найпріятніи у игри, имао є поредъ свега и найплеменитіє и найбодріє срце. Нѣговъ племенитый духъ зато га є башъ врло често у непріятне сваће съ млогима заплићао, єръ ніє могао срцу одолѣти, да се и незванъ за слабіегъ и угнѣтеногъ незаузме. Свакомъ є познато, како се ћаци нѣмачки универзитета у двобою туку, и како се много тако извѣште, да найболѣмъ борцу на мейданъ изаћи смею. Фліелскомъ є свеєдно было, ма како се нѣговъ противникъ извѣштіо, онъ є свакадъ на двобой као на веселѣ ишао, и чудо, нико га неможе ранити, као да є очаранъ био, а онъ напротивъ никогъ неокрзнута непроцусти.

По растанку нашемъ често смо єданъ другомъ писали, но као што обично быва, како у велике и бурне таласе живота грађанскогъ упливасмо, заборависмо — баръ писанѣ, ако и єсмо єданъ другомъ у срцу живили. Напослѣдку само самъ толико о нѣму знао, да є пре некогъ времена капетанъ у єдной пѣшачкой регементи постао и рачунао самъ, да му садъ мора имати до тридесетъ и петъ година, и да є ямачно нешто више одъ капетана. Случайно у путу дознамъ, да нѣгова регемента близу лежи, зато се и рѣшимъ, као што реко, да мало нѣга ради съ правогъ могъ пута свернемъ.

Поштанскій кочіяшъ утера кола у улице єдне старе, велике и богате трговачке вароши, и стане предъ найвећомъ гостилницомъ. Текъ што ми момакъ єдну собу покаже, запытамъ га я, да ли кодъ регементе у овой

вароши некій баронъ Флієлскій служи? „Да ніє маіоръ Флієлскій?“ запыта ме момакъ.

„А може быти да є садъ и маіоръ? Да ли далеко одавде сѣди? Бы ли га могао наћи у ово доба кодъ куће? Доцне є већъ; али я бы желіо, да ме когодъ къ нѣму одведе.“

„Опростите, тай господинъ ніє више кодъ регементе, и то већъ одавно. Онъ є оставку дао, или управо морао є дати.“

„Морао? А зашто?“

„Е, радіо є коєшта; чудне ствари, и самъ управо незнамъ. Напослѣдку є и у глави пофаліо, преврнуо му се мозакъ, па полудіо. Кажу, да га то одъ млогогъ ученя снашло.“

„Али како то?!“ промумламъ я найпосле, текъ само нешто да рекнемъ, како бы што више дочуо.

„Опростите“ одговори услужный дечко, што я знамъ, то самъ чуо одъ другій, єръ су нѣга одавде пре опремили, него што самъ я у ову кућу дошао. Чуо самъ, да се често съ другимъ официрима свађао и тукао, да є свакогъ ты називао, па и самогъ генерала, єдномъ рѣчи, свакогъ, ма шта кои быо. Кадъ є наслѣдіо одъ своегъ уяка оно силно иманѣ, уврти наєданпутъ себи у главу, да є найгорій сирома‘, да неможе своє дугове да плати, па зато прода све што є кодъ себе и на себи имао. Викао є после у своемъ лудилу и противъ Бога и противъ цркве и противъ свега што є свето. Али найсмѣшніє є было, што є у инатъ своіой фамиліи узео єдну дѣвойку, просяку, онако съ улице, за жену. И альине су му найпосле смѣшне быле, да су дѣца за ньимъ трчала. Сви су овдѣ за ньимъ жалили; свима є быо пре-

ђе міо; кажу, да су га, іошъ докъ є при памети было, као пайболѣгъ човека свуда почитовали и радо имали.“

„А гдѣ се садъ налази?“

„Незнамъ вамъ казати. Наєданнутъ га нестаде, па ни гласа ни трага више. Ямачно га є фамилія нѣгде смѣстила, да се лечи.“

Више нисамь одъ овогъ дознати могао. И сувище ми є казао. Свалимъ се съ грознимъ ужасомъ и страомъ на єдну велику столицу. Помислимъ на юначкій стасъ оногъ младића пуногъ духа и живости, одъ кога самь велике будућности очекивао; помислимъ на оногъ, кои є и по своимъ станю и по высокимъ породичнимъ свезама изгледа имао на найвећа мѣста у войсци и у правленію доћи, кои се чиняше, да є по своимъ знаню, по своимъ редкомъ душевномъ дару за нешто велико рођенъ — и кои є садъ єданъ одъ оны несрећны коє човѣчество неможе погледати, да съ сажаленѣмъ и съ ужасомъ лице своє одъ нѣга неодврати. О, зашто га анђео живота нѣговогъ ніє болѣ съ овогъ свѣта уклоніо, него га остави, да као жалостна нагрда човечеству на углед буде.

Колико самь воліо, да могъ доброгъ Оливера видимъ садъ ми є опетъ миліє было, што га нисамь нашао. Ахъ! па да самь га и нашао, то небы было Оливеръ, небы мой драгій Ахилъ было, него некій жалостный изметъ човечіегъ лика, когъ небы познао. Не бы га желіо видити, да самь га башъ могао лако и наћи. Онда бы морао могъ гетингскогъ Ахила у памети промѣнути, са єднымъ кои є съ ума сишао; а тимъ бы се лишіо наймиліє и найлѣпше опомене моє младости. Нисамь хтео да га видимъ и изъ тогъ узрока, што я моє пріятелѣ нерадо у мртвачкомъ сандуку гледамъ, єръ найволимъ, да друга себи живогъ у мислима задржимъ. Тако исто мрзи ме у собе

оне улазити, гдѣ самъ я пре сѣдіо, а у коима садъ другій обытава, кои ій садъ сасвимъ другчіе, по своимъ вкусу, намѣштене држи. Пређашность и садашньость побркаю се у моимъ мислима свакадъ врло непріятно и тужно.

Я самъ іошъ єднако у свакоякомъ сматраню о природи човечіегъ быћа загублѣнъ лежао, и као што онай истый духъ, кои просторе вселени мѣри, найвише предчуствуе — додиркомъ или повредомъ невидне неке честице своегъ сплета, живаца, — непріятна раздешены жица' свирка постане, себи цѣломъ свѣту странъ, кога нико неразуме: уђе момакъ унутра и позове ме на вечеру.

При вечери око астала у сяйно освѣтлѣной сали было є млого гостію. Мене случайно намѣсте међу неке официре ондашнѣгъ гарнизона. Како се разговоръ између мене и мои сусѣда развеза, наведо га я наравно на могъ пріятеля Оливера. Описивао самъ га до найманьи ситница и маленкости, како бы сигуранъ быо, да є то башъ онай баронъ Флієлскій, о коме я пытамъ. Могуће є было, а и помишляо самъ погдѣкои путъ, да є съ ума шедшій баронъ Флієлскій неко другій, а не мой Ахилъ изъ Гетинга. Али забадава, све што самъ я казао, и све што самъ на то слушао, увѣрило ме напослѣку, да овдѣ у особи никакове неспоразумке нема.

„Башъ є до бога штета за сирома барона," узданувши рекне єданъ официръ, „свакомъ є міо и драгъ быо. Найбольи момакъ у регементи, смѣліи одъ сатане. То смо сви видили у послѣднѣмъ француэкомъ рату. На што се ниєданъ одъ насъ ніе смѣо одважити, то є онъ као какву играчку свршіо. Али и срећа му є свуда на руку ишла. Опомените се само оне батеріе кодъ Бел-аліанса! Мы є већъ из-

губисмо, Генералъ поче одъ забуне и муке косу да чупа. Флієлскій викну: „Ако ову батерію изгубимо све є пропало.“ Учинимо три путъ юришъ, али ништа непоможе. Кадъ наєданъ путъ устреми се Флієлскій са своіомъ компаніомъ на цѣо баталіонъ гарде, учини крвавый дармаръ и освои батерію?

„Али га є то пола компаніе стало,“ повиче єданъ капетанъ, што до мене сеђаше. „Я самь ту очевидацъ было и при свемъ томъ нико га башъ неокрзну. Нечувено є срећанъ тай човекъ. Нашимъ войницыма неможешъ ни садъ изъ главе избити, да баронъ ніе какву амайлію имао, єръ му нису ни саблѣ ни пушке наудити могле.“

Изванъ себе самь одь милине было, при оваковимъ причама о момъ любезномъ Оливеру. У овимъ приповѣдкама упознао самь га одма. Особыто га хваляху што є милостивъ было. Основао є и потомъ поправіо єдну школу за войничку дѣцу, и потрошіо є грдне суме на то. Прикривено є многа добра чиніо, живіо є просто и скромно, раскалашности и неумѣрености, коима младость, богатство, здравлѣ и лѣпота човека лако жертвую, ніе Флієлскій никадъ подашанъ было. Шта више, сами су официри признали, да є онъ млого къ облагорођеню официрскогъ живота принео, и да ій є на озбильніе нрави на научно изображаванѣ наводіо и склоніо. Напослѣдку предавао имъ є неке за войнике нужне науке, докъ годъ му забранили нису.

„А зашто у му забранили?“ Запытамъ я зачуђенъ

„Та башъ у овомъ предаваню,“ одговори єданъ одъ мои сусѣда, и показивао є прве знаке своегъ лудила. Ниєданъ Якобинацъ, ниєданъ паризкій національный конвентъ ніе никадъ люће бѣснити могао противъ наши монархични уређеня, и противъ разны европскій дворова и ньи-

ове политике, као што є онъ покадкадъ чиніо. Безъ околиша говоріо є да ће народи сами себе помоћи, па было то мало пре или после. Рече єдномъ, да ће побуна, ма како є правительства уздржавала, силомъ одъ народа на народъ благимъ или бурнимъ начиномъ прелазећи, крозъ све букнути, и да ће се за по столећа политичный изгледъ Европе сасвимъ измѣнити. Доста, ова предаваня му забранише, као што су право имали. И противъ племићства и нѣговогъ права надъ простимъ народомъ по кадкадъ є као бѣсанъ викао. Кадъ га неко опомену, да є и онъ као баронъ самъ племићъ, рече: „Вы сте луди па ме тако зовете; али я самъ разуманъ човекъ и по рођеню нисамъ ни у чемъ больи одъ нашегъ тамничара.“

„Е, то су само претече нѣговогъ лудила быле,“ повика єданъ младый поручикъ,“ но „прво дѣло правогъ лудила учиніо є онда, кадъ подполковника барона Беркена нападе, съ ћушкама почасти, и низъ басамаке баци; и кадъ потомъ, несмѣвши овомъ на двобой да изиђе, увреди цѣо официрскій коръ.“

„Иначе га знамъ, да є добаръ борацъ быо, да се заиста одъ голе саблѣ ніє страшіо,“ рекнемъ я.

„И мы смо га донда као таковогъ знали. Али, као што реко човекъ се на єданъ путъ сасвимъ измѣни. Кадъ є на мѣсто изишао, гдѣ треба да се туче, дошао є безъ мача, само съ єднимъ прутомъ у руцы, и рече подполковнику у присудствію насъ смѣшећи се: „Поганый одлюде, кадъ бы те заиста мачемъ своегъ изсѣкао, заръ бы больи быо, него што си садъ?“ А кадъ подполковникъ, немогавши свою ярость выше уталожити, мачъ извуче, одголи маіоръ ладнокрвно своє прси, и пруживши ій къ нѣму, рече: „Ако желишъ да убицемъ постанешъ, ево удри!“ — Мы хтедосмо

да се у свађу умѣшамо, и да га приморамо, да се съ подполковникомъ туче, као што дужность и честь войничка захтева. — Онъ насъ онда изгрди, да смо сви будале, кои бы требали, да са своимъ основима и понятіємъ дужности и чести отидемо у лудницу или у тешкій затворъ. Онда є свакій мого увидити, да му трећа даска у глави фали. Неки га између насъ грдише, што може горе быти, нѣму зато небы ни бригиша, него на сваку нову грдню удари у смей. — Отидемо генералу и испреповедимо му искрено цѣлу стварь. Генералъ се врло разѣди, тимъ више, што є башъ тогъ дана за маіора орденъ одъ двора приміо. Онъ насъ замоли, да се примиримо: а онъ ће цѣлу незгоду изгладити; маіоръ ће морати увређеногъ задовольити. На паради другій данъ у ютру преда генералъ по предпису съ пристойномъ бѣседомъ орденъ маіору. Но маіоръ га неприми него одговори съ найучтивіимъ речма найбезобразніе одъ прилике овако: Я самь се за отечество, а не за тай комадићъ пантльике и злата противъ Наполеона боріо. Ако самь похвалу заслужіо, нећу да є на прсима свѣту на видѣло носимъ. — Генералъ се тимъ упропасти. Почне га молити, почне му претити, — али маіоръ неће да зна за овакавъ знакъ кралѣвске милости. — Тадъ изиђемо сви официри, и изяснимо се скупа, да съ маіоромъ ни тренутка више служити неможемо, ако за овакову увреду удовлетвореніе неда. — Стварь доће предъ судъ, маіора затворе, и за кратко време приспѣ одъ двора заповѣсть да се одпусти изъ службе. Садъ текъ полуди сасвимъ. Пусти косу и браду као чивутинъ; обуче се у неке смѣшне альине; узме у инатъ своіой родбини єдну сасвимъ просту, иначе лепу дѣвойку, неко копиле за жену, због коє є већъ съ подполковникомъ преће свађе

имао, уврти за неко време себи у главу, да є сирома као просіякъ, и почини тако многе будалаштине, да су га напослѣдку по кралѣвской заповѣсти подъ надзиранѣ ставили и на нѣгова добра прогнали.“

„А гдѣ живи садъ?“ Запытамъ я.

„На своимъ добрама, у Флієлу, у польскомъ дворцу свогъ почившегъ стрица; има одавде до десетъ милыій. Читаву годину дана нико ніє смѣо къ нѣму безъ особитогъ дозволѣня отиѣи; ни своимъ иманѣмъ ніє самъ управляти смѣо. Садъ води истина опетъ самъ бригу о цѣломъ газдованю, али мора еврхъ свега годишнѣ рачуне полагати. Изванъ свогъ спаилука несме се никудъ маѣи. Онъ напротивъ баціо є анатему на цѣо свѣтъ, и неда никомъ да му дође, ни сродницима, ни познатима, ни пріятельима. Одавно вечъ има, како се ништа о нѣму више нечує.“

ПОСѢТА.

По цѣломъ причаню официра могао самъ заключити, да є бѣдный Оливеръ, кадъ є паметь изгубіо, баръ добросрданъ будала остао, и да му є претерана занешеность за нѣмачкимъ ослобођенѣмъ и узвишенѣмъ, коя є у оно доба у моди была, преко мѣре мозакъ потресла, или баръ найглавніи видъ нѣговой лудости дала.

Ово све врло ме є тронуло. Задуго нисамъ те ноѣи заспати могао. Кадъ се другій данъ пробудимъ, было є вечъ доцне; но осетимъ се ублаженъ и оснаженъ. Свѣтъ ми се одма у больой и лѣпшой свѣтлости него

прошле вечери покаже; наумимъ да могъ бѣдногъ пріятеля у мѣсту нѣговогъ прогнанства потражимъ.

Почемъ на брзу руку, што є вредно было видити, по вароши прогледамъ, седнемъ у кола, да се коє те ноћи коє другогъ дана до у Фліелъ, близу єдне приморске варошице довеземъ. Село Фліелъ лежи іошъ две милѣ иза ове вароши. Управитель поште, кадъ чу кудъ самъ науміо, насмѣну се, и рече ми, да ми ніе хасне тамо ићи, єръ баронъ никога къ себи непушта. Дознамъ и то, да се душевно станѣ нѣгово ни у чему ніе поправило, него да сирома непрестано у томъ уображеню живи, како є цѣо свѣтъ већъ одъ много вѣкова полудіо, и како се лѣченѣ найпре у Фліелу започело, а одтале даљѣ разпростирати мора. У овой парници са свѣтомъ, почемъ свѣтъ нѣга а онъ цѣо свѣтъ за луду држи, одвоио се сасвимъ одъ цѣлогъ човечества. Нѣговимъ селяцима, коима є онъ спаія, врло є притомъ добро, єръ се онъ млого за ньи стара. Али зато мораю му се и они у свима незнатностима покоравати, мораю широке морнарске панталоме и дугачке простране капуте съ округлимъ широкимъ шеширима носити, браду пуштати, и свакогъ, баръ на Фліелской земльи, и самогъ своѓъ спаію у говору са ты а не са вы звати. Осимъ оваковогъ надираня иначе є найразумніи човекъ на свѣту.

Ако ме є управитель овако и опоминяо, рѣшимъ се опетъ да учинимъ, што самъ науміо, и одвеземъ се у Фліелъ. Шта ме є башъ напослѣдку стало было за неколико сатій дангубе, кадъ самъ се већъ толико Оливеру за любавь съ пута сврatіо! Потомъ нисамъ се имао бояти, да ме примити неће, єръ є по причаню людій у памтеню здравъ остао. Путъ є быо врло рђавъ, слабо се кои по нѣму и возіо; часъ смо морали крозъ дубокій пѣ-

сакъ, часъ преко потока, кои су се изъ своій корита изливали, часъ преко боровскій и єловы трняка, — кола су се чудомъ некимъ одъ превrата сачувала. Али єданъ сатъ предъ Флівломъ показа намъ се друга земля; путъ широкъ и врло лепъ, обсађенъ воћемъ съ обадве стране; то намъ є предсказало, да смо у спаійлукъ имућногъ и наметногъ човека ушли. Богата, преизредно засађена поля протегла се докле око видити може, съ десна подалѣ подигла се єдна велика обрађена шума изъ самогъ цера и раста, коє се текъ као грдный вѣнацъ тамногъ зеленила вићаше; на лѣву страну пакъ неизмѣрно море, коє се као какво люляюће се велико огледало са свѣтлимъ облацыма на краю хоризонта слюбило. Флиєлъ, село, вираше изъ воћа, врба и яблана предамномъ, на страни пакъ дворацъ спаійскій, велико старинско зданіе чињаше се као да є изъ окружаваюће га шуме одъ дивльи кестеня, изникао. Ниже на лево, близу мора лежаше село дольни Флівлъ, такође къ добрама Оливера принадлежећи, узъ стрменитый крмъ прислонѣно, кои се напослѣдку као голе стѣне чакъ далеко у море протегао. Неколико рибарски чамаца съ разапетимъ вѣтрилама луняу око обале; далеко на мору вићаше се єдна велика путуюћа лађа; бѣли вивци облећау стотинама краєве мора.

Што самъ ближе къ селу и дворцу ишао, тимъ су ми се дражестніи и пріятніи чинили окружаваюћи предмети. У свима лежаше она особита дражесть свакогъ приморя, коя проистиче изъ свезе земне пріятности съ величественосћу непрегледногъ океана, и сигурны и мирны приморски колебица, съ пространимъ бурнимъ животомъ злобногъ елемента. На свакій начинъ мѣсто заточеня могъ пріателя тако є дражест-

но, да човекъ безъ најманѣ туге слободу, у бурнимъ варошима живити, жертвовати може.

И на њивама и по баштама видо већъ предсказане ми „Флієлске браде.“ И крчмаръ, кодъ кога самъ одсѣо, пустіо є и браду и бркове докле є годъ могао. На моє помози Богъ, одговори ми врло учтиво, али зачудивши се момъ долазку яко, запыта ме врло любко: „Да ниси нашемъ господину у посѣту дошао?“ Я пропусти то чудноватно ми пытанѣ, и одговори му, да єсамъ. „Па кажи ми твоє име, станѣ и мѣсто одакле си. То се све господину Оливеру явити мора. Онъ врло нерадо путнике къ себи пушта.“

„Али мене ће ямачно пустити. Нареди да твомъ господину яве, да жели на неколико само сатій съ њимъ састати се, єданъ одъ нѣговы найстаріи и найбольи пріятеля, кога є случайно путъ овуда нанео. Немой више да му кажу.“

„Твоя воля,“ одговори крчмаръ, „али я ти унапредъ могу казати, да те примити неће.“

Докъ є крчмаръ єдногъ момка тражіо, да га Оливеру пошлѣ, пођемъ я крозъ село полако управо къ дворцу єдномъ стазомъ, коя ми се чиняше, да између кућа и воћняка къ дворцу води. Но преварим се, стаза ме на неко зданіє наликъ на пральницу изведе На страни съ оне стране єдне ливаде примѣтимъ, поголемъ потокъ гдѣ тече, иза кога су се они высоки, загасито зелени дивльи кестени око старинскогъ дворца прадѣдова барона Флієлскогъ пуни лада разгранали. Наумимъ да срећу мою покушамъ, и самъ да се Оливеру непріявлѣнъ покажемъ. Навлашъ самъ крчмару моє име претаіо, да видимъ, да ли бы ме Оливеръ, кадъ ме предасе пусти, познао. Пређемъ ливаду, и нађемъ после дугогъ траженя далѣ ниже

преко потока опетъ путањице, коє ме крозъ неку честицу къ кестенима изведу. Ови се быяу разгранали надъ єдномъ пространомъ лединомъ близу дворца. Свуда унаоколо око ледиие поредъ дрва беше израђенъ широкъ путъ, пескомъ насутъ, и съ лева и съ десна угледнимъ клупама исподъ гранати дрвета искићенъ. На єдной одъ овы клупа спазимъ на єданпутъ не мало зачуђенъ, Оливера. Читаше башъ єдну кньигу. Поредъ нѣговы ногу у трави играше се єдно тролѣтно дѣтенце. До нѣга сеђаше єдна прекрасна женска съ єднимъ дойчетомъ на сиси. Оваково позорѣ было є за мене небесно чудо. Я се укипимъ, пола іошъ одъ шибльика заклонѣнъ. Нико ме примѣтіо ніє. Я упильимъ очи само у могъ доброгъ Оливера. Црна брада и бркови, кои му се око вилица и устница савіаху, и кои се споєни съ дугачкомъ косомъ чиняху, стаяли су му врло лепо. Остале альине быле су истина нешто особене, али за око нимало непріятне. На глави носаше єдну особиту капу, спреда са заклонкомъ одъ сунца, кошуля на прсима беше му раздрлѣна, съ великомъ завраћеномъ якомъ; по връ свега єданъ широкъ зеленъ капутъ, спреда пола закопчанъ, са скутовима до исподъ колена; чакшире простране као у морнара; кратке лаке чизме. Одприлике была є ово она ношня, кою самь и на селяцима видіо, само одъ финіє матеріє и угледніегъ кроя. Изгледъ нѣговъ беше миранъ и замишлѣнъ. И као човекъ кои ће скоро у четрдесету годину ући, могао се Оливеръ лепъ назвати. Брада му особито юначкій стасъ и изгледъ даваше. Чиняше ми се, као да какавъ юнакъ изъ среднѣгъ вѣка предамномъ стои.

Међутимъ доће крчмарскій момакъ изъ дворца у овай кестеный кругъ. Скиде округли шеширчићъ, и рече: „Господине, єданъ странацъ, кога є путъ овуда на-

нео, жели да се съ тобомъ састане. Каже да є єданъ одъ твои найстаріи и найбольи пріятеля.

Оливеръ га погледа, и запыта: „Путъ га нанео? Єли пѣшке дошао?“

„Ніє, него съ поштомъ.“

„Како се зове? Одакле є?“

„То неће да каже.“

„Нека ме на миру остави. Нетреба ми таково познанство!“ рече Оливеръ, и мане момчету рукомъ да иде.

„Али м е н и треба таково познанство, Оливеру!“ повичемъ я изишавши предъ нѣга — и поклонимъ се извиняваюћимъ начиномъ поредъ нѣга седећой женской. Онъ окрене намргођено главу, безъ да устане, и безъ да ми поздравъ одговори, помѣри ме донекле оштримъ погледомъ, остави врло озбилно кньигу на страну, приближи ми се потомъ, и рече: „Съ кимъ могу говорити?“

„Шта, Ахилъ непознає више своґъ Патрокла?“ одговори му я.

„О Попою!“ продужи онъ пораженъ, и полети са разширенимъ рукама къ мени; „Добро ми дошао мой добрый Патрокле у французкомъ фраку съ укруѓеномъ косомъ!“ — Тимъ ме сладко къ своомъ срцу притисне. Поредъ свеґъ нѣговоґъ подсмѣйльивоґъ горкоґъ поздрава тронулисмо се сбоица до самы суза. Овако загрлѣни заборавимо све што є одъ нашеґъ растанка до садъ было. Почнемо опетъ дисати као пређе на обалама Лайне, као у Бовенду, Норту и као на развалинама замка Глайскоґъ.

Потомъ одведе ме съ радостнимъ погледомъ дражесной майчици, коя застиђено порумени, и рече іой: „Видишъ, ово є Н о р б е р т ъ, ты га већъ изъ многи мои приповѣдака познаєшъ!“ а мени: „Ово є моя мила женица.“

Она се насмѣне у своме правоме анђелскоме лицу, и рече съ погледомъ и гласомъ у коима неизмѣрно више доброте лежаше него у нѣнимъ рѣчима: „Добрый друже могъ Оливера буди ми одъ свегъ срца добро дошао. Я самь одавно то задовольство желила, да те лично познамъ.“

Хтедо нешто учтиво на то да одговоримъ, али заиста, изненадно познаничко т ы, кое на мене непознатогъ тако любки усница, и тако искрено срдачно одношеніе, доведе ме изванъ себе.

„Милостива госпоѣа,“ промуцамъ напослѣдку, „заиста нисамь дангубомъ одъ двадесетъ миля скупо платіо срећу да васъ и вашегъ господинъ супруга, могъ найстаріегъ пріятеля“ — —

„Е! е! Норберте “ повиче Оливеръ смѣшећи се, „само пре свега єдну речь, єдну молбу: зови мою жену, као што и Бога зовешъ, просто т ы. Неквари просте добре нрави Флієлске, са извіяняма нѣмачкій церемониста и комплиментача; то бы врло ружно нашимъ ушыма звонило. Узми на умъ да си одъ нѣмачке и одъ Европе у две иляде година и две иляде миля удалѣнъ, и да живишъ међу сасвимъ природнимъ свѣтомъ, н. п. ако башъ оћешъ, у времену премудрогъ Одисея.“

„Дакле Оливеру,“ рекнемъ я, „и ты знашъ добро, да є човеку доста єданпутъ рећи, да се съ оваком любезномъ женомъ пріятельски тыка (ты говори): дакле госпоя баронице, т ы “ — —

„Іошъ мало стой!“ повиче Оливеръ изъ свегъ гласа смѣюћи се. „Твоя бароница се рѣаво подудара съ искреним говоромъ т ы, то є тако као твой французкій фракъ и обріяна брада са старинскимъ именомъ Патрокла. Моя седяцы нису више невольницы него сви слободни, па ако

оћешъ башъ и племићи; а я и моя жена писмо ништа ни више ни манѣ него као мои селяцы. Зови мою Амалію као што є свакій зове, майко — найплеменитіє име свакe жене — или госпоя.“

„Као што ми се чини,“ одговоримъ я, „мои любезни, вы сте овдѣ усредъ кралѣвства републику подигли и племићство укинули.“

„Племићство смо укинули, истина, али не племенитость срца и душе,“ одговори Оливеръ. „А изъ тога видишъ да смо мы овдѣ у полю іошъ млого аристократичніи него вы у вашой Нѣмачкой. Єръ кодъ васъ племенитость срца неприноси заиста млого, а племенитость породична пада и кодъ васъ у блато, гдѣ іой є управо и мѣсто.“

„Опрости, ты си нешто якобински расположенъ,“ одговоримъ я. „Ко ти каже, да є породично племићство свою важность у явномъ мнѣнію изгубыло?“

„О попою!“ повиче онъ, „заръ да те я іошъ обавештавамъ! Я самъ пре неки година познавао єдногъ сиротногъ, исцепаногъ чивутина, кога су ваши христяни волили, да се ніє ни родіо. Онъ изситничари и истргова толико да є скоро потомъ писма по пошти, съ насловомъ благородномъ господину - - примао. Непроѣе ни неколико година, а мой ти жида постаде имућанъ и богатъ човекъ; и учтиви Нѣмци познаваше одма, да и онъ одъ врло добре породице мора быти. Свакій одъ тогъ доба писаше: благородноме господину банкеру. Банкеръ є помагао те су се попечительи финанціє и за народе благодатни попечительи рата изъ новчаногъ тѣснаца извлачили. Съ мѣста претворише преполезногъ банкера у высокородногъ господина барона. — Ова свѣсть Нѣмаца,

овай подсмей съ племићством довешће народе за неколико десетина година далѣ, него што ты мислишъ. Я се пакъ надамъ, да ће се, како породично племићство падне, племенитость душе оснажити.“ — —

Бароница оде съ дѣцомъ, да своє дойче успава, и да за мене собу спреми. Оливеръ вођаше ме крозъ башту, у коіой су све лее найлѣпшимъ цвећемъ препунѣне быле. Око єдне у высъ скакуће чесме стаяху на єдномъ подножю одъ црногъ камена, бѣле мермерне штатуе са некимъ златнимъ надписима. Я прочита имена: Сократъ, Цинцинатъ, Колумбъ, Лутеръ, Бартоломей де Лас-Казасъ, Русо', Френклинъ, Петаръ великій.

„Као што видимъ, ты се радо у добромъ друштву налазишъ!“ рекнемъ я, „заръ може човекъ међу живећима болѣ другове наћи, него твою нѣжну жену съ нѣна два любимца, а заръ има међу мртвима достойніи лица, него што су ова овдѣ?“

„Заръ ниси досадъ вѣровао, да тако добаръ вкусъ имамъ?“ запыта ме Оливеръ.

„Знао самъ; али, Оливеру, ты си се, као што чуємъ, одъ цѣлогъ свѣта сасвимъ уклоніо?“ одговоримъ я.

„Па то башъ зато, што само у добромъ друштву быти желимъ, кога ако и има у цѣлой Европи башъ га нема заиста у тако названимъ высокимъ друштвама.“

„Ал' баръ то одрећи нећешъ, драгій Оливеру, да и изванъ Флѣла доброгъ друштва може имати.“

„Наравно Норберте, само я небы волѣ быо, да у траженю тога време пропуштамъ и повеће суме издаємъ. Болѣ да овай разговоръ прекинемо. Вы Европци тако сте се одъ свете простоте природе удалили, и то како у найважніємъ тако и у найнезнатніимъ ситницама, и постали сте већъ одъ толико иляда година изроди извѣштены

скотови, тако да неприроду за праву природу држите, и да простогъ правогъ човека и непоняте. Вы сте постали нагрде човечіегъ рода, споля и изнутра, да є човеку, здравогъ разума необично и страшно међу вама живити. Али доста, мой честити Норберте, оканимо се овогъ разговора. Ты неможешъ ни разумети, што ти говоримъ. Я те почитуємъ, я те любимъ, я те сажалѣвамъ,“

„Сажалѣвашъ? Зашто то?“

„Што међу будалама живишъ, и то самъ безъ да знашъ будала быти морашъ.“

При овимъ рѣчима Оливера примѣтимъ, да є у свою лудость прешао. Дође ми некій особитый страхъ одъ нѣга. Хтедо брже разговоръ на другій какавъ предметъ да обрнемъ, погледа око себе и започе, почемъ ми око на нѣгову браду паде, исту хвалити, како му добро личи. „Одкадъ си већъ пустіо браду, Оливеру?“ запытамъ га.

„Одкако самъ се опаметіо, одкако одважности имамъ; да паметанъ будемъ. — Заръ ти се она допада, Норберте? А зашто є и ты непустишъ?“

Я слегнемъ раменима, и рекнемъ: „кадъ бы обычай было, я бы є врло радо пустіо.“

„Ето ти! Почемъ є дакле та лудость обичай, да се природный даръ бріячицомъ съ образа човека до корена утаманява, зато немашъ ты толико слободне волѣ, да баръ у овой маленкости паметанъ будешъ. Ову украсу свакогъ мужа ніе мати природа исто тако као и косу на глави безъ узрока дала. Али човекъ у своіой лудости помисли, да є у томе мудріи одъ своегъ творца, брже болѣ нацмака сапуна око вилица, и угледи ножемъ своє лице. Докле годъ нису народи сасвимъ одъ природе одпали были донда су іошъ браде носили. При свемъ томъ

што су є Христосъ и апостоли носили, прокуне є текъ папа Гргуръ седмый. Попови є іошъ носе, и кодъ сами паповаца неки. Али кадъ се стари женкари почеше због свои сѣди брада стидити, онда се изнесе у свѣту, да браду бріяти а да на глави туђу косу, перуку, носити треба. Почемъ свѣтъ у свему научіо да се лаже, то є морао и о старости чинити. Старци скакуђу съ плавомъ косомъ и углађеномъ брадомъ као женскогъ срца момци, и то чини да сва ньиова душа женскій карактеръ прими. Вы други сви подражавате, єръ немате доста крепости, да къ истини тежите. Постави ми поредъ юначкогъ лика Ахила, Александра и Юлія Цезара, єдногъ одъ наши садашньи генерал-фелдмаршал-лайтнанта у обичной безъ икаквогъ вкуса униформи; постави поредъ какве дике наши отмѣны младића съ дебеломъ марамомъ око врата, или поредъ каквогъ кицоша съ комендіяшкимъ ногогребима — Антонія; или тебе, тайногъ совѣтника Норберта поредъ каквогъ сенатора старе Грчке или Рима; заръ се немора човекъ ту нашимъ нагрдама и карикатурама изъ свегъ гласа смеяти?“ —

„Право имашъ, Оливеру,“ рекнемъ я збунѣнъ, „нико ти неће противурѣчити, да є старогрчко и староримско ношиво много племенитіе было, него што є наше. Али кодъ насъ на сѣверу, нама Европцима, кои смо на уске упіене альине навикнути, и кои такове требамо, небы оно романтично широко одѣло, южны источни людій угодно было.“

„Погледай ме, Норберте!“ рече Оливеръ смѣшећи се, стави се предаме, потисне свою капу мало на страну, подбочи се левомъ рукомъ у слабине, и рекне: „Ето я сѣверацъ у моіой угодной, пространой и простой ношньи, заръ небы мени доликовало, да поредъ каквогъ ста-

роримскогъ грађанина станемъ? Зашто намъ се опетъ свакадъ шпанска, таліянска и нѣмачка ношня изъ средњегъ вѣка допада? Зато, єръ є, премда сѣверна, опетъ лѣпа. Аустрійскій какавъ коњаникъ у шлему, па и самъ хусаръ, допао бы се данасъ оку Юлія Цезара. Зашто се вы укруђена господо, нећете никадъ на болѣ да угледате, као што су наше жене већъ започеле, одкако су се дугачки скутова и прашеня косе крутиломъ окануле? Кадъ бы се већъ єданпутъ стидили, што сте споля карикатуре, може быти онда бы нашу унутрашњость у природно положенѣ дотерали. Има млого истине у пословици: альине чине човека. И я ти кажемъ Норберте, моя Амалія пашла є одма, да самъ лѣпшій, одкако браду умѣрено маказама само подкресавамъ, али никадъ сасвимъ неутаманявамъ; шта више, чини ми се да ми є одъ тогъ доба любавію оданія, одкако свой образъ неприсланя више на гладакъ женскій ликъ него на мужкій. Єръ жена оће мужкогъ мужа!“

Докь є Оливеръ ово говоріо, савъ є пламтіо. Онъ стаяше предамномъ заиста, као снажный, юначкій створъ изъ прећашньи стары времена, као да є изъ каквогъ старогъ портрета оживіо, као єданъ изъ некогъ свѣта, кои ніє нашъ свѣтъ, и коме се свѣту мы само дивимо, безъ да га можемо у животъ увести.

„Заиста, ты бы ме могао,“ рекнемъ му я, „къ почитованю брада обратити, а я бы притомъ и то іошъ добыо, што небы морао сваке недѣлѣ трипутъ муке и болове одъ берберина сносити.“

„Мой брате!“ повиче Оливеръ смѣюћи се, „тога небы доста было — за брадомъ треба іошъ млого коєшта. Помисли себе у брады, а къ тому тророгльи клюнастый шеширъ на глави, као какавъ чивутинъ; накрути лѣпу косу съ па-

цовскимъ репомъ у потильку, као што є твой перчинъ; и французкій фракъ са смѣшнимъ скутовима кои ти се острагу као репъ у брегунице или ластавице вію. Иди ми съ тимъ лудоріяма! Обуци се скромно, стидно, топло, угодно, али и съ вскусомъ, да ти є и оку мило погледати, и да се достоянство човечіегъ стаса ненагрди. Свега се окани, што ти твоимъ намѣрама удобно ніе. Та башъ оно нецѣлисходно є лудасто, а лудасто є неприродно!“

Докъ се ми іошъ овако препирасмо, яви намъ бароница по єдномъ служителю, да на ручакъ дођемо. Идући поредъ Оливера ћутао самъ, и глава ми є пуна мыслій была, коє нисамъ на жалость изустити смѣо. Чудновата су ме чуства обузела, и морао самъ више пута очи попреко къ барону да окренемъ. За могъ вѣка іоштъ доживіо нисамъ да луди люди овако филозофирати знаду. Я нисамъ умео ни єдну рѣчицу наћи да му нѣговимъ примѣтбама о европскомъ животу доскочимъ. Шта є годъ онъ рекао чињаше ми се право и истинито. И заиста овдѣ є она пословица мѣста имала: дѣца и будале говоре истину.

РУЧАКЪ.

Мислећи на Оливерову оданость къ старимъ Римянима и хомерскимъ Грцима, идући у дворацъ мало се за ручакъ поплашимъ. Єръ по нѣговой капицы, брады и одећи заключаваюћи, нисамъ ништа друго очекивати могао, но да ће моє положенѣ при обѣду врло неповольно быти, т. є. или да ћу се сасвимъ староримски по ястуцима

пруħити морати, или да ħу право орієнталски съ прекрштенимъ ногама мою чорбу кусати.

Добра бароница изиħе намъ на сусретъ и уведе насъ у трапезарію. Моя се брига уталожи како опазимъ, да є асталъ сасвимъ по европски поставлħнъ. Было є за двањайсть лица око єдногъ округлогъ астала намħштено. И гости се одма стекоше; а то су были служавке, слуге и писаръ барона. Єдна угледна млада дħвойчица остане безъ мħста за послуживанħ, као Хеба при овомъ патріхалномъ обħду. Баронъ очита пре него што поседамо, єдну кратку молитву. Потомъ навали смо на добру неку чорбу. Сва єла быяху преизредно зготовлħна, али просто. Примħтимъ да осимъ вина све остало изъ производа собствене землħ или сусħдногъ мора зготовлħно беше, па да и сви страни зачинци и самъ биберъ земаљскимъ плодовима, соли, кимеломъ, миројоіомъ, и. т. д. замħнħни быяху.

Разговоръ се врло занимљивъ и одъ свію развезе и то поглавито о землħдħлскимъ пословима и о догађанма у околини Флієла. Служитељи нису се предъ своимъ газдомъ ни блесасто ни раскалашно, него врло учтиво владали. Я се самъ себи учинимъ међу овимъ лепимъ брадатимъ людима у ньіовимъ простимъ альинама съ братскимъ али опетъ врло учтивимъ тыканħмъ, — као да самъ, морамъ рећи, лудасть или баръ смħшанъ, и сħдіо самъ съ моіомъ укрутилħномъ косомъ, укруħенимъ перчиномъ, у фраку и углађенимъ вилицама усредъ Европе као усредъ стране какве части свħта. Но врло ме є опетъ тħшило, да ми се нико ніе смħяо, премда самъ свима морао смħшанъ быти, и премда ми се свакадъ у тыканю, особито кадъ самъ съ дражесномъ бароницомъ говоріо, понеко Вы подкрасти морало.

После єдно по сата оставе насъ млађи саме; мы троє наставимо ручакъ сь посластицама и постанемо при старомъ златномъ райнскомъ вину све више и више искрени.

„Одма самь на теби видила," рече ми бароница смѣшећи се, изневши неке сладкише на асталъ, „да ти у Флієлу берлинска и хамбуршка єла фале."

„А я увѣравамъ напротивъ мою любезну пріятельицу," одговоримъ я, „да я Флієлскомъ ручку заслужену похвалу іошъ изреко нисамь, коє на срамоту берлински и хамбуршки кувара учинити могу, безъ да ласкати морамъ. Заиста признаємъ, првый путъ у момъ животу сазнао самь данасъ, да се доброћи наши домаћи єла човекъ дивити мора, и да нашой куйни молукійски зачинци нимало нетребаю."

„Додай іошъ, братъ Норберте," рече Оливеръ, „и съ молукійскимъ зачинцима страна дражећа средства наши живаца, и страни пороци, кои се због предражены и издражены живаца у нашемъ болешљивомъ тѣлу развіяю. Безъ здрави мишица и крви нема здравля чуства и срца! Већа часть Европаца су у садашнѣ доба самоубійце, убійце тѣла и душе, и то посредствомъ свои єла. Што вамъ вашъ Русо и Песталоцы поправе, то вы опетъ вашомъ кавомъ, чаємъ, биберомъ, орашчићима, дарчиномъ — покварите. Живите просто, живите природно, па нећете ни трећину ваши предика, нравствены кньига, тамница и апотека потребовати."

„Имашъ право," рекнемъ я, „и то люди већъ одавно знаду; али" — —

„Шта али!" повикне онъ, „та башъ у томе лежи лудость Европаца. Они знаду шта є болѣ, али га избѣгаваю; они презиру оно, што є горе, али га желе. Они

трую своя єла и свою раану, са скупимъ отровима, и држе лѣкаре и апотекаре да се излече, како бы се опетъ наново тровати могли. Они подпомажу превремену сазрѣлость мужке и женске дѣце, па ядикую потомъ устрашени због ньіови задивлячены нагона! они подстрекаваю законима и награда противъ своє волѣ, развратность и свако порушенѣ нравій, а потомъ казне исто вешалама и мачемъ. Заръ нису сви до єдногъ за у луду кућу сазрели?“

„Али, любезни Оливеру, ово є тако, одкако є свѣта и вѣка!“

„Єсть Норберте, одавна є тако, то єсть, како и колико су се годъ пута люди одъ природе удалили и къ варварству пришли. Али мы бы требали штетомъ наши предака опоменути, да не само више знамо, него да смо и мудріи одъ ньи. На што намъ дакле сво наше знанѣ? Оногъ почитуємъ я за найразумнієгъ, кои уме съ невиности и съ чистотомъ и простотомъ живота природногъ дѣтета да свеже разноветна знаня и изображеность духа садашнѣгъ, новієгъ човечества. Признаєшъ ли ово, Норберте?“

„Како небы признао?“

„Шта, признаєшъ? Па се опетъ у своіой кући и у своіой души по лудомъ свѣту управляшъ?“

„Кадъ бы околности другчіе быле, може быти небы чиніо. Међутимъ знай, Оливеру, мы претворени и преображени люди стегнути нисмо као и найпростіи природници у тешко расцепиме свезе навичая. Ово наше садашнѣ станѣ већъ се опетъ у неку природу преобразило, одъ коє се мы безъ уштрба избавити неможемо.“

„Преће самъ и я тако судіо, Норберте. Но искуство ми є противно доказало. Човекъ треба само єданъ

тежакъ тренутакъ и храбро срце, да прву борбу противъ свѣтске лудости одржи, па да къ срећи и покою продре. Я се дуго нисамь рѣшити могао, али сва борба била ми є узалудъ. Случай єданъ рѣши стваръ, онъ рѣши мою срећу, и срећу свію мои.“

„Какавъ є то случай? Деде причай ми!“ рекнемъ я, єръ желіо самь дознати, што є непосредно на душу и паметъ могъ пріятеля тако яко дѣйствовало, да га є на чудноватe ћуди и фантастичный начинъ живота и дѣланя намамити могло.

Онъ устане и остави насъ.

„Немой тако, любезный Норберте,“ рекне ми бароница, гледавши ме пре тога неко време смѣшећи се и ћутећи, као да є хтѣла нѣжнимъ осмѣйкиванѣмъ свои очію єдно тежко постанѣ момъ срцу да учини, „ты сажалѣвашъ могъ мужа?“

„Само несрећне а не срећне, треба човекъ да сажалѣва!“ одговоримъ я избѣгаваюћи одговоръ на нѣно пытанѣ.

„Може быти знашъ, да нѣга цѣла родбина презире, да се сви бывши му познаници отъ нѣга грозе, и да цѣо свѣтъ съ ньимъ као съ каквомъ лудомъ поступа.“

„Любезна сестро, може быти изузимаюћи погдѣшто, коє ми се претерано чини, и коє мударъ човекъ треба да избѣгава, ако жели у друштву людій радо примљенъ быти — ово изузимаюћи, признаємъ да ништа досадъ колъ Оливера примѣтіо нисамь, што бы презирати и одъ чега бы се клонити требало. Но опетъ я га заиста іошъ врло слабо познаємъ.“

„Драгій пріятелю,“ продужи она, „а заръ кодъ тебе гласъ явногъ мнѣнія ништа неважи?“

„Баръ о момъ Оливеру іошъ ништа,“ одговоримъ я, „єръ врло добро знамъ, да є явно мнѣніє негда Єрусалимъ на распятіє невиности подбадало; да є явно мнѣніє разорителѣ свѣта великимъ називало; да є оно мудраце за луде извикивало, а да є воље лудости и раскалашности именомъ божествености китило.“

„Мило ми є,“ рече барониця съ нешто мало ватре, „теби ће се мой Оливеръ омилити; ты си племенитъ човекъ, ты си нѣговогъ пріятельства вреданъ. Вѣруй ми, Оливеръ є анђео, а людій га изъ своґъ друштва истискую као каквогъ злочинца или бѣсомучногъ.“

Докъ се мы іошъ овако разговарасмо, уђе опетъ Оливеръ. У руци носаше єдну књижицу. Свали се опетъ у свою велику столицу и рекне: „Видишъ ово є дѣло случая или небесногъ предвиђеня, коє є мене одъ слабости излечило, одъ лудила разбудило. То є врло незнатна књига, сачинитель є непознатъ и неименованъ; она говори о обичнимъ и посведневнимъ предметима, али међутимъ налази се у ньой и важны искрица ума нашегъ. И одъ самогъ наслова: „Санянѣ єдногъ човеколюбца“ — неможе се много шта очекивати. Я самъ є нашао єданъ данъ, кадъ самъ іошъ у гарнизону био, на асталу єдногъ познаника, узмемъ є къ себи, текъ да што читамъ, кадъ самъ се изванъ вароши по слободномъ зеленилу мало проодати хтѣо. Лежећи наполю у дебеломъ ладу єдногъ явора и лютећи се на млоге лудости овогъ живота, о коима самъ башъ у найновіимъ новинама опетъ нешто читао, отворимъ књигу, и наиђемъ на єдну главу съ насловомъ: „Одломци изъ описанія путованя Питея млађегъ у Тулу.“

„Дед' да чуємо," рекнемъ я, „шта зна старый Гркъ изъ Масиліе о нашемъ сѣверу да прича. Чини ми се онъ є сувременикъ Аристотела био."

Оливеръ читаше:

Одломци изъ описанія путованя Питея млађегъ у Тулу. (Съ грчкогъ.)

— — — „Я говоримъ истину, о браћо, премда ће се млогима ово невѣроватно чинити. Али помислите, да у онимъ суровимъ предѣлима сѣвера сама природа човека непріятномъ суровости своіомъ човека одъ себе и тврдоћомъ своіомъ приморава, да млого коєшта изналазити мора, како бы животъ себи сноснімъ учиніо. Тога непотребуємо мы у нашемъ отечеству, гдѣ є природа милосрднія спроћу смртны была. и гдѣ мы зими и лѣти подъ ведримъ небомъ обитавамо. и све што намъ за одржанѣ и олакшанѣ быћа устребаю буде, безъ труда уживамо. Они пакъ, кои у строгости погодишнѣ зиме уздишу, мораю на то мислити, како ће у угреянимъ кућама изнуђено лѣто начинити. И почемъ ій є природа одъ себе отиснула, и почемъ се они тако само у себе уздати могу, то су они и више принуђени него мы, да се душевно више занимаю, да дивне фантазіе и красне планове, коє се никадъ испунити немогу и неће, стваряю, и да све што є вредно знати, испитую. Зато су они у знаняма богатіи, и зато свашта разумѣваю, коє ніе ни за мудрость ни за блаженство одъ потребе, зато пишу они грдне књижурине о найновіимъ маленкостима, коє се кодъ насъ ни на умъ неузимаю, и коє мы ни по имену непознаємо. Шта више они су за ово и особите школе и катедре основали. — —

— Али време и погода є на оной поноћной страни свѣта такова, да топлота и мразъ, дани и ноћи одъ

єдне крайности на другу прелазе, да се тешко нека пріятна средина може наћи, коя бы и за духъ и за тѣло угодна была. Єръ у лѣто трпе тако яку врућину као што ій зими несносный мразъ мори; по, ньіове године дани су имъ до осамнайсть сатій дугачки, а у другой половини само 6 сатій. Тако су исто тамо и ћуди людій нестално, и премѣньиве као и ньіово време. Ни єданъ готово ніє чврстъ у своимъ намѣрама и у своіой вольи. Сваке године мѣняю свою ношню, свою поєзію и свою мудрость. Они, кои су юче тиранство у бездну сурвали, предаду се сутра своєвольно опетъ у робство, почемъ су срећу слободе устима хвалили и животомъ злоупотреблявали.

— Потомъ є дакле кодъ оны варвара найвећа неєднакость у свимъ стварима. Єдна часть народа, изъ мало фамилія састоєћа се, има сваку угодность и найвеће богатство, и ужива свашта изобильно; али одвећъ яча већина є сиромашна и одъ наклоности и милости богатіи зависи. Исто тако су поєдини снабдѣвени са свакомъ наукомъ и знанѣмъ, а осталый народъ живи у невѣроватномъ мраку незнаня. Па и сами владатѣли и свештеници држе, да є ово незнанѣ народа за ньіову важность и славу угодно, па зато се труде да прость народъ до божанствене свѣтлости наука недоће, а и народу є самомъ то због нѣгове сиротинѣ и лѣности немогуће. Изъ овы узрока су мили овомъ народу обичаи нѣговы предака у нравима, уређеняма и свимъ стварима коє се духа тиче, само у смотреню тѣлесногъ уживаня тежи онъ къ премѣнама. Но опетъ обожава свакій кодъ ньи ма какву нову промѣну, была иста праведна или не, само ако оттудъ поваца или другій какавъ добытакъ повући може.

Єръ новци и опияюћа пића кодъ овы варвара су надъ обичаима, надъ чести и надъ побожанству.

Кодъ тулски народа незна се за слободу, и кои ю є народъ пре многи времена и имао, томе су є великаши мало помало насилно и лукавно одузели. Надъ њима владаю кралѣви, кои износе, да су синови божіи, а надъ кралѣвима и њіовимъ великашима владаю милостнице и любимци као и други савѣтници. Народъ є у наслѣдне касте раздѣлѣнъ, као Индіянци и Египћани. У прву касту спадаю кралѣви са своіомъ дѣцомъ. У другу спадаю великаши, кои дѣца у войсци, у држави и на олтару божіемъ найотмѣнія звашія, безъ призренія на свою способность и достойность, одправляю. Єръ то є кодъ тій варвара уобичаєный законъ, коє се кодъ насъ ни вѣровати неможе, да се човекъ по касти и роћеню више уважава, него по ма каквой другой заслуги. У трећой касти живе нижи чиновницы, рукодѣлцы, трговцы, прости войници, пастири и селяци, и исто тако и умѣтници, мудраци и прости свештеници. У четвртой касти су невольници или робови, кои се као и друга марва продати и поклонити могу. Кодъ неки народа, кои су прву суровость одъ части са себе скинули, нема већъ више ове четврте и послѣднѣ касте; исто тако могу се наћи понеки народи, гдѣ су добри владатељи, гдѣ су насилія свои великаша увидили, и кои законе само у согласію єдногъ савѣта даю, кои є изъ разны каста народа изборно саставлѣнъ.

Кралѣви у земляма Тулскимъ живе у готово непрестаномъ непріятельству и узаймномъ неспоразумлѣню. Слабіи су само зато сигурніи, што ій узаймна завист ячіи заклања. Но гдѣ ова завист међу ячима престане, ту нападну они подъ рђаво измишлѣнимъ извѣтима слабіє

државе, и подѣле ій међу-се. На онда заповѣде, да се називаю праведни, отци отачества, или юнаци; као што су уобште одвѣкъ овакова суетна имена кодъ варвара свуда уобичаена была. Но како се нижа каста у коіо й земльи, увидивши болю стварь, противъ нечовечни тако названи права виши каста побуне, одма оставе сви владательи и више касте други држава своє међусобне распре, и сложе се, често за себе непробитачнимъ начиномъ, да прѣашньій поредакъ у туѣой земльи поврате. Такавъ ратъ држе варвари свакадъ за светъ, єръ мисле, да су кралѣви и постепенство каста одъ самы богова поставлѣни.

Одъ свію државны издатака найвећій є расходъ на одржанѣ велелѣпности у владательскимъ дворовима, а за овимъ трошакъ на войску, па и у само време мира. За изображенѣ народа, за землѣдѣліе и све, на чему се людско блаженство на земльи оснива, жертвуе се найманѣ. У већой части тулски земаля, гдѣ радина каста найвише дужности а найманѣ права има, мора она сама данкомъ готово савъ трошакъ на обште явне државне потребе подносити.

Што се вѣрозакона овы варвара тиче, то потврђаваю сви, да су єдне вѣре, и хвале се да єдногъ основателя закона имаю. Но начини ньиовогъ богослуженія су тако различити, као и мнѣнія о лицу основателя ньіове вѣре. Зато су се као найвећи непріятельи на партае подѣлили, па се гоне и презиру премда сви исповѣдаю, да по примѣру своегъ основателя вѣре, треба и пріятеля и непріятеля єднако любити. Човекъ ће наћи кодъ свакe партае млого суевѣрія, па у томъ ій и сами ньіови свештеници утврђаваю. Свевишнѣ суштество представляю врло недостойно себи, єръ му и човечіе страсти при-

лажу. И кадъ кралѣви своє народе противъ други народа у войну поведу, то се и на єдной и на другой страни свешгеницима заповѣди, да свевишнѣ суштество на пропасть супостата и противника призиваю. А кадъ своє непріятелѣ побѣде, благодаре опетъ своmъ свевишнѣмъ, што имъ є помогао, те су своє противнике упропастили.

Већа часть ньиовы повѣстница и незаслужує, да се чита; єръ у ньима неможе човекъ обично наћи вѣсти изъ прећашнѣгъ живота народа, него само приче о кралѣвима, кадъ се кои и съ коіомъ оженіо, кадъ є и шта наслѣдіо, какове є и съ кимъ ратове водіо, и какова є насилія чиніо. Имена найполезніи изобретателя тешко се само и напомену, но имена опустошителя, кои су войску предводили, стоє свуда прва, башъ као да су ови први благодѣи човечієгъ рода. Тешко може човекъ такође о збитіяма овы народа и судити, єръ се ньіове нрави одъ наши у свему разликую. Єръ кодъ ньи неразумѣва се ни у свако време ни кодъ сваке касте у исто време, понятіє чести и добродѣтельи єдпако. У овимъ кастама млоги похвалюю блудпике, браколомце, раскошнике, картаре и злоупотребителѣ силе, или баръ називаю те пороке пріятнимъ слабостима, а такови преступници изъ нижи каста осуђую се као порочни злочинци на заточеніє и на смрть. За превару и крађу прописане су у ньиной касти найлюће казни; али кадъ какавъ великашъ съ пристойнимъ лукавствомъ цѣлу землю превари, или кадъ се на рачунъ своrъ господара страшно обогати, то га за то іошъ до найвиши звапія и достоянства узвисе, и съ знатномъ пензіомъ одпусте. Како добродѣтельи и пороке, тако и честь разумѣваю. Чланови вишій каста нетребаю другу честь, но само своє порекло, па да се у свему другима

предпоставе; изъ нижи каста могу само врло мало ньи помоћу праве добродѣтељи до важности они любимаца среће доспѣти. Честь пакъ, коя случаємъ роћења постає, може се исто тако лако єдномъ псовкомъ у ништа обратити. — Али іошъ смѣшніє є, како се та уништена честь обнавля. Онай, кои є ту честь нарушіо, и онай, коме се нирушила, ударе се по прописаномъ поредку као бѣсни съ оружємъ, и гледе да єданъ другогъ ране. Како єданъ рану или смртъ другомъ зада, све єдно кои кому, одма су искрено увѣрени, да є повређена честь опрата и повраћена.

Уосталомъ свы се варвари у тому саглашаваю, да сви за добиткомъ грамзе, и да за то и свой животъ као и свою добродѣтель на коцку мећу. Найвећа є редкость, а и сви се тому чуде и смѣю, кадъ кои другомъ безплатно што ради, или кадъ што одъ своіъ иманя на обшту ползу жертвує. — Иначе млого говоре о племенитимъ умишлянма и о великодушнимъ дѣлима; но таково што може човекъ у истини само на театорима видити. Обитательи Туле готово су сви на актере наликъ, єръ іошъ врло им' одъ руке иде, да се другчіи показую, него што су. Нико неће о другомъ онако да говори, као што мисли. Па зато є кодъ ньи познаванѣ людій велика наука, и зато се кодъ ньи зове онай наймудріи, кои зна найкористніе живити.

Но опетъ се тако башъ немогу претворити, да небы могао човекъ ньиово лукавство и ньиову незнаность примѣтити. Єръ почемъ они непрестано у противурѣчію съ човечіимъ умомъ живе, то єдно осѣћаю а друго говоре, у єдномъ другогъ уче а друго дѣлаю, за своє цѣли често найлуђа средства употребляваю, и тимъ евою суровость показую. Да бы землѣдѣлію помогли, обште-

рећаваю селяка найячимъ и найтежимъ данцима, а поредъ тога мало га уважаваю; да бы продаю и трговину подигли, установляваю по границама царине и забране робе; да бы преступнике казнили и поправили, затвараю ій у явне затворе све заєдно, гдѣ се покварени одъ други покваренїи пороцима іошъ више отрую, и одакле се сви као савршени злочинци у човечіє друштво опетъ поврате; да бы своє тѣло у здравлю одржали, преокрену свой начинъ живота: єдни ноћу седе, раде и веселе се а даню спаваю; други разрушаваю и упропашћаваю сокове тѣла своґъ дражећимъ пићемъ и зачинцима, коє за скупе новце изъ Индіє купую, тако да се ни найсиротнія кућа неможе наћи коя се съ плодовима свои собствени њива и башта и своґъ стада задоволява, и кога понеко пиће изъ Арапске или покое зачинце изъ Индіє и рибе изъ странны удалћни мора у своє єло и пиће недода.“ — — — —

ДѢЙСТВА ОВЫ ОДЛОМАКА МЛАЂЕГЪ ПИТЕЯ

Овдѣ сврши Оливеръ читанѣ. Онъ баци очи на мене съ питаюћимъ погледомъ.

Смѣшећи се рекнемъ я: „Морамъ признати, да таї добро говорп. Одъ прилике бы тако какавъ одъ стари грчки мудраца о варварскимъ народима Азіе говоріо, кадъ бы ій посѣтіо. Врло лепо! И по самой крутоћи слога познає се, да су ови одломци преводъ. Но опетъ невѣруємъ да су одъ Питея, єръ колико я знамъ, одъ нѣга немамо ништа више, него“ — — —

Оливеръ ми прекиде рѣчъ гроотомъ смеюћи се и рече:

„ О мой ядни Норберте, о ты сыне осамнаєстоґъ вѣка, кои само по површини и по люски ствари сматрашъ,

а никадъ се езгре несећашъ кои се само са сѣнкомъ занимашъ, а никадъ самъ предметъ неиспытуєшъ, заръ невидишъ, заръ нечуєшъ, даси башъ и самъ ты грађанинъ турске државе? — Шта кажешъ? Каква **Азія**? О вама Европцима бы мрдраци грчкогъ предвремія овако писали да су васъ онда могли видити!

„ Имашъ право, Оливеру; алинедадеми да изговоримъ. Я самъ хтѣо іошъ додати, да су ови одломци као неки lettres persannes. У њима се говори о нама. Свакій може истину увидити.“

„ Я те іошъ пола само разумемъ, о ты покваренный Норберте. Немой тако, ты судишъ о вѣштини списателя єли истину погодіо? Или мислишъ, дали є истина тебе погодила?“

„ Обадвоє! Али ты си, мой Оливеру, као што мало пре приповѣдаше, више при читаню ови одломака осѣћао; ты рече даси лежао съ овомъ књигомъ подъ ладомъ єдногъ явора. Причай далѣ.“

„Добро, єсть, ту самъ лежао. Почемъ самъ ове одломке прочитао бацимъ књигу далеко одъ мене, клонемъ главомъ натрагъ у траву, загледимъ се укоченимъ очима у тамно плаветнило вѣчногъ неба, у ту дубљину неограниченогъ света, и помислимъ на бога, кои све испуњава, кои све љубавю и своіомъ величественошћу обузима; и онда болѣ разумѣдо, у ономъ високомъ размишљаваню и тронућу, неке речи Христа, одкровителя божествены одношеня наши духова: У дому нашегъ отца има више обиталишта. Ако непостанете као невина природна дѣчица. Кои оће да є мой ученикъ, тай нека се одрече лудорія данашнѣгъ свѣта, и нека смѣло мой крстъ на себе узме. — Никадъ нисамъ божественносгь Христа ясніе увидіо, но онда. Помислимъ на изродство човечіегъ пле-

мена, како исто одъ иляде до иляде година све више и више одъ истине, простоте и блаженства природе заблуђує прелазећи на скотскій, неприродный, неразумный и ядна пуный животъ. Полетимъ съ моимъ мислима натрагъ у прасвѣтъ, къ првимъ народима, къ простимъ душама наши стары. Уздисао самъ, и осећао самъ сузе у моимъ очима. Постанемъ у мислима опетъ чисто, просто божіе створенѣ. Зашто да немогу я истинито осѣћати, истинито мислити, истинито говорити, истинито дѣлати као Исусъ Христосъ? Заръ немогу я окове обичая съ мене да збацимъ? Шта ме уздржава, до само лудый стидъ, да међу будалама, међу изопаченимъ варварима, разуманъ постанемъ, да право подобіе божіе, достойный божій синъ будемъ? Тако самъ говоріо. Осѣћао самъ се у неизказаномъ блаженству што самъ се, као изъ овогъ до скота пониженогъ свѣта, опетъ съ богомъ, съ природомъ, съ вселеномъ, съ вѣчности измиріо и уєдначіо. Тако лежећи дуго самъ остао; єръ кадъ очи отворимъ сунце є било нестало, и вечеръ є румениломъ своіимъ све око мене обпловила и позлатила. Дође ми, као да у другомъ некомъ свѣту дишемъ.“

„О я знамъ те свете часове!“ рекне бароница.

„Почемъ устанемъ, да се у варошъ вратимъ,“ продужи Оливеръ, „случайно униформу на себи опазимъ, и поразимъ се као одъ грома ударенъ. Гаданъ стояше предамномъ свѣтъ, са свимъ нѣговимъ лудоріяма, са свимъ нѣговимъ безсмислима. У момъ животу нисамъ никадъ ясніе видіо одпасть човечества одъ вѣчногъ, истинитогъ и светогъ, као у ономъ часу. Увѣренъ самъ био, да бы Сократъ да садъ живи, іоштъ єданпутъ свою чашу отрова попити морао; да бы Христосъ, да садъ у наше вароши дође, у свакой вароши свой Єрусалимъ нашао, и да бы га све христіянске вѣре єдногласно на распятіе водиле, а влада-

тельи, као непріятеля старогъ доброгъ поредка, као обматителя народа, као фантаста осудити морали. — Я се згрозимъ! — Идући далѣ запытамъ самъ себе яснимъ гласомъ: „Смѣшъ ли се одважити?“ — Тврда воля протресе ме. Я іошъ ячимъ гласомъ одговоримъ: „Смѣмъ. Нека буде. Оћу да се опаметимъ, па было шта было.“

„Другогъ ютра — сладакъ санъ преко ноћи доста ме є окрѣпіо, и све ми се синоћно као магла нека покаже — другогъ ютра, реко, падне ми у очи прво она кньига. Опоменемъ се могъ одважая врло добро. Садъ текъ увидимъ опасность оногъ, на шта самь се рѣшіо. А опетъ самь было о истини могъ ючерашнѣгъ убѣѣеня увѣренъ. Кой жели да ми ученикъ буде, нека се свега одрекне! Я се іошъ добро промислимъ о момъ кућевномъ и явномъ положеню. Самъ самь себи было онай богатый младићъ у еванѣелію, кои се жалостно одъ Христа раставляше. Опетъ се запытамъ: „Смѣшъ ли се одважити“? — И опетъ гласно одговоримъ: „Смѣ ћу!“ — И тако заключимъ, да се одъ тогъ часа паметно владамъ, у найманьимъ и у найвећимъ стварима. Само да првый коракъ учинимъ, и да на подсмѣй людій непазимъ, на свашта ћу се доцніе лако рѣшити моћи.

„Стрепимъ за тобомъ, о мой занешениче!“ повичемъ я, и стиснемъ га за руку: „Дедъ молимъ те причай, шта є напослѣдку одъ твогъ одважая было?“

„Причаћу ти! таково што треба приповѣдати наполю, подъ ведримъ небомъ, у каквомъ ладу, надъ широкимъ моремъ,“ рекне Оливеръ; „єръ, мой брате, у собн између зидова чини се много коєшта, да є паметно, коє намъ се у слободной природи, гдѣ се душа у ону велику, чисту вселену тако рећи растапа, показує, као да є

изъ занешене и сулудасте главе изишло. А напротивъ држимо понешто наполю у околини млогобройны божіи створеня, гдѣ вѣчность и истина стално влада, да є подпуно право, коє намъ се затворенимъ у соби, гдѣ човекъ млого куѣны призрѣнія има, или међу школскимъ и собнимъ зидовима, каквогъ филозофа, или у сали, гдѣ владательи подвореня примаю, или гдѣ се балови даю, или гдѣ се сяйна друштва скупляю — као надувено горделиво, као блесасто, као занешено, као будаласто чини. Зато айдемо наполѣ!“

Узме ме подъ руку, а бароница оде своіой дѣци. Оливеръ ме одведе крозъ башту на єданъ брежулякъ, гдѣ се у ладъ єдне стѣне посадимо. Надъ нама се люлюшкаху у широкомъ воздушномъ мору витке гранчице брезовине; подъ нама се пакъ протегли быяху блистаюћи таласи великогъ океана у безкрайность.

Оливеръ започе причу свою одъ прилике овако:

ОЛИВЕРА ПРИЧАНѢ.

И судба ми є врло на руку онда ишла, кадъ самъ хтѣо мой разумъ одъ свѣтске лудости да спасемъ. Отацъ мой, кои є прекомѣрнимъ трошковима своє иманѣ до жалосногъ станя довео, остави ми по своіой смрти врло умѣрено наслѣдство. Али я самъ имао изгледа, да по смрти могъ стрица валянъ спаія постанемъ. Ову будућу срећу мою сви су знали. Къ тому треба іошъ и то споменути, да є бароница Мозеръ, кћи предсѣдателя дворске камаре, моя заручница была. Ню су сви држали, што оно кажу, за найболю прилику у цѣлой готово земльи, т. є. она є была лепа, богата и синовица попечите-

ля рата. Ову женидбу удешавали су мои сродници, особито мой старый стрицъ; я самь морао, по обичаю свѣтскомъ, моє „оћу“ на свакій начинъ рећи. Само болешльивость могъ стрица, кои ми є на мѣсто оца быо, протезала є вѣнчанѣ. Маіоръ самь већъ быо; при првомъ ванцираню морао самь быти подполковникъ. До неколико година ето ми и регименте.

Тако су стаяле ствари у оно доба. У станю здравогъ разума, у комъ самь се я одма по момъ оздравлѣню налазіо, видіо самь наравно, да ствари по моіой вольи и ћуди нестоє. Неповольно ми бы‘, да ме, мене слободна човека, моя родбина єдной дѣвойци за нѣне новце, порекло и протекцію продає, безъ да мене млого у томе пита, и безъ да я знамъ, оћели се та дѣвойка са своимъ особитостима, мислима, погрѣшкама и наклоностима са мномъ сложити моћи? Бароница є истина была угледна и добра, али ни у длаку ніе боля, него што су, и што могу быти женске, коє су се као и она воспитале. Добродушна одъ природе, али посредствомъ господскогъ живота суетна, весела, лакомислена, горда због своїъ рода, због своїъ станя и због своє лѣпоте, оштроумна и изсмѣячица често найблагороднієгъ дѣла и предмета; у свему више странска но отачествена. Да ли ме она нешто мало люби нисамь знао; али да я за ню ништа више, но као и за сваку другу женску осѣћао нисамь, то самь добро знао.

Писмо єдно по пошти позове ме, да што пре къ момъ болешльивомъ стрицу одемъ. Узмемъ одпустъ одъ генерала; опростимъ се одъ моє заручнице и нѣни роћака и полетимъ къ стрицу. Кадъ тамо приспѣмъ ал‘ онъ већъ умр‘о и саранѣнъ беше. Старый нѣкій роћакъ преда ми ключеве одъ свега и тестаментъ. Я исплатимъ не-

колико мали завѣштая служительима, саобштимъ управителю добара мою намѣру као тайну, и прогласимъ явно себе за спромаха и цѣло иманѣ могъ стрица за одвећъ презадужено.

Тако се повратимъ опетъ у гарнизонъ и разгласимъ свуда оно измишлѣнѣ моє као истину. Млого ми є само до тога стало было, да дознамъ, како моя заручница мисли, и дали ће толико одважна быти да се са мномъ заєдно цѣлогъ свѣта окане. Да стваръ іошъ више у очи падне, продамъ све безъ чега самъ быти могао, и исплатимъ съ тимъ дугове по вароши, кои самъ додуше, стары и новы, подоста имао. Мои другови смѣяли су ми се зато, особито кадъ самъ се тимъ извинявао, да ми є до тога стало, да баръ поштенъ човекъ останемъ. Самъ предсѣдатель камаре и нѣгова супруга савѣтовали су ми, да то нечинимъ, да недижемъ такову ларму, да недоводимъ и себе и ньиову кућу у подсмѣй, и поругу и т. д.

Я останемъ при своемъ увѣреню; да є поштенѣ надъ сяйности и да спромаѓ быти ніє срамота. Онай є богатъ, кои се млогогъ чега лишавати може. — Овакови говори найманѣ су се бароници допадали. Нѣни родитель доставише ми до знаня, да є ньиово дѣте на неке удовольности навикнуто, да они толико богати нису да бы могли мени и своіой кћери већъ за своегъ живота неку будућность осигурати. Єдномъ рѣчи, после неколико дана у разговору изясне ми се родитель моє невѣсте, да они очекую, да ћу се я наравно подъ овакимъ околностима самъ своєвольно ньіове кћери одрећи. Я пакъ нисамъ се у томе нимало узтезао, и одма се изяснимъ, да є то сасвимъ у реду, почемъ овдѣ ніє быо изборъ добродѣ-

тельны или любећи срца, него само сагласіе и новчано уговаранѣ одъ стране родбине.

Моє измишлѣно сиромаштво было є и съ друге стране одъ ползе; єръ ме стари пріятельи и весели другови престадоше тражити. Но при свемъ томъ мило ми є было,што су ме неки опетъ яко почитовали и уважавали. Већа часть ньи оладни и уређа своє посѣте. Съ губиткомъ новаца дакле изгубіо самь любовь и пріятельство. Тимъ болѣ, помислимъ, тимъ искреніи могу одсадъ быти, тимъ слободніе могу истину говорити.

Съ истиномъ имао самь тако мало среће као и свакій пре мене. То самь већъ и предвиђао. Одъ неколико година сваке зиме предавао самь цѣломъ официрскомъ кору изъ воєны за официре нужны наука'. То и садъ чинећи почео самь моя убѣђеня слободно изказивати. Кадъ самь съ овимъ основима на среду изишао: Свакій ратъ, кои се не за слободу и сигурность отечества противъ страны угнѣтателя води, него само зато, да пособной ћуди владателя, сплеткама попечителя', славолюбію дворова угоди, или само зато, да се странне мирне землѣ осваяю, да се правительства у дѣла други народа мѣшаю, или да се само свете, — свакій такавъ ратъ неправеданъ є; стоећа войска є куга државе, пропасть финансіе, целатъ деспотизма и тиранства, гдѣ є владатель деспотъ и тиранъ; свакій є войникъ граћанинъ; — Племићство у држави то є будалаштина, коя се само међу дивляцима и варварима понешто поняти може; — я се надамъ да ћу доживити време, гдѣ ће се сва правительства Европе уговоромъ сагласити, да прекомѣрне своє стоеће войске укину, а напротивъ да свакомъ одрасломъ здравомъ граћанину дужность войничку наложе; свакогъ кои се у двобою туче треба послати у луду кућу или на

заточеніе; — — кадъ самь се съ овимъ и оваковимъ основима показао, и кадъ самь исте тако доказао, да се о исправности ньиовой здравый човечіи разумъ ніе сумнѣти могао, забране ми предаванѣ, и генералъ пошлѣ ми найстрожіи укоръ. Я почнемъ противъ те неправде протестирати, а они ме затворе.

Одъ свегъ овогъ ништа нисамь маріо, єръ самь унапредъ знао, да ће ме тако што снаћи. Међутимъ и останемъ постоянъ при испуняваню моє дужности. Одако самь у немилость кодъ генерала пао быо, почеше ме се и больи официри клонити. Люди почеше се смѣяти и изсмѣявати ме. Неки оштроумцы разгласише да самь полудіо, и то зато, што самь се у надежди, да ћу силно иманѣ одъ стрица наслѣдити, преваріо. Наскоро тако ме сви оставе, да и самъ мой служитель замоли за одпустъ, єръ се одъ некогъ времена штедніе кодъ мене ранити морао, безъ каве, а само кадкадъ вина; и єръ самь му я мѣсто доондашнѣгъ богатогъ ливрея друге простіе, угодніе алыне одприлике овакове као што я сада носимъ, хтео начинити.

Као накнаду за све ове непріятности примимъ у то време єдно писмо. — Іошъ ти нисамь казао, да самь на неколико година пре тога у путу къ момъ стрицу єдно дѣвойче, као просяче предъ єдномъ селячкомъ кошаромъ плачући нашао. У кошари на сѣну лежаше мати овогъ сирочета у найвећой сиротиньи са смрти борећи се. Одъ ове яднице, коя є іошъ врло млада была, дознамъ, како є она изъ южне Нѣмачке родомъ, како є као кћи оскудны но поштены родителя у службу некогъ богатогъ господина дошла, одъ сина овогъ господина обманѣна и преварена и пре своегъ пороћая съ нешто новаца изъ куће истерана, како є потомъ непрестано службу

гдѣгодъ тражила, но нигдѣ є због своєг дѣтета ніє наћи могла; и како є напослѣдку цѣло готово време одъ просячења живећи и по свѣту протураюћи се, у болесть и тако велику слабость пала, да за своє дѣте ништа више чинити неможе, до богу се молити. — Я отрчимъ у кућу селяка, чія є и кошара была, да што за болесницу купимъ, єръ газда кошаре несамо што іой ніє у ничему хтео помоћи, него іой є и съ тешкомъ мукомъ допустіо, да се у кошари мало одмори. Кадъ се вратимъ, нађемъ є мртву у сѣну, а дѣвойчицу ядикуюћу надъ ладнимъ тѣломъ матере своє. Утѣшимъ малу, колико самъ могао, платимъ погребне трошкове, и пошлѣмъ ону сиротицу, коя ни породично име своє матере знала ніє, мало улюдніє одѣвену у єдно женско заведеніе у Растровъ. Она се звала Амаліа, а я іой додамъ іошъ презиме Кошарићъ по мѣсту, гдѣ самъ є нашао.

Дакле башъ у оно време, кадъ су ме сви оставили, добиємъ я изъ Растрова одъ Амаліе Кошарића єдно писмо, коє и садъ као драгоцѣность неку чувамъ. Треба да га читашъ. При читаню бризнуо самъ плакати. Ту ми пише како є чула мою несрећу, и како садъ своме оцу, тако ме є обично звала, нетреба више да досађуе. Она ће тражити, да свою кору лѣба радомъ заслужи, наставляюћи млађе дѣвойке у клавиру, и другимъ женскимъ знањима, или радећи обичне женске послове за туђе људе. Я да се за ню више небринемъ; садъ є на ню редъ дошао, да се она за мене стара. — Треба ово писмо да читашъ, написано є съ найлѣпшимъ изливима благодарности. Оно є огледало найсмиреніе и найчистіе душе. Она ме замоли, да може іошъ єданпутъ своєг благодѣя видити, кога се одъ дана материне смрти као крозъ санъ іошъ врло слабо опомиње. — Я іой одговоримъ,

похвалимъ нѣну захвалность, но увѣримъ є, да нетреба тако изъ страха за мою сиротиню, одма одъ мене да одустане. Поручимъ іой, да ћу се за ню старати, докъ годъ за себе пристойно ухлѣблѣ ненађе.

Єданъ данъ, текъ што самъ се съ параде кући враtіо, куцне неко на собна моя врата. Непозната женска уђе, дѣвойка врло умилятогъ лика. Кринъ и ружа нису се никадъ у кити цвѣћа болѣ слагали, као што су се бѣлоћа съ румениломъ на нѣномъ лицу, подъ густомъ свиленомъ косомъ, подударала. Она се стидомъ зарумени и дрктећимъ гласомъ запита за мене; я іой се кажемъ а она бризне плакати и паднувши загрли ми колѣна. Я се подоста зачудимъ, и хтедо є подићи, но она ме увати за руку, кою непрестано плачући љубляше. Єдва изъ нѣногъ плача и єцаня: „О сладкій отацъ, о благодѣю! о хранителю! увѣримъ се о ономъ, што самъ предосѣћао. Настанемъ іошъ више, да устане, но она ме замоли, да є овако на земльи оставимъ, єръ є то одавно желила, и рекне напослѣдку: „О я самъ тако блажена, да ми се чини одъ радости умрећу!“

После некогъ времена текъ устане, и къ себи дође. Онда є я загрлимъ, и полюбимъ у ведро чело, и рекнемъ іой, да ме као своѓъ оца сматра, и да ми ты каже. Она ме послуша. Али онай отеческій полюбацъ заврти ми мало мозакъ.

Амалія є одсѣла была у єдной гостилници. Ту є неколико дана и оставимъ, али то неколико дана доста є было, да се моя судба рѣши. Кадъ време дође да се у заведеніе опетъ врати, приволимъ є я, да ондѣ остане, и да у приватной каквой кући седећи туђій радъ у посао узима, одъ чега се пристойно издржавати може. Тешко ми є было, одъ нѣ растати се. Али опетъ нисамъ іой никако

хтео казати, да нисамь сирома! Хтео самь, да є найпре испитамъ. Нађемъ іой єдну собу и погодимъ іой єдну слушкиню, набавимъ іой клавиръ, арфу, књига, а после неколико дана прибавимъ іой и наручбине у раду, коє самь управо я наручивао, но она є мислила, да є за другогъ когъ. Я самь є недѣлно само єданпутъ или двапутъ посѣћавао, да не бы у очи падало, и да не бы свѣтъ за оговаранѣ узрока нашао.

Свака посѣта была є за мене слава. Можешъ помислити, како самь сладко осѣћао, што подъ небомъ єдно створенѣ живи, коє све што има одъ мене има, коє ничіє ніє, но моє, коє сасвимъ одъ могъ стараня живи; а ово є створенѣ одъ свега, што ми є досадъ природа лѣпогъ, смиреногъ, племенитогъ показала, найодабраніє. -- Лѣпота и скромно положенѣ Амаліє наскоро ніє више у вароши тайна была. Она узбуди позоръ свѣта. Неки се почеше о ньой са мномъ разговарати, и я нисамь кріо, и да є она сироче и небрачно рођена. Почеше іой све више и више наручбина давати, и то све кодъ куће, єръ самь іой я заказао, да по туђимъ кућама за посао неиде. Жене долазиле су къ ньой не толико наручбина' ради, но да много хвалѣну красоту дѣвойке изъ близа виде.

Єданъ данъ кадъ самь Амалію хтео да посѣтимъ стоєћи онако предъ вратима нѣне собе, чуємъ, да се она съ иекимъ мушкимъ унутра яко препире. Одма познамъ гласъ мога подполковника. Кадъ врата отворимъ, сусмотримъ, да є хтео насилу полюбити. Я га за нѣгово непристойно владанѣ укоримъ, но кадъ видимъ да се нѣшто подсмѣва, я ти га счепамъ, и на врата избацимъ, да низъ басамаке слети. Онъ мишляше, да му є тимъ честь повређена, и позове ме на удвой. Я му одговоримъ, да се не заноси, и да се тога окане. Ал' садъ цѣо официр-

скій коръ почне претити, да са страшльивцемъ неће више подъ єдномъ заставомъ да служи. Страшльивацъ нисамъ био, зато отидемъ на боиште безъ оружја, и рекнемъ будали, ако башъ оће да буде убилацъ, я му се даємъ, некъ ме убіе. На то ме почну онъ и официри сасвимъ страшно псовати. Они су мислили по своме дивлячкомъ увѣрењу, тимъ ће се моя честь смртно ранити, ако се они онимъ гадпимъ псовкама сами обесчешћаваю. Я ій на то запытамъ, заслужую ли они безобразни дерани, кои поштеногъ човека на улицы блатомъ туку, да ій мы зато почитуємо, а оногъ поштеногъ човека да напротивъ као безобразника и невалялца зато презиремо?

Другій данъ на паради преда ми сасвимъ изненадно генералъ съ краспимъ словомъ єданъ одъ двора ниспослатъ орденъ. Ово є было іошъ задоцнѣный плодъ мои прећашньи сношеня съ баронпцомъ Мозера, и дѣло нѣногъ стрица попечителя рата. — Ту звездицу съ пантльикомъ я нисамъ могао по моимъ понятіяма заслуге, никако примити. И башъ да самъ за отечество, заслужанъ био, я бы се стидио, да съ похваломъ те заслуге, вукући є свакій данъ са собомъ, свѣту очи избадамъ. — Моє постояно противленѣ, да никако ону свилену крпицу съ комадићемъ метала примити нећу, было є у свима годишняцима (кроникама) цѣле монархіе нечувено. Моє израженѣ: да се дужность и добродѣтель немогу наградити него само признати, да свакій вѣрни граћанинъ испунява свою дужность, ако му се и непризнае; и да га на свакій начинъ неће нико моћи приморати, да се за оно што є учиніо, другимъ людма хвали; — овакова израженя была су якобинство и лудость. — Генералъ се разяри и почне бѣснити. Садъ предстану официри за оштећену ймъ по ньіовомъ мнѣнію честь. Мене ставе подъ затворъ,

а после неколико недѣля одпусте ме сасвимъ изъ войске.

Я самь съ тимъ было задоволянъ. Одма се почнемъ одѣвати по своіой вольи; т. є. не по владаюћой француз-кой моди, но скромно, лако, угодно и природно, као што насъ све овдѣ у Флѣлу видишъ. Люди избече очи, и поми-сле да самь полудіо, и то тимъ пре, кадъ дознаду, да ни-самь сирома' него напротивъ найимућнїи човекъ у зем-љи. Само є Амалія знала, зашто тако чинимъ. Я самь іой моє мнѣніє о данашнѣмъ свѣту и моє основке жи-вота саобштіо. Она се као дѣте природе съ моимъ ми-слима сложи, и почне по моимъ основцима живити. Што є Амалія башъ овако као и я мислила, неби требало да се поносимъ, єръ бы она и на друга мнѣнія, коя одъ ме-не чує, пристала. Она є мислила, она є осѣћала оно, што и я; нѣна є душа, тако да рекнемъ, у моіой души раз-топлѣна была. Нѣна учтива, дѣчія любавь пређе, безъ да осѣти, у найчистію, стидльиву и срдачну любавь невѣсте, а и я се себи учинимъ, да самь за оца нѣногъ одвећъ младъ.

Кадъ іой єданъ данъ реко да самь намѣранъ на своя добра за свагда отићи, замоли ме она за дозволѣнѣ, да мо-же са мномъ ићи, єръ ће, рече, срећна быти, ако ме та-мо и као слушкиня служи! А кадъ іой я затежући ре-ко, да желимъ тамо оженити се, она клону, и са склоплѣ-нимъ рукама одговори ми: „Тимъ болѣ, твоя жена неће вѣрнію одъ мене слушкиню наћи.“ Али, рекнемъ я, моя будућа супруга немисли ни садъ о теби тако добро, као што ты заслужуєшъ. — „А шта самь іой я већъ скри-вила?“ одговори она дигнувши главу са цѣлимъ поносомъ невиности. „Покажи ми твою невѣсту, па ћу я нѣну на-клоность и почитанѣ измолити и заслужити.“ Я є одве-

демъ къ великомъ огледалу, покажемъ унутра и рекнемъ збунѣнъ, ето моє невѣсте! — Она се при овимъ речима прене, побледи и погледа ме своимъ великимъ плавимъ очима, у коима пытанѣ єдно изумре, и рекне тадъ дрктећи: „нешто ми є мучно!“ притомъ падне као одъ смрти поражена на землю, я викнемъ слушкиню, и савъ одъ ужаса малакшемъ.

Кадъ Амалія къ себи дође, отвори очи и образи іой после сана несвѣсти орумене. Насмѣне се благо на мене, и нађе се у чуду, зашто смо я и слушкиня тако брижни. Мало по мало текъ сѣти се шта є было. У првый ма‘ мислила є да се одъ обичногъ сна пробудила. Я се неусудимъ, одма разговоръ на збывше се да окренемъ. Текъ кадъ се слушкиня удали, рекнемъ іой: „Амаліо, зашто си се одъ огледала уплашила? Зашто несмѣшъ ты моя невѣста быти? Говори слободно, я самъ на свакій одговоръ спреманъ.“ — Она зарумени, и почути подуже, оборенимъ къ земльи очима, — Зашто несмѣшъ? запитамъ я опетъ. — Она уздане и погледа къ небу: „Несмѣмъ о боже, зашто да несмѣмъ! А шта бы смѣла друго чинити, но што ты оћешъ? Заръ могу блажена быти, заръ могу дисати, безъ тебе? Была твоя слушкиня, была твоя невѣста мени є свеєдно, єръ я осѣћамъ само єдну любавь за тобомъ.“

Докъ самъ я овако у предворю небесномъ живіо, цѣла варошь одъ чуда да полуди; мои сродници съ очеве и съ материне стране да се упропасте, и да очаяю, каеъ чуше, да самъ я данъ могъ вѣнчаня до после кратког времена огласіо. Баронъ, одъ старогъ племићскогъ порода, кога су предци у служби кралѣвской найвиша достоинства заузимали, кои є съ првимъ породицама земље сроданъ, тай баронъ обезчешћава своє име, не съ

тимъ што какву племићку одъ млађи времена, или кћерь отмѣногъ грађанина, или баръ каквогъ поштеногъ занатлїе за жену узима, него просячку дѣвойку одъ небрачногъ порода! — Почеше ми сви сродници у писмама претити, да ће ме се свуда явно стидити, да ће ме одъ свакогъ наслѣдства исключити, да ће ме посредомъ височайше власти приморати, да одъ овакове луде намѣре одустанемъ. Но сви се са своимъ претняма задоцне, єръ непрођу ни петнаєсть дана, а Амалія є была са мномъ вечъ предъ олтаромъ вѣнчана.

А што да ти све оне лудоріе причамъ, коє су люди надвладани неразумнимъ своимъ предрасудама, чинили, како самъ се я рѣшіо быо, да као поштенъ и природанъ човекъ живимъ, строго по законима истине, презирући сваке друштвене заврзетме, свако чаушко превіянѣ и кривлѣнѣ, свако по странимъ нравима покварено воспитанїе, сваке таконазване отмѣне учтивости и пристойности, но притомъ имаюћи свакадъ предъ очима човека достойно и улюдно владанѣ. Я самъ свакомъ казао ты, а и одъ свакогъ очекивао самъ, да ме тако зове, но ова искреность моя поплашила є люде, да су ме се као кужногъ клонили. Моя брада изиђе на подсмѣй; моє пристойно поздравлянѣ на улици безъ чавкунскогъ скиданя капе сматрало се као найвећа неучтивость. Али и я се недадо, да ме збуне. Знао самъ, да єданпутъ морамъ овако путъ къ момъ блаженству прокрчити. Хтео самъ се увѣрити, да ли є у 19. вѣку дозволѣно човеку, у европской вароши живити съ презрѣнѣмъ свію лудорія, свію изопачени понятія о чести, нравима, праву, пристойности, свію смѣшни титула и комплимента, кои ништа незначе? И немислећи на то да кога увредимъ и разжалимъ, или да кога зато укоравамъ, што у предрасудама

живи, што є заблудіо и нрави изопачіо, — тежіо самь тимъ пре, да се свакомъ услужанъ укажемъ. Тражіо самь да се съ людима, одъ кои самь се по споляшньости и по унутрашньости разликовао, добротомъ и благочинствомъ помиримъ. Али све забадава.

Зато се преселимъ на моя добра овамо у Флієлъ. Мило ми є было, да се съ моимъ селянима упознамъ и дружимъ. Они су были онда пола дивляцы, невольницы. Пузили су предъ своимъ спаіомъ као робови. Ни єданъ ніє умѣо ни читати ни писати, а при томъ свакій є было лень и безнраванъ. Леньовати, піянчити, свађати се и туђи было є ньіово блаженство; суєвѣрство было є ньіовъ вѣрозаконъ, мртво, идолопоклоничко обожаванѣ форме ньіово побожанство, а превара и лажь ньіова мудрость. Я намислимъ, да изъ овы скотова люде начинимъ. Одма затворе оправимъ и єдну велику школу озидамъ; я и моя Амаліа посѣћавали смо сваку колебицу, коє су као смрдльиви свиньци быле. Запретимъ найстроżіомъ казни, да се свакій чисто држи. Кои бы се тимъ наредбама успротивіо, тога самь бацао у затворъ, напротивъ послушне награђивао самь поклономъ столица, астала, огледала и другогъ покућанства и посуђа. Скоро затимъ доведу се куће у найболыій поредакъ. Одма спочетка забраніо самь селянима да се не играю картій, да не пію ракію и каву, да се не туку, не псую, не проклиню и т. д. кои є противъ овогъ грѣшіо, тога самь люто казніо, кои се напротивъ крозъ читавъ мѣсецъ ничимъ ніє обвинити могао, томе самь кулученѣ опраштао. Старогъ пароха одпустимъ съ пензіомъ; а на нѣгово мѣсто изаберемъ єдногъ младогъ, ученогъ и вредногъ свештеника, кои се сасвимъ у мыслима са мномъ слагао. За учителя съ добромъ платомъ поставимъ єдногъ младића, кои се кодъ Песталоціа у Швай-

церской учіо, и довршимъ помоћу ова два помоћника, преображенѣ мои‘ селяка. Я самь држао самъ двапутъ у недѣльи школу, и то съ дораслимъ момцыма и съ младимъ людима; парохъ са старіимъ мужевима и са старцима; моя Амаліа съ одраслимъ дѣвойкама и съ младимъ женама; а попадія са старіимъ женама. Я начинимъ свой дѣци друге нове альине као што іи и садъ видишъ, а тако исто и Амалія преобуче о нашемъ трошку и све дѣвойке.

Школа и затворъ су дѣйствовали, но іошъ више себичность. Момци, да ми по вольи учине, пусте сви браде. Браду носити забраніо самь быо невольнима, само слободни могли су се у томъ са мномъ уравнати. Робове треба стрићи. Я отворимъ свакомъ врата къ слободи. Кои є своя поля по моима прописима найболѣ быо урадіо, томе самь ій за малу одкупну аренду уступіо, а таковогъ самь и одъ неволѣ (работе) ослободіо. Кои се у другой години као найштедльивіи, найприлѣжніи, найразумніи показао, томе самь дао подпуну слободу кућу нѣгову као савршену собственость, поредъ тога єданъ заямъ у новцу, єдну почестну альину по формы моє альине скроєну и дозволѣнѣ, да браду носити сме. Већъ при свршетку прве године имао самь повода и права или управо дужанъ самь быо, да неколико больи породица одъ свію терета ослободимъ; ове су породице и пре могъ доласка одъ больи быле. Ово подражи кодъ млоги‘ зависть, кодъ свію напрезанѣ, да се овимъ одабранимъ успореде, и то тимъ више, што су свакадъ по неколицина одъ ослобоћены при суђеню поредъ мене сѣдили, и надъ преступницима судили. Ове засѣдателѣ бирали су свакадъ сви слободни сами изъ своє средине.

Докъ самь я овдѣ живећи слабо за свѣтъ маріо, у

толико више маріо є свѣтъ за мене. Сасвимъ непредвидно дође по налогу попечительства, коє су мои сродници издѣйствовали, єдна изванредна комисія, да станѣ могъ душевногъ здравля и могъ иманя изпыта. Извикали су ме были за луда, и за бѣсногъ расипача наслѣђеногъ и своегъ иманя. Господа комисіюнци баръ се неколико мѣсецій начастише. Незнамъ какво су извѣстіе о мени предали, по свой прилици не башъ найболѣ, єръ самъ заборавіо быо, да свакомъ по кои жуѣакъ у руку спустимъ. О доброѣи извѣстія судимъ по тому, што ме попечительство безъ обзира на моє жалбе и на моє одпоре, као слабоумногъ сматраюѣи, осудило, да само у граници свои добара живити могу, и то подъ врѣовствомъ єдногъ старателя, кои ѣе и о момъ владаню и о момъ иманю бригу водити, и напослѣдку ме одъ свакогъ мѣшаня съ каквимъ странцемъ чувати. Среѣа моя, те є тай старатель поштенъ и разуманъ човекъ быо; зато се мы наскоро сложимо и пріятельи постанемо. Кадъ моє рачуне прогледи, зачуди се човекъ о точности и строгости могъ куѣеня, и увиди, да я овимъ начиномъ и постепенимъ укиданѣмъ работе и кулученя више добыямъ нег‘ да губимъ. У нераду своемъ помогне ми и онъ да изъ мои работа слободне люде стварамъ. Онъ измисли притомъ іошъ понека добра средства, као н. п. да ослобоѣени дужни буду крозъ петъ година рачунъ о своимъ расходима и приходима предъ судомъ полагати, за сигурность, да се небы покварили и тайно у прилѣжности попустили. Овай добрый човекъ приволи се преко мѣре нашемъ Фліелскомъ животу, єръ увиди, да намъ слабо кои коракъ ніе сасвимъ за рукомъ испао. Вечъ друге године одликовали су се мои селяци одъ свію изъ сусѣдны предѣла, штедньомъ, паметнимъ куѣенѣмъ, знанѣмъ и поштенѣмъ. Свуда су іи звалп Херикуѣане, и за-

иста у оближньимъ мѣстима мисле и садъ люди, да су Флієлци у другу неку вѣру прешли.

Старатель и туторъ призна, да є моє мнѣніє о свѣту у главномъ сасвимъ умѣстно. Онъ пожели шта више, да се свуда люди къ вечьой простоћи и истиноћи у нравима, обичаима и животу поврате. Само брада му є мрска была. Свой крутый перчинъ у потильку и напрашакъ у коси браніо є юначкій; и тыканѣ (разговоръ са ты) было му є необично и противно, па зато ніє Амаліи и мени за живу главу ты могао рећи. Међутимъ нѣгово извѣстіє о мени после єдне године нѣговогъ старательства, и почемъ є мой начинъ управляня съ иманѣмъ правительству саобштіо, учинило є, те располаганѣ съ иманѣмъ опетъ мени самомъ оставе, но привремено съ томъ обвезомъ, да сваке године о томъ рачунъ полажемъ. — Сва ова незгода за мене произишла є одъ мои‘ сродника. Они су тврдо увѣрени были, да самь я съ памети свръшо, премда ме мой доондашньій туторъ за чудноватогъ особеняка издавао. Због тога и изъ узрока, да небы моимъ поновлярскимъ говоромъ, т. є. да небы тимъ, што самь свуда явно и смѣло оно говоріо, што є природи и разуму угодно, другомъ на досади и на уштрбъ быо, забране, да безъ особитогъ височайшегъ дозволѣня, изванъ границе мои добара нисамь изићи смѣо, другимъ рѣчима, да велику европску лудницу несмѣмъ лично посѣтити, но да само могу о ньой у новинама читати. Али ова забрана была ми є башъ по вольи.

Ето вечъ има скоро петъ година, како у овомъ момъ блаженомъ усамлѣню живимъ. Изићи у полѣ, помотри моє ньиве и ньиве наши селяна, наше шуме, наша стада и обиталишта! Ты ћешъ у свему наћи цвѣтаюће, одпре овдѣ необично благостанѣ. Сви мои кулучари слободни су.

Само єданъ піяница и єданъ суровый леньштина нехтедоше се никако поправити. Піяница умре. Оногъ другогъ немогоше ни награде ни казни на болѣ окренути. Али кадъ сви Флієлци браду пустише, и самъ онъ голобрадъ остаде, то га поче чудновато мучити. Међу толикима, бияше онъ самъ іошъ работникъ и безъ браде. Ту срамоту ніе више сносити могао. И онъ се поправи да бы поштено међу поштенимъ людима живіо.

И мой є парохъ имао због себе и своїъ стада доста муке съ конзисторіомъ. Но и то прегрми преко насъ, и мы остадосмо на миру.

Я садъ не само што моє слободне селяке за судіє поставлямъ, него самъ іошъ на волю оставіо, да сами себи власти бираю. Чувство чести є већъ у ньима узбуђено, они осѣћаю своє човечіє достоянство. Покадкадъ по гдѣ кои одбраніи ручаваю заєдно са своимъ женама кодъ мене. Я самъ съ ньима у свему раванъ, као да самъ іимъ другъ. Мы носимо єднаке альине, то чини, те су они спрамъ мене искрени, безъ да граняце учтивости икадъ прекораче. Предъ старіимъ мораю млађи устати и капу скинути, али себи равномъ нико капу нескида. Свака доказана злобна лажь кодъ насъ є злочинство као и крађа. Како они сами себи суде, много су строжіи него што самъ я икадъ био. Покадкадъ морамъ ньіове пресуде да ублажавамъ. Школе су намъ, што могу болѣ быти. Дѣца, коя су даровитія, уче и свѣтску исторію, познаванѣ землѣ и нѣны држава и народа, науку о мѣрењу земаля и о зиданю кућа. У цркви пѣваю момци четворогласно пѣніе по нотама.

Али, любезный Норберте, болѣ бы было, остани само неколико дана кодъ насъ, па ћешъ све ово своимъ очима видити; ако можешъ, остани и неколико недѣля.

Разговоръ на гумнћу више Флієла.

Тако є причао Оливеръ.

Морамъ признати, све што ми є причао, све што самь у Флієлу видіо, врло є яко на мене подћйствовало. Дивіо самь се нћговой крћпости волћ, нћговомъ благодатномъ ствараюћемъ духу, и сажалћвао самь судбу нћгову, што га є свћтъ тако рђаво разумћвао и осуђивао. Я самь радо моє задржаванћ у овой величественой Оази продужіо, и да ме ніє мой пріятель толико наговарао и да ме ніє красна бароница своимъ дражеснимъ умиляванћмъ толико молила. Заиста є Флієлъ права Оаза, цватеће острово у пустиньи окружаваюћи га предћла. Єръ како се на ову землю ступи, како се изъ песковиты или баровиты околны предћла, изъ грдны подивлячены єловы и боровы шума, изъ сиромашны, прлявы, неуредны села, пуны кошара и покварены людій — изиђе, ступи човекъ напрасно на землю, коя се више зелени, и коя улюдніє люде рани. Флієлъ є преће пунъ кошара быо, коє су се садъ у пріятне кућице преобратиле; я самь ін често шетаюћи се съ бароницомъ разгледао; и овдћ су быле баруштине, коє се садъ само по дугачкимъ, подземнимъ одводнимъ каналима, напунћнимъ каменћмъ и земльомъ покривенимъ познає; и овдћ су были робови, кои су предъ своимъ спаіомъ а іоштъ више предъ нћговимъ званичницима дрктали, но за лећима и єдногъ и другогъ варали; садъ пакъ примћчавамо люде съ правимъ и смћлимъ ходомъ, кои барона за себи равногъ држе, — али съ каквомъ дћтиньскомъ оданости и любави вію се они садъ око нћга, и око нћгове породице! —

Ово преиначенћ за тако кратко време, наличило бы на какво чудо, кадъ се не бы знало како є Оливеръ при томе

мудро и постояно поступао; како є онъ полако изъ заповедаюћегъ спаіє претворіо се у учителя и отца свои селяка. Како є онъ своє селяке ньіовомъ собственомъ користћу къ добру и радньи маміо: како се онъ нигда ніє на ньіову признателность, на ньіовъ разумъ нити на ньіова чувства побожности и поштеня осланяо; него онъ ій є съ почетка выше поправляо него што ій є учіо, и осланяо се на ячину млогогодишнћгъ упражнявања, и уздао се у прирасћуюћу младежь. За то онъ, бароница, свештеникъ, и учитель, предузму наставлянћ свію; и од'туд' є то што су судіє, и кметови по всћой части све млади люди одъ двадесетъ и петъ до тридесетъ година, были; баремъ я нисамь ни єдногъ одъ стараца селски међу ньима видіо.

Али то све неприпада овдћ. Я оћу само судбину могъ пріятеля да причамъ, али не, како онъ своє подчинћне изъ ньіовогъ задивляченя у люде ствараше.

Кадъ ми є Оливеръ свое кућне тевтере отворіо, и доказао, да онъ са свонмъ преиначенћмъ одъ прихода ништа иегуби, него іоштъ више, него што су нћговъ упокоєный стрицъ и нћгови предци имали, добія; смћшећи се рекне ми: „Садъ видишъ Норберте, гдћ є лудость, или у Флиєлу или у кралћвой престолной вароши? Зато што я выше добіямъ него други, поступа се самномъ као съ распикућомъ, и морамъ сваке године страномъ човеку, кога ми за прегледанћ мои рачуна шалю, и найманьій мой кућевный посао показати.“

— Зашто се не тужишъ на тай поступакъ? то є неправда, то є насиліє.

„ Моє бы тужбе быле суєтне. То ніє одъ суда, него то є прекимъ путемъ попечителство издало свою заповћсть, и садъ ніє то лако покварити. Попечителство несме одъ тога одступити, єр' бы тыме признало свою

погрѣшку. Комисія коя сваке године долази, небы такође своє мнѣніе зато дала, єр' бы изгубила єдно лепо путованѣ, и накнаду зато путованѣ коє я одъ моій новаца плаћамъ. Најрадіе сносимъ то што су ме овдѣ на добро мои предака као у заточеніе послали. Садъ Норберте кажи право, шта ты мыслишъ о свему томе?"

— Я ти исповѣдамъ Оливеру, да самъ сумняо о тебы, и да самъ те сажалѣвао, кадъ самъ къ теби дошао; али садъ о теби мыслимъ са свимъ другчіе, и овай нашъ састанакъ и разговори, остаће ми као найлепшій споменъ у животу. Свуда су те огласили да си будала; коє ты заиста ниси, него као што рече твой надзиратель, ты си єданъ добрый, поштеный и чудноватый особенякъ.

„ Особенякъ, необичанъ човекъ? Єсть, то су права имена оны, кои се одъ будалаштина свога времена отргну. Діогена Синопу звали су такође будаломъ; Катона педантомъ; Колумбъ по улицама Мадрида быо є за будалу сматранъ; Олавидъ инквизиціи преданъ; Русо од' жителя бернски изъ своґъ прибѣжишта изтеранъ; Песталоцы од' многій своій земляка међу луде причислѣнъ, зато што се онъ са сиротиньомъ, просяцыма и дѣцомъ радіе дружіо; него са тако названымъ отмѣнымъ али суетнымъ свѣтомъ. И ніе ли то єданъ опоръ укоръ на васъ саме, што вы мене зовете особенякомъ, мене, кои своє одъ Бога примљено право, паметно и природно мыслити, говорити и радити, и ништа выше — уживамъ."

— Не Оливеру, нема пребацываня, ни свѣту ни тебы. Нико ти небрани паметно и природно мыслити и радити; али такођеръ треба да штедишъ и права другій, по ныовымъ саданьимъ понятіяма, обичаима, а и по ныозыимъ предрасудама, мыслити, говорити и радити, докле они или ныова дѣца паметніи небуду. Сви люди немогу философи быти.

„ Заръ ïи нисамь я чувао? Заръ самь я туђа права повредіо?“

— Немой ми замѣрити, али тако є, Поставляюћи твоє основе и обичає, противу свію обшты обичая и основа, завадіо си се са оныма съ коима си живіо, и тако ниси учиніо ни половину добра и ползе, од‘ онога што бы могао учинити. Христосъ узео є юдейске обичає, шта више понизіо се млогимъ юдейскимъ предрасудама, само да бы могао болѣ са своіомъ наукомъ напредовати. Найпосле, шта значи єдна смешна мода, и шта важи то, ако ко годъ дугачакъ перчинъ или браду носи, или ако ошишанъ и обриянъ иде. И я такођеръ признаємъ да є чудновато особи само єдной рећи в ы; али шта шкоди тай обичай? Ты знашъ да су и Грцы и Римляни у вишеброю, говорили о себы. Ты знашъ шта значи и в ы и т ы. Па ето одатле можешъ видѣти, да си ты подигао ратъ на савъ свѣтъ, почемъ си одъ до садъ владаюћегъ обичая одпао, и свакомъ твоє т ы почео намећати. Ко на све нападне, съ тимъ се сви туку. Бы л‘ се ты могао томе чудити?

„Я се томе ни мало нечудимъ, єрбо я самь се томе надао. Неспоминьи ми Христа за примѣръ, као што чине они, кои сву свою леньость и невалялство са побожнымъ претваранѣмъ, у изопаченымъ изразима библіє, крію. Сынъ Божій са своимъ сувременыцима, имао є већа и важнія дѣла да свршує, зато є ћутомъ прелазіо поредъ маньій лудорія; али я само имамъ посла са овыма, и баремъ нећу силома и преко своє волѣ, да барбарство фалимъ, правдамъ, или да и я участвуємъ. Іошгъ толико права баремъ дає се човеку, овде на земльи међу людма, да онъ може свой разумъ употребити.

— Мой пріятелю, као што ми се види, то ти ніє нико

браніо; али ніє ти дозволѣно было, непазльиво другима саобштавати твоя убѣѣења, особито кадъ су она явно противна постоєћемъ поредку, и кадъ могу замрсити дружевный животъ. И ты самъ у Флиєду съ почетка твоимъ селяцыма быо си строгій господаръ; и нисн ій одма, него мало по мало у слободу довео. Ты си знао добро, да бы зло было дѣцы у невѣшту руку ножъ дати, кои у вѣштой руки човека од' велике є ползе. Шта бы ты казао, кадъ бы єданъ одъ твоій подчинѣны и прости селяка, на єдан—путъ почео говорити о истиномъ праву човечества, о барбарству и злу феудализма, и о природной єднакости людій? Заръ не бы тай реформаторъ сва твоя намѣреня осуєтіо?

„ Тако є Норберте. Али мислимъ тай примѣръ ніє сходанъ мени и моимъ дѣлима. Я нисамь нигда противу постоєћегъ поредка говоріо, ни онда кадъ є рѣавъ и несносанъ; него, я самь свагда дао Богу шта є Божіє, и цару шта є царево. Я самь говоріо само противу злоупотребленія, предрасуда и суєвѣрія, коя нису ни грађанскимъ законима одобрена. Противу вашегъ ненародногъ живота, противу вашы претвараня и неискрены поздрава и комплимента, противу вашег' неприродногъ разкоша, противу вашегъ женскогъ китеня, противу вашегъ понятія о чести и срамоти, о заслуги и нагрди, о томе самь я говоріо, и то само бранећи самъ себе, єр' вы Европцы хтели сте силомъ да оставимъ свой разумъ и своя убѣѣења, и гоните ме да признамъ да є вашъ изопаченый и неприродный животъ добаръ и лепъ.“

— Али любезный Оливеру, твоє мысли о стоєћой войсцы, о благородству роѣеня, о угушенымъ правама народа', о . . . .

„ Доста, доста! Свы тій основи, фала Богу уобште признати су за истине, али то признанѣ мртво є. Заньи кажу да су у Теоріи добри, али да немогу у животу траяти, и то изъ якій узрока. Я немамъ ништа противъ тога. И я, да самь владатель или министеръ, чувао бы се добро завести Платонову републику, пре нег‘ што бы имао филозофическій народъ. Али я самь та начела пріятельима, и мени равнима, а не народу да се буни, казивао. Я самь чиніо оно, што сада миліони или говоре или пишу. Вы бы морали половини жительства у Европи главе одсѣћи, кадъ бы хтели, да се такове ствари немысле и неговоре. И почемъ єдна половина народа тако мысли и говори, и друга ће половина окренути се на те мысли. И кадъ є єдан—путъ вышество о болѣмъ увѣрено, онда ће се све само од‘ себе лако учинити, и то без‘ државногъ комешаня и крви, то ће учинити природнымъ своимъ путемъ, крозъ побольшане законе. Заиста сбогъ тій моій начела, нису они мене огласили да самь полудіо, нити су ме збогъ тога одлучили одъ свѣта. Нико не бы ништа имао противъ тога, што бы я као Баронъ, противу неправде, барбарства, лудорія и шкоде викао и говоріо, коя су съ правама наслѣдногъ благородства скопчана; Нико не бы противъ те моє вике и говора ништа имао, кадъ бы се я съ коіомъ графицомъ или бароницомъ оженіо. Млоги тако чине. Него зато, што самь я упоредо съ моимъ говоромъ у животу ишао, што самь говоріо то самь и примѣромъ чиніо, премда никомъ шкодіо нисамь; што самь любавь єдног‘ сирочета, предпоставіо предрасуди и гордости моє фамиліє; шта самь я, Баронъ, избрао себи дѣвойку, коя ніє рођена од‘ богати и благородны родитеља — то се сматра за преступленіє. Мой Норберте, по-

гледай мою Амалію іошть єдан—путъ, погледай мою дѣцу, и мой срећный и спокойный животъ, па онда осуди ме слободно.“

— Съ таквымъ документима, за твоє право, любезный Оливеру, наравно да си страшанъ адвокатъ. Али я мыслимъ, да бы племићство тай малый грѣхъ могао ти крозъ прсте гледати, и тебе као изузетакъ сматрати. — Ты знашъ да се у данашнѣмъ времену, са свымъ блажіє о тымъ стварима мысли. Племићство ніє ништа друго, него. . . .

„ Заръ ты то вѣруєшъ? брате, немой да се варашъ о племићству, у коме, не само физіогномніє, и не само права, него такође и мысли, и предрасуде фамилія, наслѣдствене су, и тако наслѣђуюћи за млого колена немогу се избрисати. Племићство од‘ рођеня свога уврпило є себы у главу, да є од‘ болѣгъ блата створено, него остало човечество. И кадъ већъ снаги революція подвргне се, та имъ мысао остане опетъ. Заръ ниси видіо племићство француско, како є у бѣди и сиротиньи, изашло изъ своґъ отечества. Свою гордость и уображенѣ о себы самомъ, ніє оно изгубило ни онда, кадъ є своє чизме само морало крпити, и своє кошулѣ прати. Погледай у сиротиньи рођене и одгоєне млађе племиће у француской. Шта раде они? Место да се са своіомъ судбиномъ задоволѣ, туже се што су у свым‘ правама єднаки са осталимъ граћанима. Зато раде да оборе уставъ, кога бы опетъ друга революція створила.„

— Ту самь садъ уватіо твою слабость. Шта могу доказати примѣри людій друге землѣ, за, или противу людій наше землѣ ? Ко бы индіянске поглаваре, са нашымъ

племићством хтео упоредити и осуђивати. Али да оставимо то. — Него послушай ты мене. Я бы радъ было, да те са осталымъ свѣтомъ помиримъ. Єдна мала жертва од' тебе треба, да небудешъ тако іогуница, да мало одъ твоій начела попустишъ, и вѣруй ми све ће се то заборавити. А мы смо дужни ту жертву принети. Само крозъ то може се повѣренѣ повратити. А само кадъ човекъ има явно повѣренѣ, може у свѣту млого чинити.

„ Ты иштешъ од' мене єдну малу жертву Норберте! Знамъ я већъ шта є то. Ты маленкость од' мене тражишъ, а та маленкость, ништа друто ніє него да я сва моя убѣђења, начела и изъ ньи изтичуће дужности жертвуємъ. Али кадъ я моя убѣђења и начела оставимъ, у коима се састои цѣло моє быће, на што самь онда у свѣту? съ чиме ћу онда моћи добро творити ? “

— Имаћешъ съ чиме! Угледай се на друге мудре люде у свѣту, они осниваю своя начела, и чине неизбройна добра, безда се заваде и раздѣле са свѣтомъ. Зашто и ты небы могао тако? Шта можешъ ты, и са самымъ твоимъ примѣромъ, тако самъ себы оставлѣнъ, шта можешъ учинити, ако те, као што се садъ чини, сва твоя околна мѣста съ друге стране сматраю, и држе да си полудіо? —

„ То питанѣ заслужує одговоръ, єрбо изъ свію твоій питаня, то ти є найважніе. Пре свега, помисли на мою вольность и слободу' као човекъ, да я, баремъ у моіой кући, на моіой земльи, по моимъ больнимъ убѣђењма, єсти, пити, носити се, говорити и радити смемъ, по моіой вольи, а да ничіє туђе право неповредимъ. Кадъ я лудоріе,

претераность, и неприродность садашньій Европски людій, по моіой памети нађемъ, да су смѣшна, шкодльива, неприродна, и презрителна; заръ онда поредъ све моє наклоности, позива и дужности къ ономъ што є истинито и право, од‘ моє слободне волѣ никаквогъ употребленія да нечинимъ? И то од‘ стра, да небудемъ одъ нашій барбара, извѣштеній и у обичай оковани животиня, кои ништа болѣгъ неразумѣю, изсмѣянъ? — Я ти одговарамъ толико, Норберте, у колико се твоє пытанѣ непосредствено мене тиче.“

Овдѣ ућути мало Оливеръ, као да є одговоръ очекивао. Но после неколико тренутака почне опетъ: —„ У осталомъ, о Норберте, опомени се оногъ одломка изъ путованя Питеаса, што самъ ти читао, и опомени се оногъ што си самъ признао о нађеной и траженой истини. Ты самъ признаєшъ, да се човечіє друштво у Европи, далеко одъ закона природе удалило и изгубило. Вы сви признаєте, да мы управо зато млого трпити и страдати морамо; єрбо повређенѣ вѣчны божій закона носе казнь за преступнике, у себы самыма. Нико одъ васъ некріє, да сво ваше грађанско и кућевно станѣ, да ваши устави, обичаи и начинъ живота, ништа друго нису, но само боренѣ съ природомъ. Али ко одъ васъ има юнашство разума, да се простымъ и вѣчнымъ уредбама божіимъ, поврати ? Тога юнашства нема! Та одважность мене ніє оставила. То є ипакъ добро, да баремъ поєдиный, небринући се шта ће свѣтъ рећи и оћел‘ се смѣяти, примѣръ чега правог‘ и доброгъ, у животу, поставе. Добро є, да поєдиный устану, кои са слепаріяма и занешеностима овог‘ свѣта, неправе никакве уговоре, него явно почну ратовати. Єрбо предикама, и говоромъ у школи и у

театрима, похвалама природи и истини, неће се ништа учинити. Вы говорите, филозофирате и пишете непрестано, а учительи остаю непрестано, као што су и были, па и ученицы како ће другоячій быти. — Зато є добро да по гдѣ—кои, примѣромъ своимъ помогне извѣсти друге у правый животъ. Наравно да ће они съ почетка быти сажалѣвани и изсмѣяни. Али мало помало навикну се очи суврeменика на та чудновата появленя. И напослѣдку каза ће се; „али и пакъ тай човекъ у нечемъ има право.“ Найпосле, одваже се млоги полако у гдѣкоимъ стварма слѣдовати му. И, ко є човечество, или неку малу часть човечества, само єданъ коракъ природи приближіо, тай є у своимъ животу доста учиніо. — Млоги имаю обичай опорочавати онога, кои право чини, само зато, што мрзе, да управо онай има ту одважность да чини а не они. — Зато што я безъ разкоши, и без‘ страны пића и єла, живимъ; зато што се угодніє и за око лѣпше одѣвамъ; зато што я честь мушкой брады повраћамъ; зато што се я одричемъ права могъ благородства,и што нећу да важимъ више, него онолико колико собомъ вредимъ; зато што самь се оженіо изъ сиротиньске класе, недржимъ да самь пониженъ и обезчестѣнъ; зато што я честь удвоіомъ неповраћамъ, и што я знакъ моій правы или излаганы заслуга, нећу на прсыма за гледанѣ да носимъ; зато што моє робове у слободне люде и пріятелѣ претварамъ; зато што я лажъ презиремъ, а истину безъ стра изповѣдамъ! зато мой Норберте са мномъ поступаю као лудымъ човекомъ, и то садъ у деветнайстомъ вѣку, и то поред‘ свегъ тога, што я по здравомъ разуму живимъ, ништа противъ земальскій закона нерадимъ, никоме зло нечинимъ, млогогъ усрећимъ и на добро упутимъ, нигда праву пристойность ненару-

шавамъ. Ето ти Норберте мог‘ одговора, на твоє пытанѣ. Садъ прекинимо разговоръ о томе.“

Мы свршимо разговоръ. Я загрлимъ тога поштеногъ особеняка, и придодамъ му у шали: „Мы имамо єдну пословицу, коя каже: „што є одвеѣ‘ оштро, изкрза се.“

После нѣколико дана оставимъ га я. Споменъ на Флієлъ, остаће ми као найпріятній споменъ у животу. Нећу ни то прећутати, да, кадъ бы читавъ свѣтъ, у лудило мога Оливера пао, да бы я съ радостћу’ єданъ одъ првы таквы будала постао. Мы смо од‘ то доба єданъ другомъ опетъ почели писати; и я самъ учиніо као некій завѣтъ, често у тай срећный Флієлъ путовати.

БАСНЕ.

СТАРАЦЪ И СМРТЪ.

Крај бремена дрва єданъ старацъ сѣдне;
Овладанъ слабости, уздишући рекне:
„Гдѣ си веће, гдѣ си, о смрти проклета!
Што недоћешъ да ми свршишъ тужна лѣта?
Већъ ме гледашъ да се у старости мучимъ,
Подъ бременомъ дрва да се вако гучимъ:“
Смртъ се яви старцу, и рекне: „Шта хоћешъ,
Те ме непрестано уздишући зовешъ.
Мене ево старче, я самь похитала,
Позиванѣ твое я самь саслушала;
Већъ и сама видимъ, да си посустао,
Садъ ми кажи само, зашто си ме звао?“
Старацъ се уплаши, и главу обори,
И негледећ‘ у смрть, тихо проговори:
„Звао самь те, да ми помогнешъ подићи
Ово бреме дрва — морамъ кући ићи.“

СЕЛЯКЪ И ПСИ

У пустари некой — єднога селяка
Затеку снѣгови, и зима опака.
Тешко време доће, и селякъ остане.

Безъ припреме зимске, безъ хлѣба и хране,
Онъ заколѣ ондѣ две дебеле овце,
Ал‘ поѥде и ньи, и изпразни лонце,
Кадъ снѣгови почну падати све горе,
Онъ заколѣ вола изъ плуга што оре.
Онда пасъ найстарій режећи с‘ протегне,
И млађима псима уздишући рекне:
„Већъ изъ ове куће треба у свѣтъ поћи,
Єрбо може скоро редъ и на насъ доћи,
Хайде да бѣжимо, докъ є за раніе,
Поєшће насъ газда — овдѣ шале ніе.“

ОРАО И НЂГОВО ПЕРО.

На високой грани орао сѣђаше,
И за себе лова около гледаше.
Ал‘ на свѣту овомъ по често се случи
Оно, што насъ стара пословица учи:
Да остриженъ често онай кући доће,
Кой за туђомъ вуномъ неправедно поће.
Тако и тогъ Орла, што самъ лова жели,
Сакривенъ испрека ловацъ устріели.
Яданъ ор‘о своя лака крила пови:
„А мой тужанъ лове, тако л‘ те улови?“
А када погледа, гдѣ є стрѣла была,
И угледа перо изъ орлова крила,
Коє є на стрѣли приденуто было.
И ту смртну стрѣлу на нѣга водило:
Онда ор‘о писне, и падаюћ‘ доли,
Рекне: Садъ ме рана двапутъ више боли,
Єрбо вићу; све є на свѣту невѣра,

Кадъ ме сама моя убіяю пера.
Ниє ми толико ни на стрѣлу жао,
Ал‘ на моє перо! — яо мени яо!“

РАСТЪ И ТРСКЕ.

Растъ силнимъ се вѣтромъ изъ землѣ извали,
И извалѣнъ тако у рѣку се свали.
Покрай вите трске вода га носаше,
И у бѣди своіой растъ трску питаше:
„Кажите ми како, о вы трске танке!
Издржите вѣтре велике и яке,
Кадъ я ‘вако сталанъ, высокъ и дебео,
одъ силногъ се вѣтра нієсамь отео ?“
„Е тако є!“ рекну віюће се трске,
„Мы се превіямо, и ниєсмо дрске,
Свачемъ одь насъ ячемъ мы се прикланямо,
И за свакимъ вѣтромъ мирно с‘ повіямо.
Вы растови за то често се ломите,
Што свакоме вѣтру снажно пркосите.“
Често є се болѣ съ пута уклонити
Ономъ, коме ниси кадаръ одолѣти.

ПАСЪ И НѢГОВА СѢНКА.

Єданъ комадъ меса пасъ овчарскій нађе,
И усамлѣнъ да бы поєо га слађе,
Носаше г‘ у зубма покрай єдне рѣке,
И сгледа у води образъ своє сѣнке.
Учини му с‘ да то друго псето има

Много већій комадъ у своимъ зубима.
За то лапне зубма, да дочепа сѣнку,
А комадъ изъ уста падне му у рѣку,
Комадъ меса одмахъ на дио рѣке оде,
Зачуђено псето остане край воде.
— Много людій има, кои проћу луће,
Кадъ се полакоме на иманѣ туће,
Пословица каже: „Кои жели веће,
Тай изгуби често и своє изъ вреће.“

ЛАВЪ И МИШЪ.

Мала дѣцо чуйте! приповѣдку єдну,
О маломе мишу — али за васъ вредну.
Изъ те приповѣдке видите — на свѣту
Какви с‘ у животу случаєви плету.
Послѣ дугогъ лова, лавъ утруђенъ легне,
У дебеломъ ладу безбрижно с‘ отегне,
И текъ што є хтѣо да затвори очи,
А мишъ одъ некуда на леђа му скочи,
Лавъ се тргну брзо, и миша ухвати,
И лютито почне на нѣга викати:
„Заръ ти мала хуло, кодъ толики међа,
Нађе да се играшъ око мои леђа,
Да ми недашъ мирно у сну почивати?
Чекай, садъ ћешъ добро ти лава познати.“
Мишъ у лавльой шапи почне цiюкати,
Пола мртавъ одъ стра‘ почне се правдати;
О ты силный лаве, царе животиня,
Я самъ погрѣшiо, цѣла є истина;
У твоiой самъ власти, можешъ ме убити,

Ал' какву ћешъ славу са тиме добити?
Но пусти ме жива, опрости ми сада,
А я ти згрѣшити већъ нећу никада."
Лавъ се самъ насмѣе, и одпусти миша,
Мишъ весео оде исподъ сува лишћа.
Прошло неко време и лавъ зе ухвати
У ловачку мрежу, и почне урлати.
Одъ лавове вике єчала сва гора,
Мишъ позна по гласу свога добротвора,
И потрчи одмахъ, у помоћь му дође,
И одъ замке уже започе да глође.
Послѣ дугогъ труда мишъ къ намѣри доспѣ,
Те прегризе уже, а мрежа се проспе.
Ето вид'те, дѣцо, тогъ лава силнога,
Спасена одъ смрти одъ миша малога.
Сѣтите се свагда поредъ ове приче:
Посѣяно добро макаръ кадъ изниче.

ПЕСМЕ.

НАДПИСЪ НА ГРОБУ ЄДНОГЪ ПСА.

(Прев. изъ Байрона.)

Када човекъ умре и у пра се ствара,
Кой заслуга нема, али има пара.
Вѣштацы се често, брижљиво потруде,
На нѣговомъ гробу, да споменикъ буде.
Ал‘ спомен‘ некаже, выш‘ мртвог‘ какав‘ є,
Нег‘ какав‘ трбало б‘ у животу да є.

А сиротно псето, пріятель найверніи,
Противу душмана, бранитель ватреный
Коє — то сведочи, свака поноћь глува,
Само живи зато, да своґъ газду чува,
Нѣму нема славе! — кадъ му с‘ сврши животъ,
На ђубре га баце, ил‘ одвуку за плотъ.
А човекъ — скотина! — без‘ икаквоґъ стида,
За опроштай грѣха, свѣтъ за гробомъ зида.

Човече! животно, єднога минута,
Ты робе на ког‘ є тамница метнута,
Све што т‘ добро позна, то одъ тебе бежи,
Степен‘ за дверъ неба, твой найниже лежи.
Любишъ одъ беснила, — пріятель си варльивъ,
У смею, у плачу, у свему си лажльивъ.

Кромъ имена твога, зверъ си найчуднія,
У животномъ свакомъ, крвь є човечнія.
— Вы, што кад‘ год‘ ову, плочу угледате,
Нежал‘ те никога, кадъ є прочитате;
Пріятелю єдномъ, диго споменъ тамо,
Кога вы незнате, ког‘ я позна само.

ЮНАКЪ ДУНАВОМЪ ПЛИВА.

(Прев. изъ словенски народны пѣсама.)

Стои, стои лепо полѣ,
Полѣ дуго и широко:
По средъ поля иде стаза,
Стаза дуга утрвена,
А по стази иде мома,
Прелієпа млада мома,
А у воду тію гледа,
Тію воду бистрый Дунавъ.
Ой, у води, у Дунаву
Ил‘ є сунце, или месецъ?
Ніє сунце, нит‘ є месецъ,
Већ‘ младъ юнакъ Дунавъ плива!
„Пливай пливай младъ юначе!
И на край ми ты припливай.“
Како ћу ти припливати,
Кад‘ ме моя оштра сабля
У дунаво ладно вуче.
Моя лепа светла пушка,
Она мене на дно спрема.

ЛИСТЪ.

(По єдной франц. пѣсми.)

„Од' свога стабла одкинут'
Сиротан' листе увенут'
Кажи ми, куд' ћешъ ты?"
—Буря несретна; немила,
Моє є стабло сломила,
На коме я процвати.
Сада ме судба премеће,
Крозъ сваке редомъ несреће;
Титра се са мномъ одъ волѣ.
Свакій ми вѣтрић' пркоси.
Кудъ оће туд' ме проноси:
Крозъ шуме, брда и полѣ.
Идемъ, вѣтаръ кудъ ме гони,
Куда се све земно клони —
Кудъ иде и листъ ружице.
Идемъ безъ цѣли я свуда
Идемъ у незнанъ безъ пута,
У гробъ вѣчности царице.

СВЕТА НЕДЕЉА.

Пораніо Кралѣвићу Марко
У Неделю на Васкрсеніе,
Нит' с' уміо ни Богу моліо,
Пораніо у ловъ у планину,
И повео р'те и огаре,
Када дође у гору зелену,

Пушти р'те по вр̀ъ горе равне
А загаре по дну горе равне,
А онъ сѣде на средъ горе равне,
Стаде єка крозъ гору зелену.
Дал' су саблѣ међу Деліяма?
Дал' су чаше међу бекріама?
Дал' су игле међу везиляма?
Дал' су плойке, а дали девойке?
Дал' є вила, дал' є люта гуя?
Нит' су саблѣ међу Деліама
Нит' су чаше међу бекріама,
Да с' Деліє у полю бы быле,
Бекріє бы у Ме'ани быле,
Небы были у гори зеленой.
Нит' су игле међу везиляма
Нит' су плойке, нити су девойке,
Нит' изъ горе пребіела вила,
Веће єсте шаровита гуя,
Право иде Кралѣвићу Марку
Право дође шарцу виленоме,
Па се сави коню око ногу.
Богомъ сестри Кралѣвићу Марко
Богомъ сестри шаровиту гую;
„Богом' сео шаровита гуіо
„Одмотай се од' коньскіе ногу,"
То є гуя за Бога примила
Па с' одави од' ногу коньскіе
Ал' се сави Марку око врата,
Кад' то виђе Кралѣвићу Марко
Онъ узяши шарца виленога
Па отиде своме біеломе двору,
Када дође двору біеломе,

Стара га є майка предсретала,
„Я мой сыне Кралѣвићу Марко
„Єси л‘ штогод‘ лова уловіо,
„Я ли какве плячке задобіо?“
Онда рече Кралѣвићу Марко:
„Евросимо остарила майко,
„Чуданъ самь ти ловак‘ уловіо;
„Уловіо халу око врата;“
Кад‘ то виђе Евросима стара,
Она оде у бієлу кулу
А пред‘ нѣга люба изшетала,
Теставне іой обадвіе руке
Месила є бѣле летурђіе,
Да ій шалѣ Вилиндару цркви
Она дође своме господару
Па є нѣму была бесѣдила:
„Господару Кралѣвићу Марко?
„Єсил‘ лова штогод‘ уловіо?
„Яли какав‘ шићаръ шићаріо?
„Єсамь любо уловіо беду
„Уловіо халу око врата.“
Кад‘ то виђе вієреница люба,
Када виђе змію око врата
Люба гую трипут‘ сестрымила
„Богомъ сестро шаровита гуіо
„Одмотай се од‘ Маркова врата
„Па се сави мени око врата“
Одма гуя забога ирымила
Одмота се од‘ Маркова врата,
Па отиде у траву зелену
Па изъ траве гуя проговара;
„Бе курвићу Кралѣвићу Марко

„Мол‘ се Бога за вієрну любу
„А ты бы ме упамтіо данасъ
„Како с‘ лови у свету неделю,
„Нит‘ с‘ уміо ни Богу моліо,
„А я нисамь шаровита гуя,
„Већъ я єсамь пресвета неделя.“

РУЖИЦА ДЕВОЙКА.

Цркву гради Ружица девойка,
Темель меће мрамора кемена,
А живоке витка коситера,
А диреке лієпе девойке,
Ключанице руке девоячке,
Покрила є лимомъ и оловомъ.
Искитила дробніемъ бисеромъ
Препасала одъ злата ћемеромъ
То се чудо по далеко чуло,
То зачуо царе Отманага
Па онъ виче двіе вѣрне слуге:
„Ой бога вам‘ моє двіе слуге
„Я самь чуо а видіо нисамь,
„Да є Ружа цркву начинила.
„Да є болѣ у свієту нема
„Неузима од‘ цара фермана,
„Од‘ кадіе ситне бурунтіе,
„Ни одъ паше беле мураселе,
„Већ‘ идите моє двіе слуге
„Довед‘те ми Ружицу девойку
„И видите цркву Ружичину.

Тад‘ скочише двіє потурице
Те одоше Ружичиной цркви
И нађоше Ружицу девойку
Одвеше є цару честитоме,
Кад‘ дођоше цару честитоме
Пита царе Ружицу девойку;
„Кучко єдна Ружице девойко!
„С‘ чим‘ изуном‘ ты огради цркву,
„Те неузе од‘ мене фермана
„Од‘ кадіє ситне буруптіє
„Ни од‘ паше беле мураселе.
Али ћути Ружица дѣвойка
Она ћути ништа неговори
Опет‘ царе пытао дѣвойку:
„Курво єдна Ружице дѣвойко
„Съ чим‘ изуном‘ ты огради цркву!
Опет‘ ћути Ружица дѣвойка
Она ћути ништа неморн
Онда царе викну тамничару:
„Водите є, надно у тамницу.“
Тад‘ узеше Ружицу дѣвойку
Узеше є за біелу Руку,
Одвеше є надно утамницу,
Те тамнує надну у таминцы
Тавновала за годину дана
Нит‘ є ко-годъ гледа нит‘ облази
Недаю іой ни воде ни леба,
Кад‘ с‘ навршн пуна годиница
Тад‘ се цару беше сажалило,
Те онъ виче млада тамничара;
„Ид‘ отвори проклету тамницу,
„Те извад‘те кости Ружичине,

„Извад'те ій на то ярко сунце
„Нек' іой сунце бар' кости огрее.
Тад' отиде младыи тамничаре,
Он' отиде тамницы на врата
Када дође тамницы на врата.
Ся с' тамница ка и ярко сунце,
Тад' одоше па цару казаше,
„Круно свѣтла наш' честитый царе,
„Ся с' тамница ка и ярко сунпе
„По тамницы свила и кадифа
„Туна сѣди Ружица дѣвойка
„Пред' ньомъ стои синія од' злата
„На синіи од злата ябука
„Пред' ньомъ стои дивитъ и артія
„И артія кньига безъ язіе,
„Предъ ньомъ стои віна руменога
„И симита леба біелога'
„Она сѣди ситне кньиге пише."
Кад' то зачу царе отман-ага
Он' се беше самъ собомъ подиго,
Како дође тамницы на врата
Онъ дозивлѣ Ружицу дѣвойку:
„О богати Ружице девойко
„Кажи право, тако была здраво,
„Ко ти даде синію од' злата
„На синіи од' злата ябуку
„На ябуцы алемъ драги каменъ
„Ко ти застре тамницу кадифомъ
„Ко ти даде дивит' и артію
„И артію кньигу безъ язіе,
„Кол' ти даде віна руменога
„И симита леба біелога.

Онда рече Ружица девойка:
„А бога ми царе отман-ага
„Кад‘ ме пыташ‘ да ти право кажемъ
„Света Петка и света Неделя.
„Света Петка то є мени тетка
„А недѣля роѣена ми майка.
„То су они мени набавиле,
Кад‘ то зачу царе отман-ага,
Он‘ тад‘ пусти Ружицу дѣвойку
Па Ружици вако проговара:
„Иди съ богомъ Ружице дѣвойко
„Иди съ богом‘ твоіой белой цркви,
„Па ты гради беле намастире
„Гради Ружо де є тебе драго,
„Ты непытай цара честитога
„Нит‘ ти тражи царева фермана,
„Ни кадине ситне бурунтіе
„Ни одъ паше беле мураселе
„Ты се небой никога до Бога,
„Нити бой се цареви везира,
„Ни са стране каковы кралѣва
„Краль на цара ударити несме
„Ни само га ты се небой цара
„Кои сѣди овдѣ у стамболу.“

НОВАКОВИЋЪ ГРУІО.

Опреми се Новаковићъ Груіо
Опреми се у родъ у тасбину
А са своіомъ вієрницомъ любомъ,
И поведе своє чедо драго

Своє чедо неяк‘ Татомира,
Кад‘ беяу у гору зелену,
Тад‘ се беше Груи задремало,
Онда викну Новаковићъ Груіо:
„Анђеліо моя вѣрна любо!
Пѣвай любо те ме раздріемай,
Врло ми є санакъ одоліо.“
Онда рече Дилбер‘ Анђеліа:
„Господару Новаковић‘ Груіо!
Я бы тебы сада попѣвала
Попѣвала и теб‘ раздремала,
Ал‘ несміемъ млада запѣвати,
Од‘ курвића паше од‘ Єдрена,
Грло ми є танко гласовито,
Танко пѣвам· далеко се чуємъ
Зачуће се до Єдрена града,
Зачуће ме паша у Єдрену,
А паша се тврдо завѣріо,
Єрбо ме є у майке просіо
„Ђе ме чує да ће заробит‘ ме.“
Онда рече Новаковићъ Груіо,
„Пѣвай любо, те ме раздріемай
Док‘ є тебе Новаковићъ Грує
Ты се небой паше од‘ Єдрена.“
Кадъ то зачу Дилберъ Анђеліа,
Бе запѣва танко гласовито,
Танко пѣва далеко се чує,
Са горице листак‘ полетіо
И по земльи трава полегнула
А од· пѣсме Дилбер‘ Анђеліє
Зачуло се у Єдрена града,
Зачуо є паша у Єдрену,

У Турака чуданъ адет‘ єсте
У ньи стоє коньи оседлани
Оседлани па и зауздани,
Онда скочи паша од‘ Єдрена
И за ньиме до триста делія
Пояшаше три стотин‘ атова.
Испадоше друму на разкршће.
Ал‘ да видишъ діете Груицу
Груи єсте санак‘ одоліо
Па он‘ вичe Дилберъ Анђелій:
„Простри мени на друму широком‘“
Кад‘ те рѣчи люба разумела,
Она простре на друму широкомъ
А давидиш‘ дієте Груицу
Он‘ се пружи санак‘ боравити,
А на сыну стражу оставіо,
На своmъ сыну неяк‘ Татомиру
Да му чува стражу одъ Турака,
Кад‘ се Турцы близу прикучише,
Заспо Груіо ка и ягнѣ младо,
Али дете угледало Турке,
Па потрча да пробуди Грую,
Алъ му неда Дилбер‘ Анђеліа
„А мой сыне неяк‘ Татомире
„Нис‘ то Турцы, веће твои уйцы
„Изашли су нама у сретанѣ
У том‘ Турцы Грую обколише
И на нѣга юриш‘ учинише
И тако му руке савезаше,
Од‘ лаката до бели ноката,
Изъ ноката црна крвца врца
Свезаше му и ноге и руке

Па пођоше у Єдрена града,
Изађоше изъ горе зелене
Па дођоше у полѣ широко
Када бише преко поля равна
Онда виче неак‘ Татомире
А мой Бабо Новаковићъ Груіо!
„Дуго полѣ кратке ноге моє,
„Немогу ти више путовати;
Онда нѣму Груіо говораше:
„А мой сыне неак‘ Татомире
„Иди сыне Анђеліи майки
„Увіай се сыне и превіай
„Као свила око ките смиля,
„Нек‘ ти даде ђогу бабовога,
„Яши сыне до онога мѣста
„Ђе ће тебе погинути Бабо.
Оде дѣте своіой милой майцы
Увія се и превія дете
Као свила око ките смиля
Да му даде ђогу бабиногa,
Ал‘ да видишъ младу Анђелію
Она біе неяк‘ Татомира,
Удари га шакомъ по образу,
Два му здрава изломила зуба,
И четири с‘ была померила.
И сво дете у крвь огрезнуло
Кад‘ то виђе неяк‘ Татомире,
Он‘ отиде баби плакаюћи,
„Я мой Бабо Новаковић‘ Груіо
„Мене майка нагрдила млада,
„Два ми бела изломила зуба
„И съ црном‘ ме крвцом‘ обливала‘

„С‘ целом‘ ме є снагом‘ раставила,
„На ми іоште онда говорила,
„„Одлаз‘ о‘тле айдучко колено“
Кад‘ то зачу Новаковић‘ Груіо
Он‘ братими єдно момче младо
„Богомъ брате турско момче младо
„Бацы мене сына єдинога
„Бацы ми га на плећа юначка
„Да га носимъ до онога мѣста
„Ђе ћу юнакъ изгубити главу,
То є туре за Бога примило,
Те он‘ узе неяк‘ Татомира
Узе нѣга за бієлу руку
Па га Груи на кркаче бацы,
Па одоше полѣмъ широкіемъ
Кад‘ дођоше гори Ораовой
И по гори трава детелина
И Ту беше изворъ вода ладна
Око воде све зелене єле
А под‘ ньима трава детелина,
Туна турком‘ за изтизат‘ беше
Оданути и ноћь преноћити,
Па од‘яше од‘ добріє коня
И ту таборъ они учинише,
А Груицу за єлу свезаше,
Кафу пише, и лаф‘ проводише,
Леже паша съ дилбер‘ Анђеліомъ
Па поспаше турци као яньцы
Онда Груіо свом‘ сыну говори:
„А мой сыне неяк‘ Татомире
„Иди сыне твоіой милой майцы
„Не бы л‘ како мою саблю укро

„А ты саблю мою добро знадеш‘,
„Ако будешъ Нновакова соя
„Ты ћеш‘ мени саблю донієти,
Тако дете на ноге скочило
И отиде паши под‘ чадора‘
И украде ону бритку саблю,
Поименце саблю одъ Груице
Коя сече и челикъ и гвожђе
Што но од‘ нѣ ништа неостає
Па донесе Новаковић‘ Груи
Онда нѣму Груіо говораше;
„А мой сыне неяк‘ Татомире,
„Удри сабльом‘ и десницом‘ руком‘
„Те ми сеци на рукама гвожђе.
Тако дете саблю узимаше
Узимаше саблю по балчаку,
Па удара Новаковић‘ Грую
Те он‘ сече на рукама гвожђе,
Ал‘ по гвожђу дете непогоди
Мимо гвожђе по Груиной руцы
Пола руке готово одвои
Прсну крвца изъ юначке руке,
Тад‘ с‘ уплаши неяк‘ татомире
Баци саблю у зелену траву
Па побѣже крозъ гору зелену
Нѣга виче діете Груица;
„Оди Баби мой рођени сыне
„Што си ми се уплашіо сыне,
„Ово ніє крвь изъ моє руке.
„Веће рђа одпада одъ гвожђа
Тим‘ се дѣте мало ослободи
Па є опетъ саблю узимало,

Те удара с‘ оном‘ бритком‘ сабљом‘
Пресече му на рукама гвожђе
Опрости му обадвіе руке
Доће сабля Груици у руке
Па изсѣче на ногама гвожђе,
Па поскочи на ноге лагане,
Па он‘ заће да турке избуди
Брзо ій є избудіо Груіо
С‘ бритком‘ сабљом‘ и десницом‘ руком‘
Од‘ триста ій шест‘ стотина поста
И посече пашу од‘ Єдрена,
Пробуди се млада Анђеліа
Виће Анђа шта Груица ради
Плећа даде бієгати стаде
Ал‘ іой Груіо бегати недаде
За ньомъ пусти рта карамана,
Сустиже є у сред‘ горе чарне
Па є слеће са четири стране
Женска страна од‘ паса пудльива.
Утимъ доће Новаковић‘ Груіо
Увати є за бієлу руку
Одведе є крозъ гору зелену
Са свонємъ сыномъ Татомиромъ
Кад‘ доћоше баш‘ на оно мѣсто
Ће є Груіо санак‘ боравіо
И ће су га савезали турцы
Он‘ намаза дилберъ Анђелію
Намаза є пра‘омъ и катраном,
Па іой беле ноге закопао
Закопао ноге до колена,
А свеза іой око єле руке,
Па запали са четири стране,

Па онъ сѣде руйно пити вино
Са своиєм‘ сыном‘ Татомиромъ.
Нѣму свѣтли дилберъ Анђелія.

БАБА ЂУРИСАВА.

Зарече се баба Ђурисава,
Да покупи по Босни араче.
Што є рекла баба Ђурисава,
То є баба после сверовала.
Па усѣде баба на магарца
Па се диже у Босну поносну
Па по Босни порез‘ разрезала,
Све на децу од‘ седамъ година
И на старце па и на слієпце
Кад‘ є баба арачъ покупила,
Силно благо баба покупила,
Од‘ стараца и од‘ слієпаца
И од‘ деце одъ седам‘ година,
Натовари арачь на магарца
Па отиде гором‘ Романіомъ,
Кад‘ є баба на сред‘ горе была,
Сусрете є старина Новаче
Па говори старина Новаче
„Божя помоћь баба Ђурисава!“
„Да Бог‘ добро старина Новаче
„Шта є тебы бабо у товарцу
„У товарцу на малом‘ магарцу‘
„Онда рече баба Ђурисава
„Съ єдне стране прећа некувана

„Съ друге стране пређа непредена,
„Уантрешель бакина ужина!
Тако оде старина Новаче
Ал‘ ето ти дели Радивоя,
Па говори баби Ђурисави,
„Божя помоћь баба Ђурисава,
„Бог‘ помого дели Радивоє.“
„А шта ти є баба у товарцу?
„У товарцу на малу магарцу
„Прела бака в‘уда по женама,
„Па скупила мало пређетине,
„У антршель бакина ужина!
То іой рече дели Радивоє
Па отиде друмомъ широкіємъ,
Ал‘ ето ти дєте Грунце,
Па онъ баби божю помоћь виче,
„Божя помоћь баба Ђурисава.
„Бог‘ помого дете моє Груіо
„А шта ти є бако у товарцу
„У товарцу на малу магарцу?“
Онда баба Груи говорила:
„Съ єдне стране пређа некувана
„Съ друге стране конци немотани,“
Тада вели дієте Грунца;
„Дай ми бако твоє пређетине
„Да изкрпимъ моє гаћетине
Нћму вели баба Ђурисава:
„Немогу ти товар‘ разтоварат’
„Да я теби дадемъ пређетине.
Налюти се дієте Груица,
Па потеже тежку топузину
Да удари бабина магарца·

Онъ нетреви бабина магарца,
Већ' удари товар' на магарцу
Товаръ пршће, просуше се рушпе,
Онда викну дієте Груица:
„Куд' си бабо Старина Новаче
„И ты стриче дели-Радивоє,
„Проће баба и пронесе благо,“
Зачуо га старина Новаче
Па допаде старина Новаче,
И допаде дели Радивоє
Па стадоше баку шакатати
„Курво стара што право некажешъ
„Шта є теби у томе товарцу
„У товарцу на малом' магарцу.?
Па узеше бабине араче,
Оде баба преко горе чарне,
Оде баба са своим' магарцом'
Оде баба горомъ кукаюћи,
А осташе на друму айдуцы
Пѣваюћи и благо дѣлећи.

ВАЛЋВАЦЪ ВИЛИПЕ.

Вино піє Валѣвацъ Вилипе
И до нѣга Валѣвацъ Стѣпане
Съ ньима пію трієст' и два друга
Онда Вилип' дружтву бесѣдіо
„Чуєтел' ме браћо моя драга!
„Ићићемо у кршно приморѣ

„По мору ћу лађе узавгити
„Узавти ћу лађе и ћеміє,
„Трговачку робу прифатаћу
„Заођећу себе и дружину,
„И Своєга дебела дората
„Кад' оћенем' себе и дружину
„Водићу васъ на кршне рвате
„Начинићу кршну карауду
„Привата ћу Босанске араче.
„Недамь проћи бієлу Стамболу
„Дочекиват' млађане трговце
„Прифатаћу и срму и злато."
Па є Вилип' на ноге скочіо
Па своєга пояо дората
За њимъ иде валѣвацъ Стѣпане
За Стѣпаном' трієст' и два друга
Када Вилипъ у приморѣ сиђе
Он' по мору лађе узавтіо,
Узавтіо лађе и ћеміє
Трговачку робу прифатао
Сѣдіо є четири године
Заођео себе и дружину,
Све на дружтво удри одієло
Све на ноге копче и чакшире,
А на плећа токе и доламу
На дората среза Абаню
Изве є златним' мѣсецима,
А испуни драгіем' каменѣмъ
А подкити сићаним' бисером'
Скова плоче од' срме бієле
Под'кова га сребрным' клинцима
Златну му є узду ударіо

Па поведе трієст' и два друга
По приморю купи неимаре
Изведе ій на кршне рвате
Стаде градит' тврду караулу
Дувар' зида кречом' и каменћмъ.
Озида є од' четири боя
Око куле камену авлію
За дората подрум' начиніо
Дочекує босанске араче
Неда проћи бієлу стамболу
Дочекує млађане трговце
Прифата имъ и срму и злато
И цару є натруніо око
Дочеку є цареве татаре
Цару гази сићане вермане
А везирма ситне бурунтіе
Сѣдіо є за седам' година
Цару є се додіяло люто
Тада царе диван, учиніо
Свему лале на дивану сѣле
Везирима царе беседіо:
„Ніе л' майка родила юнака
Ял' сестрица брата одніяла
„Без' бешике на чистоме крилу,
„Да он' сиђе у кршно приморћ
„Да увати валћвца Вилипа,
„Я донесе съ рамена му главу
„Добро ће га царе даривати
Ту се юнакъ наћи немогаше
Кад' се царе на невольи виђе
Он' телала пусти по стамболу
„Ніе л' майка родила юнака

„Ял‘ сестрица брата одніяла
„На чистоме ђевоячком‘ крилу
„И десіо се у нашем‘ Стамболу
„Да доведе валѣвца Вилипа
Телал‘ виче три бієла дана
Кадъ четврто ютро освануло
Ал, ето ти єднога юнака,
За телалом‘ био пристануо
А некакавъ челебія Муіо
Онъ изађе цару на дивана,
Па овако цару бесѣдіо
„Ево майка родила юнака,
И десіо с‘ у твоме Стамболу
„Да доведе валѣвца Вилипа
„Све му знадем‘ стазе и богазе
„И ятаке куда он‘ долази
„Већ‘ даћеш‘ ми дебела ђогата
„Далеко є у приморѣ сиђи
„И даћеш‘ ми тридесет‘ делія
„И даћеш‘ ми хиляду дуката,
„Што ће мени быти за ашлука,
„Пред‘ ньима ћу быти делибаша
Царъ му даде тридесет‘ делія
Из‘ подрума своєга ђогата
На ђогату хиляду дуката
Опреми се делибаша Муіо
Па царевогъ усѣдну ђогата
Окренуше путем‘ стамболскієм‘
Сиђе Муіо у равно приморѣ,
Стаде тражит‘ валѣвца Вилипа
Читавъ мѣсецъ по приморю лута,
А Вилипа наћи нємогаше

А све арчи готовину блага
Готов‘ био потрошити благо
Док‘ є єдной баки доодіо
Овако є Муіо бесѣдіо
„Бако стара од‘ много земана
„Можеш‘ ли ми казат‘ за Вилипа
„Ево теби четири дуката,
Старица му прифати дукате
Пак‘ овако стаде бесѣдити:
„Я ти могу казат‘ за Вилипа,
„Што Вилипа по приморю тражишъ?
„Овд‘ є био четири године
„Заођео себе и дружину
„И своєга дебела ђогата,
„Ево има седам‘ годиница
„Отишо є Вилип изъ приморя
„Изашо є на кршне Рвате
„Начиніо караулу тврду
Када Муіо разуми бесѣду
Уз‘ Рвате окрену ђогата
Дође муіо на єдну поляну,
А поляну притиснуле овце
Ту є было иляду оваца
Кодъ оваца млађан‘ чобанине
А Муіо му добро ютро виче
Чобанче му ютро прифаћаше
У рукам‘ му гадлѣ позлаћене
Подкићене жутимъ дукатима
Оде Муіо нѣму бесѣдити
„О богати млађанъ чобанине
„Како ли се по имену вичешъ
Чобанче му тіо беседило,

Я на име чобанче Никола
Онда њему муіо бесѣдіо
„Ой богати чобанче Никола
„Можеш‘ ли ми казат‘ за Вилипа
„Ево тебе тридесет‘ дуката,
Никола му прифати дукате,
Па овако Мун бесѣдіо
„Благо мени и срцу моєму
„Ево мени тридесет‘ дуката
Іош‘ небія гадлѣ подкитіо
„Бели ћу ій ютрос‘ подкитити
„Я ти могу за Вилипа казат‘
„Ноћас‘ ми є на конаку быо
„Закло ми є овцу яловицу
„Оде ютрос‘ уз‘ кршне рвате
„Недаде ми паре ни динара —
„Већ‘ отале окрени ћогата
„Загазићешъ у клапце тієсне
„Бога ми су кланцы ядиковцы —
„Єръ немогу ни два на поредо
„Конь за конѣм‘ юнак‘ за юнакомъ.
„Онде млоге ядикую майке
„Ако Вилипъ у богазу буде
„Да ты имашъ крила соколова,
„Перѣ меса небы изнієло
„Ако здраво у богазу проћешъ
„Изићићешъ на равницу малу
„Ту ћеш‘ виђет‘ петъ стотин‘ гробова
„По равнини с‘ обадвіе стране,
„Све гинули млађани трговцы
„Дочекиво Валѣвацъ Вилипе
„Прифато им‘ и срму и злато

„На погледай у напредакъ Муіо
„Угледаћеш‘ кршну караулу,
„У висину одъ четири боя
„У дувару Алка позлаћена
„Ако буде за алкомъ дорате
„На кули є Валѣвацъ Вилипе,
„Виђеће те са бієле куле,
„Ту да имаш‘ крила соколова
„Перѣ меса небы изнієло
„Неб‘ утеко из‘ наши богаза
„Небуде ли за алкомъ дората
„.Айде право караули Муіо
„Єрбо у ньой чудан‘ шићар‘ има
„Ал‘ бога ми делибаша Муіо,
„Да обіяш‘ обит‘ є немореш‘
„Да запалиш‘ запалит‘ немореш‘
„Озидо є кречом‘ и каменом‘
„Да запалиш‘ остала му пуста
„На ньойзи су четири прангіє
„Прангіям‘ ће ватра дотужити
„Кад‘ му пукну на кули прангіє
„Даће абер‘ на четири стране‘
„Ће гоћ‘ Вилипъ у богазу буде,
„Он‘ ће своіой кули полећети
„Каква има тридесет-и два друга
„Да ты имаш‘ хиляду делія,
„Ни єдан‘ ты побѣгнути неће.
„Ни изніет‘ из‘ богаза главе
„Тад‘ с‘ окрени с‘ десна на лієво
„Угледаћеш‘ десно разпутицу
„Па ты право разпутицом‘ айде
„Док‘ ты сиђеш‘ у полѣ рваско

„Ты ћеш‘ наћи камену меану
„Ђе долази валѣвацъ Вилипе
„Ако Вилип‘ у меани буде
„Пред‘ меаном‘ дебел‘ є дорате
„Ты обколи камену меану
„Небысте л‘ га жива уфатили
„Єръ кад‘ піє у меани вино
„Онъ неима друга ни єднога
„Ал· кад‘ дорат‘ ябанџіє сгледа
„Дорат‘ цикне као люта гуя
„Излѣћиће валѣвацъ Вилипе
„Оће од‘ васъ яда начинити,
Кад‘ то зачу лакрдія Муіо
Уз‘ Рвате окреће ђогата
Када быо уз‘ богазе тврде,
Куд‘ немогу ни два напоредо
Често гледа съ десна на лієво
Да одакле пушка незапуца
Здраво быо богазъ пролазіо
Када быо у равницу малу
Виђе Муіо пет‘ стотин‘ гробова,
Покрай пута с‘ обадвіе стране,
Угледа му тврду карауду
У висину одъ четири боя
Са нѣ вире четири прангіє
Окренуте на четири стране
У дувару алка позлаћена
Ђе он‘ веже своєга дората
Ал· за алком‘ небеше дората
Муіо оде право караули
Када дође кршной караули
Обиђе є три четири пута

Танку кулу сеир‘ учиніо
Да обія обит‘ є неморе
Да запали запалит‘ неморе
Озидо є кречом‘ и каменом‘
Већ‘ окрену десном‘ разпутицом‘
Иде Муіо у полѣ рватско
А кадъ нађе камену меану
Пред‘ меаном‘ небеше дората
Веће млада стои крчмарица
Гологлава косе разчупане
(Яко зора започела ярка)
А Муіо іой „добро ютро“ викну
Крчмарипа здравлѣ приватила
Ньой бесѣди делибаша Муіо
„Бог‘ т‘ убіо крчмарице млада
„Што си стала ютрос‘ пред‘ меаном‘
„Гологава косе разплетене,
„Мореш‘ ли ми за Вилипа казат‘
Крчмарица Муи бесѣдила,
„Ой бога ми делибаша Муіо,
„Я самь стала за неволю люту
„А могу ти за Вилипа казат‘
„Ноћас‘ ми є на конаку быо,
„Сву ноћ‘ піо вино и ракію
„Он‘ є піо црвенику вино
„Дорат‘ піо жежену ракію
„Я заиска‘ да ми пиво плати
„А он‘ трже плетену камџію
„Сву є мене у крвь начиніо
„С‘ тог‘ самь стала за неволю люту
„Али самь му внно отровала —
„Ал‘ ниєсамь жежену ракію

За дората да га Бог‘ убіє
„Пођи тамо низ‘ полѣ рваско
„Ласно ћеш‘ му траге познавати,
Куд‘ є яо дората своєга
„Гребо дорат‘ сребрным‘ клинцима,
„А блювао валѣвац‘ Вилипе,
„Низ‘ дората с‘ обадвіе стране
„До по поля вином‘ црвенiем‘
„Од‘ по поля крвлю усиреном‘
Кад‘ то зачу Делибаша Муіо,
Он‘ окрену низ‘ полѣ ђогата
Вилипове траге наодіо
Куд‘ є проіо своєга дората
Гребо дорат‘ сребрним‘ клинцима
А све блюво Валѣвацъ Вилипе
Низ‘ дората с‘ обадвіе стране
Док‘ се равно полѣ разясяло
А ярко є сунце одскочило, —
Онда веле тридесет‘ делія
„Чуєшъ ли насъ делибаша Муіо
„Што се ово полѣ разасяло
„Моя браћо тридесет‘ Делія
„Єр‘ є ярко сунце одскочило
„А у полю валѣвацъ Вилипе
„На дорату златна абана
„Да такове ни упара нема
„Удріо іой златне месецове
„Подпуніо драгіем‘ каменом‘
„Подкитіо сићаним‘ бисером‘
„Па од‘ ярког‘ одсієва сунца
Кад‘ су мало у напрієдъ были
Угледаше валѣвца Вилипа,

Ђе он‘ лежи у зеленой трави
Код‘ нѣга є дебели дорате
Око нѣга ендек‘ ископао
Када дорат‘ сгледа ябанџіе
Цычи дорат‘ као люта гуя
А гризе га бієлим‘ зубыма
Съ нѣга скида дугмали малвуту
Он‘ угледа тридесетъ делія
Завика му делибаша Муіо
„Курво єдна Валѣваџ‘ Вилипе
„Одбацыде силавъ и оружѣ
„А Вилипъ му из‘ траве говори
„А бога ми делибаша Муіо
„Ласно си ме ютрос‘ задобіо
„Єръ є мене отровато пиво
На одбаци двіе пушке мале
И уз‘ пушке ножа пламенита
А прикрива свога џевердана
Прикрива га дугмали малвутом‘
Када виде делибаша Муіо
Да є Вилипъ оружѣ баџіо
Он‘ натера своєга ђогата
А потеже саблю оковану
Да Вилипу одсіече главу
Вилип‘ трже свога џевердана
На лежећи ватру оборіо
Кад‘ му пушка пред‘ очима плану
А добро є Мую погодіо. —
Из‘ бойнога седла изгоніо
То зачуо валѣваџъ Стѣпане,
У богазу съ тридесетъ и два друга
„Полети те сиви соколови

„Непуца му без‘ неволѣ люте
„Бели су му дотужили турци
„Єръ имаю четири године
„Одкако є пушку напуніо

„Полећеше тридесетъ соколова
Обколише тридесетъ делія
Док‘ по єдну пушку изтурише
Све побише тридесет: делія
Од‘ делія нико неутече
Ни да каже како но є было‘
А све Вилипъ браћи казивао
Како му є отровано пиво
„Веће брате валѣвацъ Стѣпане,
„Дигните ме на дората мога
„Отрова самь дости изблювао
„Чини ми се могу преболѣти
„.Да я идемъ на дебело море
Да я тражимъ латинске докторе,
Да по срцу я лієчим‘ ране —
Па се оћу проћи четованя
„Доста имамъ блага неделѣна
Кадъ Вилипа дигли на дората
Отидоше каменой меани,
Крчмарицу младу уватише,
Єдне муке пребише іой руке
Друге муке и ноге и руке
Треће муке очи извадили

———————

ОСВЕТА.

Две се птице єдномъ завадише,
Завади се сив-зеленъ соколе,
Завади съ црномъ орлушиномъ
А да зашто не-бы ни жаліо
Већ за єдну високу планину
Оро вели моя є планина.
Соко вели моя очевина;
Оро вели моя ђедовина.
То соколу врло мучно беше;
Па удари црну орлушину
Преби њојзи крило у рамену
Оро паде у зелену траву:
Па запишта до Бога се чує,
Сажали се сив-зеленъ соколе'
Па онъ пита црну орлушину:
„Ой богати црна орлушино,
Коя ти є голема неволя,
Те ты тужишъ, до Бога се чує,
Ил' ты жалишъ крила у рамену
Или жалишъ високе планине
„А бога ми сив-зеленъ соколе,
Я нежалимъ крила у рамену,
Нит' я жалимъ високе планине;
Већ' ми жао моій малы тића
Малы тића од' неделю дана,
Ко-ће моє тиће заранити,
Ко-ли-ће ій жедне напоити."
Проговара сив-зеленъ ссколе:
„Ћути ћути црна орлушино,
Я ћу твоє тиће заранити,

И жедне ій водомъ напоити.“
Ко што рече тако и учини,
Црномъ ій є земьомъ зараніо,
И гуинымъ єдомъ напоио.
Сдъ ‘свог‘ врага, да нема ни трага. *)

МЕСОЄЂЕ.

Гди годъ кои свирачъ садъ имаде,
Свакій дува весело у гајде.
Накривіо главу, подвикує;
Одъ радости и онъ подскакує.
Око нѣга коло се окреће —
Нико болѣ ту нежели среће.
На све стране чує се музика,
Игра, пѣсма и весела вика.
Пола света сада спава даню
А ноћь прати у самомъ играню.

Кадъ музика свира.
Нико нема мира.
И старо и младо
Весели се радо.
Сладко вчнце піє
Итро ногомъ біє.
Старцы се подмладе
Незнаду шта раде.
Па и саме слабе
Разиграю с‘ бабе.
Помисле на младость
И на стару радостъ.

---

*) Ове народне песме овде су првый путъ печатане.

И ни єдна неће
Да се не окреће.
Та слободно нек‘ се свак‘ весели,
Нек‘ ужива што му срце жели.
Нек‘ піюћи пева: „млога лѣта.“
Єр‘ є кратакъ животъ овогъ света.
Некъ се смеє и нека се шали,
Бригу сваку нек‘ тиме разгали.
Човек‘ манѣ б‘ на свету живіо,
Да Богъ шалу ніе оставіо.
А лако є, кои само жели
Узрокъ свагда наћи да с‘ весели.
Имендани и сватови
Крсно име и балови.
Или прстенъ или цвеће,
Ил‘ почетак‘ друге среће.
Свакій има данъ рођеня,
Свакій има данъ крштеня.
Свакій свагда нешто нађе
Да проведе животъ слађе.
Да попіє кою чашу віна,
Изъ Неготина.

Слободно є капу накривити
И у сваку чашу завирити.
Допушћа се уз‘ све месоєђе,
Напити се и опити чешће.
Па съ гайдама и после поноћи
Крозъ чаршію без‘ фенѣра проћи.
Ко годъ знаде да су месоєђе
Тай никоме замерити неће.

Свак‘ ће рећи: певай брате певай,
Безъ веселя светъ є овай белай.
Свакъ по своме начину с‘ весели,
Ал‘ веселѣ сваки с‘ другимъ дели.
Нико неће — осимъ піяница,
Самъ у соби потрошити винца.
А у друштву и ко га непіє,
И самъ незна како се опіє.
Пре вечере докъ недоће віно
На свакомъ є балу друштво мирно.
И сви тихо и лепо играю,
Ко яганьцы питомо с‘ владаю.
Полако се оди и говори,
Што с‘ год‘ чини разсудно се твори.
Али после кадъ віно потече,
И кадъ чаше около прозвече.
Све с‘ помеша свуд‘ се вика дигне;
Свакій игра како кои стигне.
Кадъ с‘ попію све редомъ здравице
Поскидаю с‘ беле рукавице,
И марама с‘ врата,
Бацы се за врата,
Ту се скаче ту се игра,
Єдно съ другимъ ту се титра.
Ту се піє ту се сміє
Ту се туромъ іоште біє.
И онай се ту окреће
Коме се и неће.
„Гледай секо оногъ тамо“
Бака єдна другой шапће.
„Гле шта чини, гледай само,
„Ону полку како скаче.“

Съ друге стране друге жене
Єдна другой тіо веле:
„Гле, како се она смѣши!
Гле шта оно двоє раде.
Ципела се оной дреши,
Оной коса съ главе спаде.
Гледай друго оне бруке
Како држе руке.“
Али младость за то и нехає,
Игра игре никако нестає.
Без'послене наоколо тете,
Окомъ прате свака своє дете.
Друга майка задремала,
Гледећ‘ шта іой ћерка ради,
Да се неразлади.
Игра свршн с‘, онда свака
Кћери своіой трчи майка.
Неда да се вода піє,
Саветує псує біє.
И проклинѣ своґъ живота пола,
Што роди ђавола.
А девойка с‘ друге стране
Своме драгомъ вређа ране.
Другомъ свою руку пружи,
На првоґъ се оноґъ тужи.
Другарице за руке се узеле
Єдна с' другом‘ своє тайне деле.
Єдна другой ту се фали,
Єдна другой ту се жали.
„И піяни виде люди,
Да се драги на ме люти,
Али само ћути.

Съ другомъ игра, с‘ другомъ зборн,
Цело вече другу двори.
Али само ћути —
Нека га некъ с‘ люти.
„Неверуйте другарице людма,
Неверуйте ништа ньинимъ ћудма.
Та ньове другчіе су душе,
Кадъ су трезни и кадъ чаше суше.
Ко уздане кадъ є тебе близу,
Другу мисли у томе уздису.
Преко тебе ко на страну гледа
То є права за девойку беда.
Ко ти каже у очи да т‘ воли,
И за прву игру ко те моли —
То г‘ є само учтивость већъ крайня
Дотерала до тога ласканя.
Ил‘ из‘ дугогъ времена се кочи
Да ти сузе натера у очи.
Да ти срце изъ грудій измами,
Па да другой са тиме се фали.“

Момакъ опетъ єданъ другомъ вели:
„Гледай брате, али се нежени
Нигди срце нек‘ ти се неприма,
Већъ уживай лепоту очима.
Кромъ лепоте ту ти ништа нема,
Свако чувство спава или дрема.
Девойке су гордельиве
Подсмешльиве ил‘ стидльиве,
Одвећъ мирне илъ несташне,
Или разкалашне.

Али све су те до єдне
Своmъ срцу неверне.
Коя бледи и румени
Та любавь промени.
На рукама коя носи
Одвише прстеня.
Той неверуй ти никада,
Она любавь меня.
Коя млого егленише
Кикоће се и уздише,
Той неверуй, та ти с‘ руга
Кадъ те мори туга.
Али она што те с‘ клони,
Ал‘ те опетъ свуда тражи.
Коя сузе често рони,
Той ти твою любавь кажи.
Коя стрепи када дарне
Рукомъ гди у твоє тѣло.
То є любавь душе стварне
То є срца право дѣло,
Коя съ тобомъ кадъ говори,
У говору своме муца.
О томъ срцу буд‘ увѣренъ
Да за тобомъ само куца.
Кадъ у друштву образи се
Нѣни свагда зарумене.
Када когодъ твоє име
Неотице опомене.
То су они прави знаци,
А друго є безпослица.
И за младость све є друго
Само чиста дангубица.

Люби срцемъ чувай устне,
— Докъ ти среће часакъ куцне.

Ето шта се на балови ради,
Залюбе се или сваде млади.
А стари се чашама наките
И наєду одъ ябука пите.
Алъ и млади дужни неостану
После игре сви чаше спопадну.
Кралѣвићу Марку они слѣде,
И почесто у таванъ погледе.
Пію — али, када са клавира
Неша-полку Калаузъ засвира,
Онда опетъ све се то окреће,
Нико тада мировати неће,
Кадъ музика одъ сто жица
На игру засвира.
Сваки момакъ и дѣвица,
Младостъ профитира.
И играюћъ безъ одмора
Дочека се зора.
Кодъ момака мода чудновата,
Срце свакогъ одъ сувогъ є злата
Єрбо любавь права кодъ њи ћути
Свакій лети гди се злато жути.
У дукате коя се обниже
За њомъ свакій гледа и уздише.
Любавь, то су мале ствари
За новце се сада мари.
Любавь 'то є форма само,
Кою више нетребамо.

То є проста мода стара,
Садъ є мода доста пара.
Коя има блага
Свакоме є драга.
Та златно є ово време
У комъ сада мы живимо.
Кадъ и срце наше само
Све по злату мы меримо.

Млоги ли се сбогъ балова жене,
Али млога сбогъ балова вене.
Вене ядна, кашлѣ и издише,
Зато што є играла сувише.
Ал‘ на балу то се незна,
Већъ се игра и окреће.
И девойка млада лепа
Никомъ корпу дати неће.
Тек‘ што седне другій дође
И играти съ њоме пође.
Ахъ коя є богата и лепа,
Єданъ пусти а другій є шчепа.
Целе ноћи иматъ мира неће,
Него се окреће.
Залудъ майка за њомъ лети
Залудъ виче, залудъ прети
И бадава псує,
Кћи ништа нечує.
Та младость є у животу єдна,
У веселю свакій нек‘ іой слѣди.
А игра є тек‘ младости вредна,
Ал‘ здравля невреди.

Благо оной коя уме
Умерена свагда быти.
Коя знаде кадъ се треба
Одъ играня одморити.
Младе прси у девойке,
То су као летня роса,
После игре нек' попіє
Чашу воде то є доста.
Па кадъ умре, играчи са бала,
Некажу іой фала.
Млади момцы, другачій су,
У играню поячи су.
Одморити незнаду се
Надиграти недаду се.
Та съ мачванкомъ балови се свршe
У мачванки момцы ноге крше,
После тога дай шампанѣръ
Дай токаєръ ближе.
Сбогомъ остай о памети,
Нетребашъ ми выше.
Єдну чашу, другу чашу
То су прве жеднице.
После тога изкрећу се
Преко волѣ здравице,
„И све у капъ, и сви у капъ"
То є онда лозинка,
Ко є луђій и піяній
Том' є већа и дика,
И узору када се растаю,
Са „лаку ноћь" редомъ се праштаю.

И оћь прође, и веселѣ прође,
И мамурлукъ рано зоромъ дође.
Стомакъ гори удри воду ладну
У мешину гладну,
Кисео купусъ изъ фучіе,
И краставцы изъ туршіе
То є с‘ чимъ се людій лече
Кадъ пію сво вече.
Глава л‘ боли? онда криве вино,
Зашто юче ніе было мирно.
Што изъ флаше да куля на полѣ,
И у гушу да иде безъ волѣ.
Млоги момакъ тако животъ води,
Али ништа то нѣму нешкоди
До по гди што, у главу му звекне,
И уздишућ‘ по кад‘ када рекне:
„Боже светый, кадъ ће двадестъ шестый.“
Невес‘о є кад‘ се дуга сети.
А девойка сутра невесела
Побледила к‘о ружа увела.
Из‘ постелѣ свою майку зове;
„Яо майко, мене прси боле.
Нешто тешко стои ми на души.
Клонула самь — єзыкъ ми се суши.“
Мати само рамешима слегла:
„Ништа кћери вальда си озебла.“
По лекара шалѣ, тражи лека,
Докторъ каже: „Нека ніе млека.“
Млога майка у Марту месецу,
Цвеће бере савія у венцу,
Сузе рони венацъ плете,
Да га на гробъ мете.

САДРЖАЈ.

Будала деветнаестог вѣка.

Басне:

1. Старацъ и смрть.
2. Селякъ и пси.
3. Орао и нѣгово перо.
4. Расть и трска.
5. Пасъ и нѣгова сѣнка.
6. Лавъ и мишъ.

Песме:

1. Надписъ на гробу єдногъ пса.
2. Юнакъ дунавомъ плива.
3. Листъ.
4. Света недеља.
5. Ружица девойка,
6. Новаковићъ Грујо.
7. Баба Ђурисава.
8. Валѣвацъ Вилипе.
9. Освета.
10. Месоєђе.